

Fons Patxot

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

TRENCANT LA VELLESA

FRAGMENTS D'UN MANUSCRIT INÉDIT

Hostes vindran
que de casa us treuran

DITA POPULAR

SUMARI

PRELIMINAR	405
I. GROPADA	407
II. TEMPESTA	411
III. CORRENT EL TEMPORAL	439
IV. ÈXODE	465
V. EX-PÀTRIA	477

PRELIMINAR

Tots els que han viscut el darrer daltabaix de la nostra terra, devien haver tingut cura d'escriure *al dia*, la crònica dels fets segons la impressió personal llur, i així ho he retret i recomanat a tothom de la meva coneixença.

Malgrat el meu consell, m'acuso d'haver estat el primer de no fer-ho, per culpa de l'eixarreïment cerebral i el desencís sentimental provinents de l'absurda brutalitat dels mateixos fets.

Ara, me'n penedeixo i ho faig *a posteriori*, no pas en vistes al públic, sinó com un document d'ús intern, de cara a la família, per tal que els nostres néts coneguin degudament una realitat que la falsia tradicional a casa nostra, s'afanyarà a amagar o a capgirar.

És clar que, escrivint així, bona part de recordança, se m'escaparan moltes coses i, en general, la meva història mancarà de l'escalf i la reacció del moment, que es ço que de més interessant podria transcriure; però, com que escric prou a la vora dels esdeveniments i llur emoció fou sobrerament forta perquè la ressenyi encara, la meva narració quelcom tardana, àdhuc amb aquesta falla, crec que les «Recordances» que segueixen, ultra contenir no poques veritats, serviran d'alliçonament als qui les llegeixin.

La Monarquia es descarrerà i condemnà en trencar la continuïtat del seu simbolisme social fent marrades en la detrura constitucional, i per això, el vot popular l'enderrocà tan fàcilment.

En canvi, el vot popular no pogué mantenir la República, perquè aquesta «caigué a la banda» segons frase marinera, oblidant l'equanimitat de la seva significança.

GUAITANT ENRERA

Per ésser eficient, el vot ha d'afirmar la persistència d'un estat de consciència col·lectiu i cristallitzar l'experiència i l'alliçonament tradicionals. Per ara, a Espanya no existeix, ni aquesta experiència, ni tal tradició; perquè allà, si de cas, s'ha ensenyat a explotar el vot passionalment (esquerres), i a pervertir-lo fanàticament o materialment (dretes). D'ací les tintines cròniques amb tomballons i, de tant en tant, l'estimbada de la cosa pública.

Seguint la mala tradició espanyola, els republicans oblidaren que « democràcia » no vol pas dir imposició d'una majoria rebutjant les minories, sinó que implica la conjugació de tots els components socials, dintre la ponderació i el respecte mutuels per al major bé del comú. Altrament, aquella democràcia no fóra més que un nom diferent per a la tirania.

Amb l'esperit espanyol d'imposició, els republicans també oblidaren que els mals usatges i les tradicions seculars, no els canvia pas la restellera de lletres d'un decret que, moltes vegades, no es més que l'agreujament imperatiu i estrident de les mateixes malures que pretén guarir.

El voler redreçar sobtadament les desviacions d'un poble, pot produir el seu esgarriament i la seva mutilació; una transmutació social imposada, fàcilment resulta explosible, tal com ho hem dolorosament presenciat; a més, com que el ritme vital dels pobles és lent, si es pretén accelerar-lo temeràriament, de vegades, sobrevé el col·lapse.

Tot això, nosaltres ho hem vist, ho hem viscut i ho estem patint encara.

I. GROPADA

L'adveniment de la República a Espanya, després de la dictadura monàrquico-militar de Primo de Rivera, es féu amb una placidesa i alegrança generals, insospitades i gairebé inconcebibles, en un país meridional.

Difícilment es trobaria un cas semblant en què, un canvi tan fonamental es realitzés sense sotracs, ni lluita, ni sang. El poble es limità a expansions infantils i s'acontentà amb la illusió que tocava el cel amb les mans i se li obrien les portes del Paradís.

Aquesta forma de govern, en un país endarrerit i pràcticament mancat de republicans, era un assaig arriscat i els seus perills es veieren de bell començament, quan els republicans espanyols no constituïren una República, sinó merament *llur* República, que no era altra cosa que una segona dictadura canviada de nom, color i signe, i, com a seqüència, amb un abús d'esquerra ratificat en la Constitució, que es féu a la mida llur, i fou consolidat pel sistema majoritari que adoptaren, per tal de barrar el pas a les oposicions; repetiren la clàssica fórmula espanyola: govern = domini.

Per culpa d'aquest pecat original, foren deixats de banda molts elements, valiosos en nombre i qualitat, sense els quals la República no era viable, perquè resultava bòrnia, manca, coixa i pràcticament condemnada a mort, com en els altres assaigs anteriors.

Quant a les promeses solemniales fetes a Catalunya, de primer s'anaren diferint, després escamotejant i, finalment, foren retallades i minvades fins a convertir la pretesa autonomia en una senzilla delegació de serveis, de la qual eren curosament exclosos els essencials: l'ensenyament i la justícia. El xifratge d'aqueixes delegacions es féu inspirant-se en la secular parcialitat i enemistat espanyoles, ço és, segons la superfície i no pas a base de població, com era de justícia: l'Espanya republicana patia i continuava voluntàriament la idiosincràsia tradicional de l'Espanya monàrquica: *ne varietur*.

La manca de serenor dels dirigents, o potser llur atavisme, àdhuc malmeteren els pocs encerts de la República, com ho eren i doctrinalment transcendents: el constrènyer l'Exèrcit al seu paper de servidor de l'Estat, ço és, sempre sotmès al poder civil, i la separació de l'Església i de l'Estat, o sia, el seu retorn al Crist, divorciant-la de la política que l'emmalura i la desvia.

Es un axioma primari de Govern: els militars a la caserna i els capellans a l'Església, perquè, altrament, si surten de llur comesa, són elements que ho

GUAITANT ENRERA

espatllen i ho emboliquen tot ; car, els uns, amb el nom de pàtria, se'n fan amos, i els altres, amb el nom del cel, s'imposen a la terra. Es així com se vicien i es desprestigien totalment, esdevenint factors de pertorbació social.

Ja sé que aquestes afirmacions sobtaran — potser esveraran i tot — la inèrcia mental costumària de la terra dels *pronunciamientos* i del monopoli confessional, i on la veritat és declarada delictiva ben sovint, però la veritat sempre subsisteix, malgrat que la falsia tradicional hi sia protegida i propagada. Com he dit en altre lloc, el mal no està en constatar-ho i publicar-ho, sinó en cometre-ho, perquè, si no es cometés, no es podria retreure, ni publicar.

Aquelles proposicions, dreturerament practicades, haurien estat el començament de curació de dues malures seculares espanyoles.

Dissortadament, tals afirmacions no foren més que arguments d'actuació passional, perquè l'Azafra es complaïa a atacar sistemàticament els militars, mentre, d'altra banda, en la Constitució s'encloué un article concebut amb el propòsit de prendre béns eclesiàstics, el qual s'aplicà de seguida contra els Jesuïtes, cometent així la pitjor errada que es pot fer en justícia, vull dir, convertir un pretès culpable en víctima real.

La reacció contra aquestes errades i injustícies, naturalment, portà a l'oposició moltes forces dels elements sistemàticament preterits i deixats de banda, de tal manera que les segones eleccions de la República foren guanyades per les dretes (Novembre 1933). No obstant, aquestes no volgueren exercir el poder, sinó solament prendre-hi posicions, per tal de preparar millor l'eclosió del Cop d'Estat que les tenia encisades i que, de temps, venien covant els monàrquics, estimulats i ajudats per l'Església¹, bona part de l'Exèrcit que enyorava els seus mals usatges, i gran nombre de burgesia : l'errada dels

¹ En aquells moments de rebulliment, l'Església adoptà una positura expectant dubitativa. Per la ploma del Cardenal de Tarragona, F. Vidal i Barraquer, seguint indicacions de la Jerarquia i la doctrina de l'Església, recomanava als catòlics el reconeixement de la República, com a poder legal que era ; mentre d'altra banda, a l'ombra del Cardenal Gomá, Primat de Toledo, l'acció política catòlica donava escalf a la conspiració monàrquica, que festejava l'exèrcit per a l'enderrocament de la República, sense malfiar-se de que l'exèrcit pujaria a cavall de tots, cosa fàcil de preveure tenint en compte l'experiència històrica.

Molt assenyadament, el Cardenal Vidal i Barraquer reprenia la previsorosa tesi del *ralliement* que Lleó XIII ja aconsellava i que no reeixí aleshores perquè Lleó XIII, si bé elegit per reacció envers Pius IX, resultava un talent massa contrastat després del *non expedit* de Pius IX. Per això mateix, o sia, també per altra reacció, a la mort de Lleó XIII, el papat retornà als Pius i en la successió papal, Lleó XIII és romàs com una illa enmig d'un estany de Pius.

GROPADA

republicans provocava l'errada de les dretes ; la lluita política s'esgarriava del camí legal i s'encaminava a la violència segons la tradició espanyola, perquè la forma de govern és cosa massa accidental per a superposar-se i canviar tot d'una, la manera d'ésser d'un fet tan permanent com és el poble. També, aleshores, la República Espanyola reprenia la seva dèria anticatalana.

A entrada d'any del 1936, el President de la República, Sr. Alcalà Zamora, convocà unes terceres eleccions (Feb. 1936), a les quals concorregueren tots els partits polítics, compartits solament en dreta i esquerra, fent la més absurda promiscuïtat de components que hom pogués imaginar. Les errades continuaven agreujant-se a cada banda.

Els esquerrans espanyols, per tal de guanyar les eleccions, es feren presoners de la demagògia, que també venia covant de temps. Les dretes lluitaren igualment, si bé refiant-se sempre de la conspiració que duïen entre mans. Així, la violència sotjava pels dos costats, engendrant la futura guerra civil, que la diplomàcia estrangera usufructuària, pagant el país.

A Catalunya, la Generalitat i els esquerrans catalans es deixaren remolcar per la República Espanyola, anteposant-la a llur catalanitat, de la mateixa manera que les dretes catalanes es diluïren egoísticament en l'espanyolisme conspirador. Per tant, una vegada més, tots ells deixaren Catalunya preterida i abandonada. La renaixença catalana havia produït un sol polític constructor, N'Enric Prat de la Riba, però, com sempre, no havia deixat deixebles i la manca de continuïtat comprometia greument el bell esforç de gairebé tota una centúria.

Les terceres eleccions foren guanyades per les esquerres (Feb. 1936), i el Sr. Azaña tornà a formar Govern, el primer acte del qual fou destituir el Sr. Alcalà Zamora, a qui devia el triomf electoral i prendre-li el setial de la Presidència de la República Espanyola. Aquesta vilesa del Sr. Azaña, s'oblida massa fàcilment quan es tracta d'ell.

Totes aqueixes manifestacions externes, eren simptomàtiques de la ràpida desorganització i descomposició interiors del país. La República es sentia trontollar i s'arrapava cada dia més als extremismes esquerrans que tiraven clarament, no pas a la revolució política, sinó directament a la revolució social, somni de la incultura simplista, explotada per uns quants vividors audaçs, igualment que el poruc conservadurisme burgès era explotat per altra mena de vividors, més curosament disfressats. Potencialment, la guerra civil ja hi era, només calia desfermar-la.

GUAITANT ENRERA

Socialment, la tempesta congriada de temps cada dia roncava més fort.

D'una banda, les vagues s'escalaven de manera sistemàtica, no pas amb intent de millorament obrer, sinó per tal d'augmentar i mantenir l'excitació social, car formulaven pretensions progressives, cada cop més irrealitzables que, desorganitzant i impossibilitant el treball, sotraquejaven la vida pública i l'exasperaven.

D'altra banda, l'autoritat claudicava arreu per tal de sostenir-se i no existia més que nominalment: les bombes petaven diàriament, s'assaltaven bancs i cases particulars, per carrers i carreteres es robava i assassinava a plena llum, es segrestava gent, tot impunement, perquè els tribunals, quan actuaven, exercien una parcialitat indigna i desesperadora i, per tant, no hi havia cap seguretat, ni de persones, ni de béns.

El desordre s'escampava triomfant, tot ho invadia i aturava d'una manera que es veia estudiada, obeint a una direcció experta que el menava vers finalitats predeterminades.

La cohesió social era desfeta, l'autoritat s'havia desprestigiada en un joc perillósíssim que perdé, l'organisme públic era desencaixat i així, la bèstia humana s'anava desfermant.

La gent, esmaperduda i presa de pànic amb tan de desgavell, pressentia quelcom d'indefinible que s'acostava, que era a punt d'esclatar; no sabia què, però endevinava que seria quelcom molt gros, car el col·lapse era inevitable.

II. TEMPESTA

Dintre d'aquest marc amenaçador, al matí del 16 de Juny del 1936, tota la nostra família sortia de Barcelona, per començar la estiuada : la nostra filla amb els menuts, entre ells una nena de tres mesos que estava criant, via Puigcerdà cap a la seva casa de Sallagosa, en la Cerdanya francesa ; nosaltres, cap al Montseny, a la Masia Mariona de Mosqueroles, com cada any.

El fet de tenir la filla i els néts frontera enllà, de moment ens donava una tranquil·litat que prou ens convenia car, àdhuc durant l'hivern, ja havíem decidit la manera que la nostra filla hagués anat a tenir la criatura a Montpeller, cosa a la qual ella es refusà, no volent deixar-nos.

Quant a nosaltres, ens quedàrem en el Montseny, on la monotonia del nostre viure de vells s'esplaiava dintre la placidesa del paisatge i el canvi de tracte de la gent. Allà, jo gaudia del meu temperament contemplatiu i anava preparant la Convocatòria del XVIIIè. Concurs Patxot i Ferrer, que tocava el Gener següent (1937), i el tema del qual fóra : « Estudi crític del concepte de treball i la seva dignificació » ; un raig d'aigua freda enmig de la flamarada.

Els dies passaven en comunió amb la natura, arreglant caminals i plantes, modificant conreus, converses amb els masovers, que són molt bona gent, i enraonades amb el Sr. Rector, home de gran criteri i sentit pràctic amb un temperament molt decidit. En canvi, la seva cosina, que li portava la casa, coixejava una mica i tenia salut precària, era dona de gran finor i delicadesa, que contrastaven amb el capellà i en feien una agradable companyia per a la meua muller.

Generalment, al caient de la tarda, ens aplegàvem tots quatre en un dels bancs a fora, al peu d'un grup de xiprers i, de cara al Montnegre, comentàvem sovint el que es veia venir, car la borinor de Barcelona ens hi arribava acompanyada de la mala bravada de Granollers i el ressò de St. Celoni, on una brigada de murcians que treballava en el carril, feia temps que eren el factor pertorbador.

Al vespre, en havent sopat, amb la muller solíem baixar al cosidor, on teníem la ràdio, per tal de collir alguna nova i, més que això, copsar música selecta d'allà on fos. La música podíem triar-la a voluntat, però les notícies no i cada dia n'hi havia més de dolentes.

Un dia, el 12 de Juliol, la ràdio ens féu saber que, a Madrid, havien assassinat un tinent de la policia, cosa que semblava senzillament un incident

GUAITANT ENRERA

més en la cursa de criminalitat que presenciàvem feia temps ; però, l'endemà, 13 de Juliol, la ràdio ens digué que Calvo Sotelo havia estat assassinat per la policia. La represàlia era evident, perquè no era cap secret que es tractava del cap visible de la reacció monàrquica amb totes les seves nombroses i complicades adherències.

El crim no podia ésser més greu i parlava tan clarament que, si jo hagués estat a Barcelona, en contacte amb la gent, segurament m'hauria afanyat a passar de seguida la frontera ; no obstant, després de tot, crec fou millor que no ho hagués fet perquè així, amb l'experiència dels fets vistos i soferts, vaig capir i amidar coses que no hauria pogut capir de lluny estant i, per tant, probablement no hauria pres les decisions radicals que, amb plena coneixença de causa, vaig prendre més endavant.

A mida que passaven dies, s'ennegria el celatge amb bombes i més bombes, crims i més crims, comesos sempre impunement ; una vaga darrera l'altra, gosadia desvergonyida en el discurs i en la premsa, incapacitat governativa total i així, a tomballons, ens portaren i deixaren portar a la vaga general, somni daurat dels qui no pensen i posició tàctica dels agitadors per a llançar les masses a l'exasperació.

A mitja setmana, el Sr. Rector i la seva cosina havien anat a Barcelona per quefers ; en tornaven a la tarda del dissabte, 18 de Juliol, i jo vaig cuitar cap a la Rectoria, per veure quines impressions portaven : venien, com tothom, espantats, sense saber ben bé de què.

Explicaren que en les estacions, talment una riuada de fugitius omplia els trens amb tal precipitació, desordre i esverament, que la corrua els arrossegà materialment, els separà, els pujà al vagó, perderen paquets i ells dos no es retrobaren més fins que, després de molt retard i d'incidents en la sortida i marxa del tren, per fi arribaren a St. Celoni. Les màquines duien bandera vermella, el material era ple d'inscripcions insultants contra els dirigents de les companyies i pertot es veien les inicials C. N. T., U. G. T., i no poques F. A. I. ; no obstant, llevat d'aquella excitació, a ciutat encara no passava res d'extraordinari.

El Sr. Rector de Fogars, jovenet, i d'un temperament molt diferent del del nostre, també havia baixat amb intent de saber coses ; blanc, esmaperdut, escoltava sense dir un mot i semblava traspassat, feia llàstima de debó. Vaig mirar d'encoratjar-lo, recomanant-li que vigilés i estigués disposat, per tal de fugir a temps, si el cas venia.

TEMPESTA

Malgrat això, l'endemà, diumenge 19 de Juliol, com de costum a Mosqueroles, tothom comparegué confiadament a missa major, que justament fou solemne aquell dia, perquè hi cantaven els estudiants de capellà dels PP. de la Sagrada Família, que tenien una residència estival a Mosqueroles; però, en sortir de l'Església i entrar en el menjador de la Rectoria, on solíem fer conversa abans d'anar a dinar, hi trobarem la cosina del Sr. Rector tota esfereïda, arrapada a la ràdio i que ens digué amb frase incongruent:

— No sé el que passa a Barcelona. Parlen de sublevació militar, s'ouen trets i canonades, diu que la cavalleria galopa pel carrer, que d'altres forces hi fan cara, parlen de centenars de morts i de ferits...

Colpits de sorpresa, agreujada per la manera trencada i deficient de les notícies que copsàvem, de moment ens ho explicàrem culpant-ne la vaga general, anunciada per a l'endemà i que, potser, s'havia avançat. El nostre esperit no acollia el pessimisme; sota d'aquell celatge blau i assoleiat, la natura se'ns presentava incommovible i nosaltres encara érem massa plens de l'harmonia de la música perquè ens torbessin fonament les malvestats que la ràdio pregonava.

Anàrem a dinar, cadascú a casa seva; després, a mitja tarda, tot seguia aparentment ben tranquil en la nostra contrada i, com altres vegades, vingueren a casa els estudiants de la Sagrada Família.

Allà, enmig del bosc, cantaren cançons catalanes, cosa que feien sovint car els servia d'esplai; a la posta de sol marxaren i jo vaig acompanyar-los fins al torrent.

De tornada, un dels masovers que em sotjava, s'afanyà a assabentar-me de les veus, cada vegada més alarmants, que havia recollit a St. Celoni, on tot bullia i on no hi havia altra força que tres o quatre carabiners, perquè la guardia civil era concentrada a Barcelona.

Seguint el meu costum, que a més de costum és una vera fruïció, en arribar a casa vaig asseure'm en el saló, amb les finestres obertes de bat a bat, cara a migjorn, vers les serralades de marina, esperant la caiguda del dia i entrada de fosc. És la meva hora de recolliment i de repòs, en la qual acostumo a reviure el passat, així com, de matinada, en el meu desvetllament habitual, solc resoldre problemes d'avenir.

A llevant, l'ombra de la terra s'anava apujant, solemnia; les veus de la natura s'esmoreïen a mida que la fosca les anava colgant, mentre, en canvi, jo seguia revivint mentalment ço que mai més no tornaria: escenes d'infantesa, coses d'en mar, sensacions d'estudiant en llunyanes terres foras-

GUAITANT ENRERA

teres, recordances de família, no poques doloroses; les filles mortes en plena juvenesa, injustícies, decepcions, ingrattituds, amistats, consolacions i la colla innombrable de contradiccions que constitueixen l'humana viure: quan hom és vell, tot es veu molt descarnat.

A mida que l'estellada s'anava poblant, em revenien les meves coneixences telescòpiques d'enllà; s'insinuava el colloqui del torrent amb l'oreig que davallava de muntanya, barrejant-s'hi el plany del gamarús; es destriava el diferent compàs de les dues menes de grills i la nit esdevenia mestressa de tot, en la solitud de lluna nova.

Jo anava resseguint les impressions de la diada discordant que estava finant, insospitat preludi del trenc que faria en la nostra vellesa; el cos mig adormit, l'esperit es desincorporava fins assolir aquella mena de beatitud que és l'essència del viure, precisament perquè no sent el viure. En aquest estat de consciència, enllà de mi mateix, les llumenetes de St. Celoni i els fanals d'auto que en aquelles hores solen ratllar la boscúria, m'eren manifestacions d'un món, altre que el meu.

Per estrany que sembli, l'abstracció s'acobla fàcilment amb una major acuitat de percepció i la nit també hi col·laborava de grat, car, quan minva la vida exterior, pren la paraula el viure intern.

Coneixia tant i tan bé l'escenari embolcat davant meu, que de seguida hi copsava la menor alteració o qualsevol accident fortuit: remor, ombra o llússor.

Déu sap on vagava la meua pensa en aquells moments, quan la sobtà i tornà a lloc l'aparició d'unes flametes forasteres, tremoloses i arrenclerades, que no havia vist mai per la banda de St. Celoni. Vaig fixar-m'hi atentament i corresponien a la sortida del poble cap al Montseny; no eren ni fanals, ni bombetes elèctriques i vaig concloure que eren fustes que cremaven.

Aleshores, tot d'una, amb el meu esperit reincorporat, me vingueren a la memòria les veus volants de tants de dies, la sorpresa de la ràdio al matí i em reprengué una sospita brutal: l'home se'm despertava.

Preocupat, vaig anar a sopar, tenint gran cura de moure una conversa ben diferent del meu neguit, però, abans de sortir de taula, la minyona m'avisà que quan hagués acabat, el masover volia parlar-me.

Vaig anar a l'entrada, tement i endevinant el que em diria i, en efecte, la salutació del masover fou:

- L'Església de St. Celoni està cremant.
- Ja me n'havia adonat, responguí, posant en paraula la meua sospita.

TEMPESTA

Vaig recomanar-li que no en parlés a ningú de casa i tothom se n'anà al llit ; ell i el mosso amb un ull obert, com les llebres, i jo, solament mig despullat, amb la roba a la capçalera, a punt de saltar.

La nit fou interiorment tèrbola, però, part de fora, callada, calma com sempre i, com sempre, vingué l'alba i, amb la sortida de sol, la xerradissa dels pardals ; la natura reprenia el seu ritme independentment dels homes i de les malvestats llurs.

Com que vivíem a muntanya, cada dia havíem d'anar a plaça a St. Celoni amb una camioneta i, en tornar-ne aquell matí, tot esblaimat, el xofer contà que, davant seu, un camió ple de bordegassos armats, vinguts de Granollers, s'encarà amb els pobres carabiners de St. Celoni, i els exigí que lliuressin les armes i que, havent dubtat un instant el caporal llur, un d'aquells xicots l'havia mort d'un tret de pistola : era casat i pare de tres criatures.

La minyona explicà com havia hagut de comprar entremig d'escamots armats i baladrejant, que la Casa de la Vila estava en mans d'un comitè, que els trens ja no arribaven i així per l'estil, la més esfereïdora barreja de veritats i de mentides, que sempre sorgeix en semblants casos.

Un cop esmorzat, vaig córrer cap a la Rectoria però, abans d'arribar-hi, dintre l'alzinar de casa, vaig trobar el Sr. Rector, disfressat, que amb alguns d'aquells estudiants, en màniga de camisa i amb la roba emmanllada, feien paquets per tal d'allunyar-se muntanya amunt. M'explicà que, durant la nit, havia treballat molt, enterrant objectes, treient-ne d'altres, i que abandonava la Rectoria, si bé sense perdre-la de vista.

Vaig oferir-li que la seva cosina s'hostatgés en la nostra masoveria i, de dies, podria venir a menjar amb nosaltres, així com ell també aquell matí però, després, per a major seguretat d'ell i nostra, calia que es fés fonedís, cosa que ja havia decidit ell mateix.

Naturalment, el dinar es passà comentant i mirant de garbellar les noves que afluien de tots costats. Era indubtable que, a Barcelona, havia esclatat una sublevació militar, que era vençuda, que els sindicats tenien les armes de les casernes abandonades i constituïen forces armades independents de la Generalitat, que les esglésies anaven cremant pertot i els capellans que es trobaven eren assassinats, que les carreteres eren barrades amb barricades a cada poble i no es passava senza autorització dels comitès antifeixistes ; que a Madrid i altres llocs encara es lluitava, etc., etc.

GUAITANT ENRERA

Una preocupació íntima ens agravava les males noves i era la temença que el daltabaix no hagués agafat el nostre gendre, que aquell dilluns esperàvem a dinar, procedent de Sallagosa i de pas per a Barcelona. El cor ja ens pintava la nostra filla, sola amb els menuts a l'altra banda i el seu marit i nosaltres enmig de la foguera. Sortosament, l'anarquia de Puigcerdà l'avisà del que succeïa i no passà la frontera.

La tarda fou més agitada, perquè les alarmes es precisaven amb trets més o menys llunyans, d'ací d'allà, i, a la posta de sol, columnes de fumera assenyalaven les esglésies i capelletes que ja havien estat cremades. A entrada de fosc, els trets es calmaren.

Aquella nit, el Sr. Rector i el nostre xofer s'avingueren per a fer la ronda i, per si calia avisar-nos de qualsevol perill, ormejàrem una campaneta de les criatures, que ells podien moure discretament mijançant un fil deixat anar de la nostra finestra més a prop del bosc.

La nit passà estranyament calma, si bé, d'ençà d'aquell dia, nosaltres ja no ens despullàrem més, ni ens ficàrem al llit, sinó que ens hi tiràvem vestits.

L'endemà, dimarts, en anar la camioneta a la plaça, gent armada la deturà a l'entrada de St. Celoni, on no es permetia el trànsit rodat, i obligaren el xofer i la minyona a baixar, per a fer la compra a peu. L'excitació i el desgavell continuaven, molts significats de diferents colors havien fugit, però, malgrat les alarmes i els incidents, pogueren fer el proveïment habitual; la camioneta tornà amb els vidres de davant i de darrera plens d'inicials pintades a ditades en blanc i en vermell, C. N. T., U. G. T., F. A. I. No es parlava sinó d'alçament antifeixista, de vaga general, de comunisme, de capellans morts, de propietaris assassinats, de venjances, dels registres fets, etc. La crònica de Barcelona, mal coneguda i pitjor desformada, tothom la glossava a la seva manera, segons la imaginació i el temperament de cadascú, no mancant qui assegurava haver-hi vist tants de morts, que en alguns carrers encara s'aguantaven apilonats, drets, sense haver caigut en terra de tants que eren. També es contaven enormitats de Mataró, on hi havia l'artilleria, car s'oïen canonades per la banda de marina.

El dia, passà igual que el d'abans: trets d'ací d'allà, noves cada vegada més alarmants i fantasioses, de Granollers, Vich, Puigcerdà; indubtablement, la bèstia humana s'era desfermada i la imaginació popular la seguia desbocada, aquest darrer factor essent un dels elements més actius de les revolucions.

TEMPESTA

En caure de la tarda, els trets tornaren a minvar i començà altre cop la fumera dels incendis escampats per la muntanya ; es veu que els escamots, després de córrer tota la diada, triaven l' hora baixa per reposar i reprendre la crema de santuaris i capelletes dels serrats, els quals, quan ja era ben fosc, encara podien situar-se per la rojor de les flames i el caliu.

Més tard, la nit ens dugué una calma que contrastava amb l'agitació i el neguit de la diada ; però, fou trencada a estones i a darrera hora, pels camions de gent armada que baixaven de Sta. Fe, on havien sopat — sense pagar, naturalment, perquè tot era d'ells — i mig borratxos, baladrejant, disparaven llurs fusells en els revolts de la carretera, els quals ressonaven per aquelles fondalades i alarmaven el veïnat de pagès : la terror va de bracets amb totes les tiranies.

La cosina del Sr. Rector passà la major part de la diada amb nosaltres, fent bona companyia a la muller ; ens dugué noves del seu cosí, el qual, de dia, s'estava torrentera amunt, en una casa amiga bon xic allunyada, però baixava de nit i, seguint el seu temperament d'acció, sapiguérem que dormia... a la mateixa Rectoria, ço que li feia molta honor, car era prova d'hàbil coratge i d'encertada tàctica.

El dia següent, dimecres, la compra a plaça es féu en les mateixes condicions, si bé es començaven de preveure dificultats de proveïment, perquè les existències anaven minvant, no solament per raó de la venda, sinó majorment per culpa de les incautacions i dels robatoris, que no es podien compensar amb arribades de fora ; però això, de moment, per a nosaltres tenia una importància relativa, perquè vivíem a pagès, on sempre hi ha més recursos locals que no pas a vila.

Fins aleshores, Mosqueroles havia gaudit d'una envejable tranquil·litat material, sens dubte degut a la seva situació fora de les carreteres de pas ; no obstant, aquell dia es sentia que el nostre reconet també es decantava cap al remolí general. L'Alcalde havia hagut de cedir el seu càrrec a un altre per manament comminatori del « Comitè » — aquest quist de generació espontània, que solament surt en circumstàncies morboses — hi havia hagut trets a Campins i se'ns accentuava l'avís de vinguda dels escamots i l'amenaça de registres.

De la contrada en si, poc hi havia a témer, tots ens coneixíem. Adhuc els dos o tres caps tèrbols que hi sabíem, tenien més llengua que altra cosa i eren incapaços de fer cara a plena llum : gent fosca i de fosca. El perill eren les

GUAITANT ENRERA

colles forasteres que se les emprenien com volien, per tots indrets, i l'acció del mal cau de Granollers, que s'eixamplava.

Com sempre, en caure de la tarda, noves fumeres marcaven el seguici de malvestats, realitzades sistemàticament, sense oblidar-ne una, procedir que no s'acordava pas amb el caràcter meridional, tan impulsiu com inconstant, i que feia endevinar com en el fons dels esdeveniments hi havia una directriu forastera i nòrdica.

Aquella nit, els trets trigaren més a parar i la primera part la passàrem sotjant el camí que prenien els fanals d'auto, per si se n'acostava algun cap al nostre indret, cosa que no succeí, de manera que acabàrem per tirar-nos sobre el llit, vestits com cada dia i sense por d'adormir-nos, perquè feia dies que la son ens havia fugit. Amb la matinada vingué la calma i, si no d'esperit, al menys de cos, hom reposava una mica.

El dijous, 23 de Juliol, en tornar la camioneta de plaça, on ja mancaven molts de queviures, ens assabentàrem de l'avís general de presentar-se tots els caps de casa a l'Alcaldia, on reberen l'ordre urgent de lliurar de seguida totes les armes i municions que cadascú tingués, perquè aquell matí arribarien els milicians i l'Alcalde no volia compromisos; val a dir, que també volia estalviar-los al poble.

Ens reunírem amb el masover per tal de complir l'ordre donada: jo vaig lliurar una escopeta de cacera, del temps de la meva joventut i una carabina Colt, que recordava escenes similars d'una quarentena d'anys enrera en el meu poble i a conseqüència de les quals me'n vaig anar. Tot ficat dins d'un sac, amb les corresponents municions, el masover i el xofer s'encaminaren a l'Alcaldia: eren les 11 del matí.

No tenien pas temps d'ésser-hi, quan començaren a sentir-se trets en el caminal del torrent, venint del poble de La Costa. Tot seguit, sense més ni més, les bales petaren contra la nostra façana i una d'elles, estellant la persiana i esclatant el vidre de la finestra, s'encastà a la paret del menjador, on sembla que veieren el cap d'algú.

Com que els trets refermaven, encara que res no ens podien fer dintre casa, tota de parets gruixudes de granit, per tal d'evitar el perill de les finestres, vaig aconduir la muller i la cambra al pis de baix, darrera un encreuament de parets mestres i allà asseguts en un replà de l'escala, tots tres escoltàvem el xec de les bales en aixafar-se en la façana, esperant en què acabaria aquella salutació brutal i malastruga, provinent de tropes que es deien governamentals; matí del dijous 23 de Juliol del 1936.

TEMPESTA

Al cap d'una estona, els trets s'espaiaren i ja no petaven a casa nostra; aleshores, decidírem sortir i anar-nos-en cap a la masoveria.

En agafar el caminal de l'alzinar, la nostra cambrera es tregué la bata i s'afanyà a posar-la a la meva muller amb intent — pensava ella — que no la reconeguessin tan fàcilment, acte llaoble i molt d'agrair pel que representava en aquells moments.

Ens situàrem part darrera de la masoveria on, si bé els trets dels mausers haurien travessat tota la casa, com que part davant hi havia l'era en avançada i els que tiraven ho feien des del camí de baix, àdhuc apuntant tangent al caire de l'era, les bales forçosament havien de fer alt i passar-nos per damunt.

Quan encara petava algun tret, sense que sentíssim xiular-ne les bales, ens trobàrem tots allà. La masovera, esveradíssima, se'n fugia bosc endins, muntanya amunt, dient-nos:

— És el mateix que el pare contava dels carlins!

El mosso ja era fora i la minyoneta, tota plorosa i tremolant, se'n volia tornar a casa seva, que era lluny i precisament en la direcció dels qui feien foc. La més serena fou la cosina del Sr. Rector, la qual, per raó de la seva coixera, s'oferí a guardar la casa, encara que la hi deixessin sola, afegint resignadament « i si em maten, que em matin ».

Per fi, els trets pararen del tot i aleshores, llevat de la masovera, ens aplegàrem en el menjador i férem conversa de circumstància, esperant que potser tornarien de l'Alcaldia els que hi havien anat a lliurar les armes i ens podrien explicar què era tot aquella foguejada.

Allà vingué a trobar-nos el xofer, procedent de l'Alcaldia i ens aclarí que eren una colla de milicians, guiada pel mestre de La Costa, la que havia fet aquella brutalitat; que l'Alcalde els havia reprès llur obrar, sense haver tingut cap contacte amb ell; que, de totes passades, volien entrar a casa nostra a registrar-la i que calia que hi fóssim quan vinguessin.

Per tant, tornàrem a casa altra vegada. La muller i jo ens asseguèrem en el saló, cada u en un recó, davant de les llibreries.

Al cap d'un quart d'espera — durant el qual s'oïren els trets que tiraven dintre l'església, per tal de fer caure les imatges i les columnes dels altars — vingué part dels milicians, precedits pel nostre xofer; la resta de la partida es quedà a la plaça del poble, explicant llurs malifetes. Es veu que n'hi havia que eren presidaris deslliurats, perquè, davant de la mestra del poble i altra gent, un d'ells contava que havia matat el seu pare.

GUAITANT ENRERA

Entraren en el saló : de primer, un gosset, seguit del seu amo, que era el mestre de La Costa i que feia de guia de la partida ; darrera d'ell venia el quefe que manava la colla, la major part de la qual romangué guardant la porta forana, no deixant passar ningú i feren entrar les minyones, que solien estar s'hi fent mitja a la fresca. Tots anaven armats amb fusells Maüser, llevat del mestre, que duia la meva mateixa carabina que jo havia lliurat a l'Alcaldia una hora abans.

Sense res al cap, el mestre venia nou de trinca, lluint aquell dia un vestit sens dubte preparat de temps : calça curta, polaines i camisa roja a tot cos. Molt jovenet, jo ja sabia que aquest mestre de La Costa feia mèrits ultrasesquerrans, per tal de canviar de plaça i millorar-la considerablement.

El quefe de la colla, duia un vestit qualsevol, però, en el braç dret, un tros de roba vermella caragolada, servia de galó i marcava el grau, que suposo seria caporal o sergent ; al cap, portava una gorreta per l'estil dels barrets de paper, amb dues punxes, que es fan la mainada quan juguen a soldats. En certa manera, m'evocà il·lustracions de la revolució francesa i l'aspecte del conjunt era ridícul i hauria fet riure, si no hagués enquadrat una cara rígida, muscularment contreta, duríssima, amb una mirada fixa, que delatava un cervell dominat per un sol centre motor, que absorbia i anulava tots els altres ; era verament un cas de psiquiatria.

Quan entraren, la muller i jo ens havíem alçat, cadascú en el seu recó, perquè l'escena esdevenia perillósissimament tràgica i, almenys, era previsor estar els dos ben separats.

El mestre-guia saludà la muller, després vingué cap a mi ; em parlà d'algun acte de la meva vida pública científica i, així encetada la conversa, em presentà de lluny un paper, mentre el cap dels milicians se m'encarava amb les dues mans en el fusell al punt de dalt, immòbil com una estàtua, si bé fitant aquell esguard cerebral a tots indrets, en malfiança de traïdories imaginàries.

El mestre de La Costa m'explicà que aquell document era una ordre d'En Gassol per a recollir objectes de les esglésies, després me n'ensenyà un altre, que digué firmat per En Carner, els quals documents m'allargava, però que jo vaig refusar, perquè els dos noms esmentats me deien prou clar, que no tenien res a veure amb la conducta que els visitants havien comesa.

De totes maneres, vaig aprofitar-ho per donar-los a entendre que coneixia prou els personatges que ells em retreien, i vaig precisar els actes als quals el

TEMPESTA

mestre havia alludit, merament de referències, car prou es veia que els ignorava, i així, sobreposant-me a ells, vaig fer-los discretament retret. Aleshores el milicià respongué :

— *Porque no sacaban Vds. bandera blanca? Es que teníamos muy malos informes de Vd.; pero como no contestaban...*

Com que la colla invasora era forastera i, per tant, no coneixia ni el país, ni la llengua, costava poc de malpensar que la informació provenia de La Costa i, probablement, de llur propi guia, entre altres. No obstant, vaig cenyir-me a dir :

— *Nosotros no estamos en guerra con nadie y mucho menos con los de mi país. Si estaban cerradas las persianas, es para guardar-nos del sol, el único que nos había molestado hasta ahora.*

La meva intenció no fou contestada, però es veu que s'iniciava una relaxació en aquell cervell, car li suggerí una mena de presentació-excusa.

— *Este (assenyalant el mestre) es socialista y yo (signant la penjarella vermella del canó del seu fusell) soy comunista.*

Aleshores, amb la major despreocupació i naturalitat, jo vaig arrodonir la frase, afegint :

— *Pues yo, soy astrónomo y por esto no me espanta ninguna de las ideas de la tierra. Vaig deturar a temps la llengua perquè no m'escapés : Jo me río de todas las ideas de la tierra.*

Reprement la seva idea fixa, ell continuà amb els ulls eixint-li enfora :

— *En Barcelona nos han matado más de dos mil comunistas; al venir hacia aquí, nosotros hemos hecho más de veinticinco muertos y no nos importa hacer una docena más. Ahora venimos de derribar aquellas momias (referint-se a les imatges de l'església).*

— *Hombre, es lástima! porque en uno de aquellos relieves había una figura cuyo perfil reproducía exactamente el de Casals violoncelista.*

De totes maneres, era evident que la conversa, si no calmava aquell cervell obsessionat, almenys començava de distreure'l una mica. Aleshores, se m'acudí aquesta atenuació :

— *Lo comprendo, Vds. vienen excitados de Barcelona.*

Aquesta frase produí un efecte màgic. Bo i mantenint sempre el fusell encarat a punt de tirar, vaig sentir un petit crec, que era posar-lo en el segur.

Com que venien per fer registre i encara ningú n'havia parlat, vaig signar-li les portes interiors per tal que comencessin :

— *Si Vds. quieren?*

GUAITANT ENRERA

— *No precisa*, fou la resposta, guaitant el seu company amb certa impaciència.

I enmig d'ells dos arma en mà, vaig sortir per la porta forana, on hi havia els altres de la colla esperant també arma al puny; segurament devien creure que m'anaven a afusellar allà mateix, en el nostre aulet.

Jo, desarmat, amb les mans a la esquena, enmig de la colla armada, baixàrem cap al garatge, on els esperava la camioneta car havien convingut a l'Alcaldia amb el nostre xofer, que els portaria muntanya amunt.

Tot passant l'alzinar, vaig intentar aclarir allò dels mals informes i vaig demanar al cap de colla, que seguia a la meva dreta, sempre amb les dues mans en el fusell, en posició de foc:

— *Con que, tenían Vds. malos informes de mi? Quién se los ha dado?*

El mestre, a la meva esquerra, collí el tret i s'afanyà a desviar l'argument, dient-me:

— *Este es abogado.*

I l'alludit continuà, passant per alt la meva pregunta:

— *Efectivamente, soy asturiano y aunque no hablo catalán, lo comprendo.*

Això era una gran concessió en aquells moments tan primparats i vaig capir que l'estat mental del cap de colla era senzillament un cas més de reacció provocada per la repressió dels anteriors fets d'Astúries, que havien nodrit en ell l'esperit de venjança i de revolta, concentrats en aquella mirada seva de basilisc. Així li ho vaig dir sense embuts i assenyalant-li altra vegada la penjarella vermella del seu mauser, ell cuità de respondre:

— *Si, Señor.*

En arribar a la camioneta, vora el portal, vaig demanar:

— *Está esto terminado?*

— *Si, Señor* — respongué — *y un favor siempre se agradece.* Segurament es referia a l'avantatge que els representava tenir la camioneta; es veu que uns minuts de conversa raonada anaven normalitzant aquell cervell excitadíssim.

Com que m'havia dit que tenia pressa de tornar a Barcelona perquè aquell mateix vespre volia marxar al front d'Aragó, li vaig encarregar que saludés de part meva En Gassol, afegint-hi, intencionadament i mig somrient, que li expliqués tot tal com havia anat. No em respongué.

Pujaren a la camioneta i abans d'arrencar, sense parar-hi esment, vaig despedir-los amb l'usual:

— *Adéu-siau.*

TEMPESTA

Se n'anaren a l'Alcaldia, a la plaça del poble, a recollir la resta de la colla que hi havien deixat i continuaren carretera vella amunt, cap a Fogars.

Tal és en breus paraules, la història d'aquell perillós matí en el qual la tensió de tots aquells dies assolí el seu paroxisme, entrebancant-s'hi la vida i la mort, perquè pla bé s'endevinava que el mestre de La Costa havia dut aquell escamot allà i els d'allà dalt l'havien influït per tal que em matessin, a ço que s'oposà de bell començament l'Alcalde del poble.

Durant la foguejada, la idea que la filla i els néts eren a l'altra banda de frontera, fora encalç del remolí, ens donava una tranquil·litat inestimable, gràcies a la qual sentírem més fàstic que temença durant l'escena.

Quan els forasters se m'encararen en el saló de casa, més que la idea de la mort, m'arborava una mena de menyspreu compassiu indefinible, davant d'aquella parella discordant de fons i de forma, però avinguda en l'intent d'assassinar-me, que em tenien en llurs mans i, no obstant, no arribaren a fer-ho, perquè hi ha moments en els quals la força moral domina la força material.

Després d'escenes com aqueixa, si hom les conta, fan l'efecte d'una heroïcitat, quan la veritat és que passen de la manera més natural, com si tal cosa: la conversa rajava sense esforç, ni cap emoció especial i àdhuc, com es veu, comportava discretes allusions a llur mal obrar.

Momentàniament deslliurats, anàrem a dinar car era tard; vingué com sempre la cosina del Sr. Rector i amb el menjador ple de vidres trencats per terra i la persiana trossejada, menjàrem com de costum, comentant i refent detalls de la invasió miliciana.

Després, minvada la tensió d'esperit, endarrerit de tantes nits passades a escoltar, vaig asseure'm en una cadira de braços del saló i vaig quedar adormit de cansament durant més de tres hores, que els meus respectaren religiosament: la sàvia natura aprofitava aquella avinentesa de rescabalar-se.

En despertar, bon xic més reposat que els altres dies, el sol ja se n'anava a la posta i volguí reprendre la vida habitual, fent el meu passeig de consuetud en aquella hora, al voltant del Clos de la Masia Mariona.

Davallant per la dreuera dels brucs i arboços a la plaça de la noguera i seguint la castanyeda, vaig fer el revolt dels roures i, pujant el pendís dels cedres, vaig deturar-me a la feixa de presseguers, al costat del reixat d'anar a l'església, sota del llorer on solíem acabar les converses amb el Sr. Rector;

GUAITANT ENRERA

tota aquella reconada d'hortets i la mateixa Rectoria eren deserts. Tot allò tan conegut i familiar, sobretot el nostre, em feia una impressió estranya, m'hi sentia foraster com no m'hi havia sentit mai, ni en el moment de comprar-ho: s'hi havia interposat quelcom que ens separava trencant-ne els lligams. D'allà estant, seguint la clapa d'ametllers i vorejant el turó dels xiprers, vaig endinsar-me en l'alzinar, cap a la masoveria i, davallant vers el porxo on ens solíem soplujar durant les ruixades, vaig asseure'm en el recó del prat, vora les hortènsies blaves i les murtres que jo havia sembrat de llavor empordanesa. Ben cert, tot allò semblava canviat, no m'acollia pas com abans.

Vaig alçar-me contristat, recurrent els caminals d'avellaners, de perers, la fruitereda, les feixes de maduixeres i, revoltant pels pins i passant la palanca, vaig tornar a casa foraster, deslligat de tot ço que m'envoltava. El mateix casal nostre se'm redreçava encarcarat, aspre i enfredorat, amb la seva torratxa com una visió llunyana.

En tornar a asseure'm en la cadira de braços on m'havia adormit, els finestrals ben oberts, jo m'anava recollint dintre mi mateix i, epilogant aquella diada tan contradictòria, anava analitzant les estranyes sensacions que m'acabaven de colpir; aleshores finava la claror del dia, però tornava la llum interior i vaig descobrir amb una punyida, que la Masia Mariona era morta, morta a mans forasteres, com en terra forastera havia mort la filla el nom de la qual portava, en recordança d'una illusió morta també...

La nit avançava impertorbable, noves fumeres en la Serra del Corredor assenyalaven altres tantes capelles enceses de nou, i una major escampada de trets ens confirmaren la nostra pròpia experiència, ço és, que partides volants forasteres recorrien la contrada i amb elles s'intensificava el perill.

Malgrat això, aquella nit volguí despullar-me altre cop i adhuc vaig tornar a dormir unes hores.

L'endemà, com que tot s'anava enfosquint, decidírem no enviar la camioneta a plaça sinó cada dos dies, perquè a St. Celoni mancava molta cosa que nosaltres podíem suplir a la masia, i d'aquesta manera es cridava menys l'atenció per la carretera.

No obstant això, el xofer hi anà a saber coses. Es precisava la mort d'alguns capellans de la contrada, els fets de Granollers, la naixença de comitès a tot arreu augmentant la desorganització; seguia parlant-se fantasiosament de l'artilleria de Mataró i de la refiança que aviat reprendrien els carrils, dels quals una màquina pilot sembla que ja havia recorregut part de la via, natu-

TEMPESTA

ralment flamejant sempre banderes vermelles i plena d'inicials noves, que constituïen un jeroglífic cada dia renovat i que amenaçaven absorbir tot l'abecedari.

Dels estudiants dels PP. de la Sagrada Família, que també havien estat foguejats i abandonaren llur estatge, alguns se n'havien tornat a casa llur, però la majoria encara romanien pels camps, treballant com mossos de pagès. Del nostre Sr. Rector, sabíem que li burjava la idea de fugir de la muntanya, per anar a Barcelona en companyia d'un carboner, fent-se passar com tal, projecte encertat en si, si bé no poc arriscat per tal com era molt conegut a St. Celoni, on havia de passar forçosament i tenien establert el control de passatgers.

Els primers dies de l'alçament, ens havíem cregut en relativa seguretat a la Masia Mariona, mes l'incident d'ahir era una premonició que calia tenir molt en compte. Indubtablement, jo havia estat massa setmanes sense moure'm de Mosqueroles i, per tant, sense contacte amb Barcelona, on m'hauria pogut assabentar del veritable caràcter del daltabaix que covava a l'ombra, perquè tots sabíem la conspiració latent de les dretes i la revolució que jugava amb el Govern, el qual comptava amb ella per a oposar-la a aquella si venia el cas ; però hom no hauria somniat mai que cap Govern s'hagués deixat travar i descompassar per les masses que ell mateix havia armat o deixat armar. I aquesta observació igualment era aplicable a Catalunya que a Espanya, a la malfurada Generalitat que a la coixa, manca i bòrnia, República Espanyola.

Continuàrem el viure sobressaltat d'aquells dies i, com que els registres amb el consegüent pillatge, eren a l'ordre del dia en totes les boques, vàrem considerar convenient amagar fora de casa, a bosc, els diners que ens hi havíem emportat per a la temporada d'estiu. La cosa era ben senzilla, car n'hi havia prou amb eixir a fora i enterrar-los a qualsevol banda fàcil de reconèixer ; però aquesta feina motivà la intervenció del masover el qual em donà lliçons respecte de la manera de fer-ho, tan variades, elegants, completes i refinades de malfiança, que mai no se m'hauria acudit que l'art de l'amagatall pogués prendre aspectes tan complicats i fos tan perfeccionada ; allà, en el corriol, en vaig restar pràcticament meravellat.

En caure la tarda, vaig fer el meu passeig habitual dintre el clos, començant-lo amb una certa emoció i, verament, no calia obstinar-se a mantenir il·lusions, érem divorciats ; passejava d'esma, amb curiositat forastera i reproduint-se'm el fet psíquic del dia abans — que també havia constatat en altres

GUAITANT ENRERA

moments crítics de la meua vida — ço és, que tot el paisatge que m'envoltava, el veia i el percebia com a través d'una llarga distància que me'n separés i sense jo formar-ne part.

Abans de sopar, el masover que tenia cura del nostre clos, vingué a explicar-nos una feta seva, que motivà algunes rialles amb els comentaris que meresqué.

Després de l'afusellada, el mestre de La Costa, en tornar-se'n al seu poble, li havia encarregat que li portés totes les gallines de la Rectoria « per als hospitals de Barcelona » i, al mateix temps, una capelleta de la Sagrada Família, bonicoia ofrena d'un propietari, que hi havia a l'església tocant al presbiteri i que es veu que havien respectat, potser per amor de la seva petitesa.

De moment, el nostre masover s'havia resistit per antipatia envers el demandant i també, amb raó, perquè feia dies tenia mal al peu i coixejava força; no obstant això, acabà per resignar-s'hi puix que, aleshores, no hi havia res, ni ningú, segur. Ficà les gallines en sacs, car n'hi havia bella mostra, carregà l'euga i serra amunt, cap a La Costa. Arribat allà, quan veié que no li pagaven la feina, ni li compensaven el jornal perdut, l'home decidí cobrar-s'ho a la seva manera, i amb aquest intent, en anar treient les gallines dels sacs, dissimuladament retorcé el coll a una d'elles, l'havia deixada dintre, i se l'havia enduta a casa d'ell.

D'aquest rengle, dies després, en obrir per atzar la nostra camioneta, hi trobarem un conillet tot esporuguit i mig mort de fam, que ningú no sabia d'on venia i que era testimoni de les razzies dels forasters, que mataven homes, però aprofitaven l'aviram i companyia.

Al vespre hi hagué una novetat deplorable, que amb tota premeditació jo havia evitat, però que no poguí defugir més. En els baixos, a la sala de cosir, teníem la radio-gramola, que ens solia fer una estona de companyia en havent sopat, i que feia uns dies que no funcionava amb la excusa de no cridar l'atenció, però en realitat perquè d'alarmes i mentides ja ens en sobraven.

Basant-se en les sorpreses que havíem tingut, els de casa m'exigiren que tornés a funcionar, per tal d'estar millor assabentats que fins aleshores. De Barcelona, les noves que colliem tenien certa aparença de normalització relativa, que ens anaven detallant, intercalades amb una insuportable disbauxa d'himnes de Riego; però, a Madrid, la ràdio parlava afollada: ordres governatives de republicanisme, d'atac, de proveïment, recomanació d'estalvi de municions, una indescriptible ensiamada incongruent; trets a cada moment

TEMPESTA

perquè encara hi havia nuclis de sublevats que resistien, ordres a grapats dels sindicats, cites de reunió a les «cèl·lules» corresponents, advertiment de no lliurar les armes a la guardia civil que pretenia recollir-les; excitacions fogoses dels uns contra els altres; se sentia ben bé que la revolta desfermada pel Govern, no solament li fugia de les mans, sinó que se li encarava, desplegant-se seguint la tècnica soviètica, verbal i d'acció, i d'aquella caixa de Pandora també vessaven a dojo els himnes de Riego a cada canvi d'orador, els quals no parlaven gaire perquè venien enrogallats i de seguida els fallava la veu.

La impressió que treguérem de l'audició era que no es tractava de cap sublevació, ni revolta, sinó senzillament d'una veritable recaiguda en la guerra civil, que tant d'espai ocupa en la història d'Espanya, perquè és una malaltia pròpia dels països mal constituïts, mal governats i pitjor organitzats.

Al cap de poca estona ens havia produït una sensació tan depriment i fastigosa tot el que oïem, que tancàrem la ràdio i ens n'anàrem al llit, altre cop sense despullar-nos, amb l'orella alerta, no podent dormir i, per tot consol, sentíem els trets quotidians dels galifardeus que tornaven mig borratxos de Sta. Fé, on havien passat la diada i en acabat el tec, davallaven corrent la pólvora en llur camió, en plena digestió d'entusiasmes.

La tensió que, momentàniament, havia minvat quelcom després de la nostra foguejada, tornava a reprendre amb les fetes de les partides volants que resseguien la contrada, perquè, àdhuc fent grossa part a les exageracions i mentides, en el fons restaven una realitat perillósíssima que ens podia encalçar altra vegada, car tothom anava per les seves; cada «comité» era una república independent, sense cap coordinació, quan no competència, amb els dels pobles veïns. Això ens feia estar contínuament alerta: de dies, sotjant tots els passants de la carretera i els caminals del bosc; de nits, vigilant qualsevol fanal d'auto que sortís de St. Celoni en direcció al Montseny. Tothom ho feia espontàniament, sense haver-s'ho dit, i s'afanyava a comunicar als veïns la més petita novetat o sospita.

Així estàvem el dissabte — 25 de Juliol — poc abans de sopar, quan trucaren a la porta i entrà el nostre mestre d'obres, tot esbufegat, dient que ens venia a avisar que l'Alcalde de St. Celoni pujaria d'un moment a l'altre, car li ho havia dit ell mateix i per això havia corregut a avançar-se-li amb el seu auto, que demanava li deixéssim tenir en el nostre porxo, perquè així potser el salvaria.

GUAITANT ENRERA

Jo no sabia qui era aleshores l'Alcalde de St. Celoni i, per tant, el visitant que m'anunciaven, si bé vaig suposar que seria el cap del Comitè o Comitès que s'havien apoderat de l'Ajuntament ja el primer dia de l'alçament. No em va alarmar massa l'avís, perquè m'havien així mateix arribat veus que l'Alcalde de Mosqueroles, estava « enrabiàt » de la intromissió del mestre de La Costa ; se n'havia queixat i el mestre havia estat cridat a St. Celoni. Per altra part, mai no m'ha fet por d'heure-me-les amb un sol home, sia com sia ; però el terrible i perillós és haver d'heure-se-les amb colles o multituds, car sempre són acèfales.

Encara no havia acabat el mestre d'obres la seva conversa, que tornaven a trucar i, efectivament, entrà l'Alcalde de St. Celoni, un home alt, morè, seguit d'un altre baix, grasset, acompanyats de dues dones joves, de bona presència i duent per la mà una noieta d'uns nou anys.

Jo no l'havia vist mai ; es donà per presentat i després de dir-nos la bona nit, digué amb bonhomia :

— Ja veu quins soldats porto, signant les dones i la criatura.

Verament, en aquelles circumstàncies, era una finíssima atenció i delicadesa la d'aquell home, que podia presentar-se amb una camionada de gent armada i havia tingut la previsió de venir solament amb dones i una criatura, per tal de tranquil·litzar la meva muller.

Es mostrà sorprès del que ens havien fet, perquè ells tenien barrades les carreteres, precisament a fi que ningú no pogués pujar sense ells saber-ho i intervenir-ho, i demanà per on havien vingut.

Es veu que els forasters venien directament de Barcelona amb llur camió i que, abans d'arribar a St. Celoni, trencant pel brancal de Palau-tordera i pujant per la carretera nova, el camió els havia deixat al poble de Montseny, des d'on baixaren a peu cap a Mosqueroles, mentre el camió se'n tornava a esperar-los en el mateix encreuament. Com succeeix tan sovint en temps normal i, majorment, en l'anormal, hi havia un abisme entre les ordres que tenien i les que se'n prenien i executaven.

Vaig explicar la cosa en el nostre menjador, amb la finestra esbotzada i la bala a la paret, a part de les que també hi havia a la façana ; va oferir-me gent armada, de guarda, que vaig refusar planerament dient que en tenia prou amb el telèfon, si bé a condició que no me'l deixessin incomunicat de nits, i aleshores, ell mateix telefonà a la central de Campins, manant que estiguessin de servei permanent.

TEMPESTA

Després m'explicà — i per això havia vingut — que, d'acord amb la Generalitat i per tal de prevenir sorpreses com aquella, havien decidit incautar-se de la Masia Mariona i, en conseqüència, me portava diverses còpies

Ajuntament de Sant Celoni

PRESIDÈNCIA

NÚMERO

EL COMITÈ DE LES MILICIES CIUTADANES ANTI-FEIXISTES S'HA INCAUTAT D'AQUEST EDIFICI CONEGUT PER "CAN PATXOT", PER A DESTINAR-LO A SANATORI PER A NOIS POBRES.

Sant Celoni el 25 de juliol del 1936.

EL COMITÈ ANTIFEIXISTA,

de la decisió, degudament segellades, a fi que jo mateix les posés en els reixats del Clos i a les portes d'entrada de la casa.

GUAITANT ENRERA

Vaig objectar humorísticament que com que nosaltres no havíem tingut cap noi, això dels nois no m'hi estava pas bé i que, si de cas, havia d'ésser per a noies. I ell me respongué somrient :

— Vosté mateix, corregeixi-ho, afegint-hi el seu company, que sembla era un contramestre de fàbrica :

— Això és fet amb la major bona voluntat.

Vaig donar-los-en gràcies, parlàrem una estona i, convidant el mestre d'obres a anar amb ells per a major seguretat, se'n tornaren tots a St. Celoni, després de dir-nos bona nit i, per darrera paraula, recomanant-me que si algú ens molestava, aviséssim, perquè ells pujarien de seguida.

Tals foren les circumstàncies en què jo feu la coneixença d'aquell home, del qual havia oït malparlar a molta gent, ja abans de l'alçament, i que no he vist més d'ençà d'aquella nit en què, enmig del desballestament social, se'm mostrà tan bellament humà. Després vaig saber que també s'havia oposat a la crema de l'església de St. Celoni, però les turbes ja s'eren desfermades.

L'endemà, diumenge, ja no era diumenge, perquè la setmana també havia mort car, no havent-hi treball, tampoc no hi havia repòs i, per tant, festa ; per això les campanes del poble havien emmudit i no assenyalaven la missa matinal, ni la major, com solien.

Aquest trencament del costum i la tradició en el poble i en la contrada, produïen una estranya sensació de buidor i jo, que sóc enemic de l'abús de les campanes a ciutat, allà vaig enyorar-les de debó, perquè les de Mosqueroles són sonores i s'esventen agradosament al peu de la muntanya.

En havent esmorzat, jo mateix vaig clavar l'ordre d'incautació a les tres portes del casal de la Masia Mariona i el xofer les posà en els reixats del clos.

No s'anà a la plaça aquell dia, malgrat això arribaren a la masia un feix d'alarmes dutes pels visitants del diumenge, al fons de les quals sempre hi havia noves brutalitats.

A la tarda, compartint l'ambient de tristor i malfiança generals, tampoc no hi hagué ball a la sala del poble, ni es veien parelles pels caminals, ni en les marginades, ni trànsit de cap mena. S'havia trencat el ritme social, els focs seguien cremant, el crim era lliure i la vida s'amagava esporuguida.

La ràdio, al vespre, seguia pregonant i escampant la mala obra i vaig notar amb goig que l'auditori ja es cansava d'oïr sempre variacions sobre les mateixes enormitats, que li repugnaven cada dia més, perquè el sentit moral

TEMPESTA

vencia la curiositat i ja estava tip de himnes de Riego, de cridòria, d'absurditats; de manera que això em donava confiança que aviat es convencerien que era millor prescindir-ne, com efectivament succeí pocs dies després.

Entremig de veritats i mentides, havíem pogut aclarir que a Madrid, la sublevació també era vençuda, igualment que en el nord d'Espanya; que, en canvi, Sevilla i part d'Andalusia era amb els sublevats; que els moros hi desembarcaven procedents del Marroc, de bracet amb els militars espanyols i protegits per la marina italiana. A Barcelona, governava aparentment la Generalitat, però, de fet, una colla de faccions més o menys avingudes, que grillaven cada dia més, entremig de les quals sobressortia la F. A. I. per la seva activa gosadia criminal.

Contra el parer de la gent de casa, que volien que no em deixés veure, l'endemà, 27 de Juliol, volguí anar a veure com havien quedat l'església i la Rectoria i saber exactament què hi havien fet.

Passant pel reixat de baix, vaig pujar a la plaça del poble per la banda de migjorn.

Hi havia tornat a reprendre la feina una màquina de batre que abans de l'alçament ja corria per la contrada, en contractes per a enllestir-hi les garberes; la colla que la menava tenia fama de comunista, guanyada anys abans, i la vaig trobar esmorzant.

En donar-los el bon dia, me'l respogueren amablement alçant el puny esquerre, perquè a la dreta tenien una gran llesca de pa, que un d'ells m'oferí. Després d'agrair-los-ho, parlàrem de la feina, vaig examinar el motor i creguí trobar un defecte que, al meu entendre, tenia llur màquina, cosa en la qual convingueren. N'hi hagué un qui s'afanyà a explicar-me que havia estat a Barcelona on aleshores tot anava tan bé, car «els pobres ara poden anar de franc a tot arreu; hi ha cotxes — deia — que sempre van voltant i hom no més ha de fer senyal i pujar-hi; solament — advertia paternalment — heu de tenir molt compte de no errar-vos de direcció perquè, si no, us duran a l'altre cap i haureu de tornar a peu», etc., i així per l'estil.

En el parlar no hi havia gens d'aspror, puix que aquelles intel·ligències primàries, humanalment bones, eren enterbolides per les falles d'una civilització certament discutible en molts aspectes. Amb la major naturalitat digueren haven vist el cartell d'incautació i ens acomiadàrem com si tal cosa.

Una mica enllà, davant l'església, al mig de la carretera, hi havia una clapa negra de cendres i trossos de fusta marcant el lloc on havien cremat

GUAITANT ENRERA

les imatges ; com que feia molt poc rotlle devia haver-hi encara molta cosa a dintre de l'església.

Del campanar sortia un pal on penjava un tros de roba vermella, d'uns tres o quatre pams, sens dubte esqueixat d'aquelles cortines o cobrellits que s'estilen tant a pagès i que em recordà la penjarella del canó del fusell del cap de colla dels milicians que ens havien foguejat. La Rectoria era saquejada del poc que hi havia deixat el Sr. Rector el qual, per endavant, havia dut alguns mobles, bancs i cadires de l'església a l'escola, on encara eren ben visiblement : es veu que els invasors tenien molta pressa i havien dit que tornarien a acabar la feina.

Com que allà era davant l'Alcaldia i hi havia el nou Alcalde, vaig aturar-m'hi per a fer-ne la coneixença, car també me n'havien parlat amb una certa malfiança. Era un pagès i propietari del vessant camí de La Costa, home baixet i refet, que m'acollí amigablement i se m'esplaià, confessant que volia dimitir a causa del que havia succeït i ell estava cansat i ofès de la intromissió del mestre de La Costa. Jo vaig mirar de treure-li aquesta idea del cap oposant-li aquest argument que, almenys de moment, em semblà produir un cert efecte :

— El mestre és ocell de pas que, en canviant de lloc com vol, ja ho té llest, mentre que Vós restareu clavats ací i, per tant heu de defensar el poble, que també és vostre.

Vaig oferir-li la nostra casa, per si volia entrar-hi una estona tot passant i ens acomodiàrem francament.

La mestra, que era a la porta de l'escola, s'afanyà a saludar-me, igualment que el seu germà, el qual estava accidentalment allà, a causa d'una desgràcia de família i en estada de repòs. Els dos es posaren molt cortesament a la nostra disposició i, en els dies següents, vingueren a fer-nos visita de companyia. Aleshores vaig saber que l'Alcalde i el germà de la mestra m'havien defensat valentament de paraula davant de la colla de galifardeus, parats allà esperant la tornada de llur cap, que havia vingut a casa nostra amb intent de registrar-la.

Havent vist i oït el que em calia, vaig tornar a casa per la banda de dalt, seguint la pujada de la carretera vella, fent així part de fora, tot el volt del nostre clos, en el qual no vaig notar cap novetat, llevat d'aquella sensació de natura morta que m'envoltava i en la qual jo em movia foraster.

Arribant a casa tinguí l'agradosa sorpresa de saber que havia passat el carter i havia deixat una carta — molt endarrerida, això sí — de la nostra

TEMPESTA

filla de la Cerdanya francesa, tota esverada dels esdeveniments i demanant per Déu i els Sants, que ens afanyéssim a fugir cap allà.

Això era més fàcil de dir que de fer, car els temps no admetien decisions impulsives. Cert és que els de St. Celoni ja m'havien ofert un permís de trànsit per carretera, a fi que poguéssim tornar a Barcelona, però no calia fiar de res, no pas per manca de benvolença llur, sinó pel desgavell general; jo no tenia cap garantia que, ni tan solament el comitè veí, respectés el document, ni ells tenien manera de fer-lo respectar, àdhuc acompanyant-me ells mateixos, cosa a la qual es prestaven igualment, perquè arreu imperava una borratxera d'autoritat, comanament, arbitrarietat i brutalitat. Davant d'aqueixa perillosa incertesa, havíem decidit amb la muller que, si a la fi ens havien de matar, preferíem que ens matessin a casa, que no pas en un rec o una margenada de carretera.

De totes maneres, l'arribada d'aqueixa carta, duent-nos una represa de vida de relació, per defectuosa que fos, era una alenada molt sanitària i reconfortant en aquells moments.

Vaig respondre a la filla mirant de tranquil·litzar-la dintre del possible, dient-li que estàvem bé, que no corriem cap perill i que, efectivament, pensàvem anar a veure'ls a Cerdanya de seguida que es regularitzés una mica més el trànsit, cosa que semblava iniciar-se, ja que aquell matí havia circulat un tren.

Posat a escriure, també vaig fer unes ratlles al meu germà Jaumet, a Barcelona, explicant-li sense embuts tot el que ens havia succeït i dient-li que ens calia poder tornar a ciutat, i d'allà passar la frontera; però que, tal com pintava la comarca, això equivalia a sentència de mort i, per tant, que mirés si des de Barcelona es trobaria una solució menys arriscada.

La multiplicació de comitès donava el seu fruit de passió arbitrària i d'arbitrarietats, perquè no hi ha res més perillós i absurd que l'actuació d'intrusos en situacions per les quals no tenen cap preparació, ni qualitat; és el cas del nou ric, del revolucionari erigint-se en dictador, del servent saltant a amo, etc. Tothom es posava a manar, volia manar, com més aviat i com més millor.

Dies enrera, refiant-me de l'ordre donada pel cap dels de St. Celoni, volguí telefonar-hi, però com que el nostre fil no és pas directe, sinó que va a la central de Campins i allà ens connecten amb la línia de St. Celoni, en demanar la comunicació, en comptes de respondre la telefonista de Campins, que era precisament de Mosqueroles, una veu mascle, forta, autoritària, em negà

GUAITANT ENRERA

decididament la comunicació i em cridà que si volia telefonar a St. Celoni, calia que anés jo mateix a Campins a fer-ho personalment. De seguida vaig endevinar que Campins tenia el seu comitè en acció i s'afanyava a lluir el seu poder i la seva independència per boca d'aquell minyó, que jo m'imaginava armat de cap a peus al costat del telèfon, invitant-me a ficar-me a la gola del llop en un to gojós de poder manar, encara que solament fos per telèfon i sense cap eficàcia.

Sia com se vulla, tornava la gropada a la contrada en forma de registres que augmentaven la intranquillitat, perquè moltes vegades no eren sinó la tapadora de razzies d'altra mena.

Ja una vegada, el nostre masover, que havia anat accidentalment a l'Alcaldia, tingué la sort de trobar-s'hi amb una camionada d'armats, que venien precisament a fer un registre a la nostra masoveria — justament a casa seva — però ell, amb diplomàcia de pagès eixerit, sabé convèncer-los que la cosa ja havia estat feta i els desvià hàbilment cap un altre indret. Sempre eren colles forasteres, que no sabien els noms de les cases i havien de preguntar-lo pel camí i això augmentava considerablement el perill.

També era una temptació d'intromissions foranes, els estudiants dels PP. de la Sagrada Família, car tothom sabia que encara eren escampats pel nostre indret, treballant en els camps com mossos de pagès i allotjats en les masies, de manera que l'Alcalde, amb molt bon encert, es decidí a fer-los avisar confidencialment per tal que fugissin definitivament i amb tota urgència, com així ho feren i tinc entès que tots ells es salvaren. El nostre Sr. Rector, amb la seva decisió, havia reeixit a passar per St. Celoni com carboner i era a Barcelona. En canvi, el Sr. Rector de Fogars, esporuguit de bell començament, perdut sense esma per la muntanya, fou assassinat igualment que ho havia estat el de Campins, home malaltús i de poca vida.

Encara pesava una altra amenaça forana sobre la nostra comarca i era la d'aquells milicians que ens havien foguejat i s'acomiadaren de l'Alcalde dient que tornarien un altre dia, per tal de cremar tot ço que aleshores encara deixaven a l'església i en les capelles, perquè, es veu que aquell dia fou merament una incursió a tota pressa, en la qual solament se'ls emmenava la dèria de sorprendre i de matar, una mena de cursa de bestialitat sobreixint dels caus de Barcelona, aleshores en llur poder.

Aqueixa nuvolada també la desfèu pràcticament el nostre Alcalde de manera convinguda, avisant que un dia al matí la gent del poble estigués a

TEMPESTA

punt, a fi de cremar ells mateixos ço que els altres havien deixat. Arribat el matí fixat, tres fumeres efímeres marcaven a Mosqueroles l'epíleg de la brutalitat i tirania, amb el compliment de l'ordre: una en el serrat, a l'antiga capella dels Templaris, Sta. Margarida; altra, en el replà del pendís, en l'estatge dels PP. de la Sagrada Família, i la tercera, altre cop a la carretera, davant de l'església, en el campanar de la qual seguia onejant la penjarella vermella damunt la porta, amb un gros cartell fent saber que era incautada per la Generalitat.

Aleshores jo ignorava que hi havia cartells semblants en el nostre estatge del Passeig de la Bonanova, a Barcelona, i en el Casal Montserrat que, a nom i en recordança de la filla morta, nosaltres havíem construït a Pedralbes per a l'única filla que ens restava, i en el qual havia nat aquella primavera una altra néta, Cecília, que sortosament era a l'altra banda de la frontera amb els seus pares i germans.

En aqueixes alternatives d'alarma que ens sotraquejaven, seguides d'un decaïment en el qual reposàvem, segons les veus que ens duïa el vent, anàvem passant dies, vivint sense vida i morint sense mort.

La maragassa del moment, m'havia fet enterrar i desenterrar més d'un cop, els diners que ens quedaven per a la temporada i aquesta vegada sense assistència del masover, perquè jo m'anava avesant a les complicades modalitats de l'art de l'amagatall, gràcies a les exigències del qual vaig descobrir recons, intimitats, qualitats, i no poques minúscules belleses que jo ignorava en el recer del nostre clos i de les quals no m'hauria adonat mai en temps de viure normal.

Encara que desordenadament, arribaven cartes endarrerides que la nostra filla ens havia escrit des de Cerdanya, cada dia més esverada amb els crims de Puigcerdà i de la Collada de Toses, que ells sabien de tan a la vora i que sempre insistia per tots els Sants, en el prec i el consell que ens n'anéssim cap allà de seguida, justificant-ho amb tota mena d'arguments sentimentals, lògics, indiscutibles, i aquest era justament el punt flac del seu raonament, perquè eren massa lògics i naturals perquè tinguessin aplicació, i molt menys realització, en el medi anormal, illògic i anti-natural en el qual nosaltres érem negats, Nosaltres li responíem de la millor manera que sabíem, donant-li la raó i conformitat, tranquil·litzant-la, dient que solament era qüestió d'avinentsa i esperàvem que aquesta vingués.

Jo seguia fent les meves passejades habituals dintre del clos i, malgrat

GUAITANT ENRERA

tot, a estones encara gaudia d'aquella monotonia que és tan plaent a la vellesa, quan el cos tan sovint funciona d'esma.

Al matí, me n'anava a partir-me el pa de l'esmorzar amb els peixos del dipòsit del trull, feia la volta pel prat i la fruitereda fins a la castanyeda, on m'asseia en els bancs davant dels quals havia jugat amb la nostra primera néta, la Núria, quan la seva mare la criava; allà esperava el mig dia, que les campanes no assenyalaven enloc de la rogalia, on imperava el crim i el crim no té, ni li cal, hora, ni repòs.

A la tarda, després de la hora forta del sol, tirava cap a la masia, car la masovera sempre tenia quelcom, generalment de dolent, per dir-me dels de la vila o dels pobles veïns, que no sé per quins conductes li arribava, perquè les cases enmig del bosc poden mancar de moltes coses, però de notícies, mai.

A entrada de fosc, jo em recollia a casa i amb els finestrals ben oberts, ressegua indiferent tot aquell paisatge, en el qual abans jo em fonia i que m'havia fet tan bona companyia conhortant-me els darrers anys d'una vellesa, esqueixada de primer per la mort de les filles i ara, per la malvestat dels homes. No sé pas de qui era la culpa, ni si tan solament n'hi havia de part i d'altra, però, verament, aquell enquadrament i jo, no lligàvem i resultàvem enterament desavinguts; no ens fèiem, ni podíem, fer-nos cap retret mutual; no ens teníem cap malvolença, més tampoc no ens estimàvem gens; àdhuc ni calia l'esforç de suportar-nos, perquè havíem assolit un estat d'independència absoluta: venia a representar una mena de llims enmig del temporal que tot ho enrunava i del remolí que ho engolia tot.

Caiguda la nit, en la llum esblaimada del creixent de Lluna, que compadida ens acaronava, des del saló i amb tota la casa a les fosques, fèiem guarda d'alerta, sotjant si algun fanal d'auto malastruc agafava el ramal de la nostra carretera i mentrestant, com sempre, els grills deien llur salmòdia, resposta de lluny pel gamarús.

Això s'allargava fins que venia el cansament i vestits ens tiràvem sobre el llit, esperant les usuals salves d'entusiasme foguejant dels guardians del novell ordre social els quals, com de costum, baixaven tips de Sta. Fe, on havien passat el dia, sense pagar-hi la despesa perquè, aleshores, ja tot era d'ells, però dels altres no.

Com que seguien circulant algunes cartes, vaig escriure també a l'amic Dr. Fontserè fent-li la nostra crònica, ben nua i crua, dient-li que el meu intent seria deixar el Montseny per anar a Barcelona i d'allà mirar d'aplegar-nos amb la

TEMPESTA

nostra filla a Sallagosa, però que, malgrat les assegurances verbals que em donaven els del país, la més elemental previsió m'aconsellava no moure'ns del Montseny, a menys que, qui podia, me garantís relativament la tornada a Barcelona.

Malgrat haver capejat sortosament el temporal fins aleshores, era evident que les coses evolucionaven de mal en pitjor, perquè la multiplicació dels comitès, afegida a la impunitat absoluta, era un niu de rivalitats que es traduïen en majors disbarats a l'engròs. Si a Barcelona la Generalitat servava encara una certa autoritat, particularment en alguns sectors, a fora, els comitès ja en prescindien i àdhuc se li encaraven sempre que els plaïa perquè, a part de la indisciplina, diem-ne espontània o congènita, hi havia la indisciplina organitzada de la F. A. I. que ho dominava tot i era el govern de fet, en una apoteosi d'anarquia.

El desgavell augmentava ; la nostra camioneta ja no gosava anar a plaça, ni dia per altre, perquè ens l'haurien presa i quan calia baixar a St. Celoni, a cercar quelcom que mancava a la masia, ho feien en bicicleta o àdhuc a peu, passant per dreceres i corriols, per tal d'evitar la carretera, on hi havia parelles a l'aguait, que obraven a llur albir i hom se n'havia de malfiar.

Aquesta setmana ens havia dut una sorpresa inesperada amb la promesa de la reaparició dels diaris de Barcelona els quals efectivament vingueren, però tan capgirats de fons i de llenguatge, fent l'apologia de ço que no tenia defensa, mentint desvergonyidament i ferint els nostres sentiments més preats, que em vaig afanyar a retornar-los i a donar-me'n de baixa, malgrat el perill que aquesta decisió pogués implicar, perquè, a part del fàstic, aquells escrits, sobretot en aquells moments i després de l'esdevingut, resultaven un sarcasme insuportable.

Es veu que, de la mateixa manera que s'apoderaven de les cases i en treien els estadants sense respectar sexe, ni edat, ni condició, i tiraven els mobles pels balcons, etc., etc., el nou règim havia tingut cura d'apoderar-se de les impremtes, n'havia escombrat els redactors i ara en foragitava les idees : una centúria de liberalisme ens havia dut a la dictadura i a la inquisició que, si era conservadora en temps de Primo de Rivera, actualment s'havia tombat ultra-avançada i probablement un altre dia, en l'esdevenidor, reaccionaria ultra-conservadora, però essent sempre dictadura i inquisició. L'exemple el teníem prou vivent a Europa, ja sia que es digués Lenine, Mussolini, Hitler, Staline, el primer manament dels quals és la supressió del contrari i l'ofegament de les seves idees.

GUAITANT ENRERA

Tot d'una, vaig sentir una revolució espiritual que transformà en acció la tensió passiva de tants de dies i, seguidament vaig escriure als amics i col·laboradors de Barcelona, que suspenia fins a nova ordre els nostres treballs científics i les recerques culturals, les missions, l'experimentació geo-física, els arxius, les edicions en curs, i totes les meves institucions i fundacions, en les quals feia anys que jo venia esmerçant tants de diners com podia i aplicant-hi totes les meves capacitats. La realitat me recordava estoicament que la vida intel·lectual no és possible sense pau i sense diners, i tot això s'ho havia emportat la impura rubinada que ens colgava.

III CORRENT EL TEMPORAL

El meu germà Jaumet, en rebre la meva carta, posà fil a l'agulla i trobà la manera de telefonar-me. El dissabte, 11. d'Agost, al matí, un pic de telèfon somovia la quietud i la gent de la Masia Mariona com una novetat alarmant i el meu germà ens avisava que estiguéssim a punt, perquè ell mateix vindria a cercar-nos proveït de les degudes garanties, però que no comptéssim pas fer seguir gens d'equipatge, ni res de voluminós, ni gaire visible. En conseqüència, prepararem dos saquets de mà i uns abrics per a dur al braç, per si de cas podíem arribar realment a Cerdanya, idea que en aquells moments i en aquelles circumstàncies, se'ns apareixia merament com un somni.

Per la seva banda, el Dr. Fontserè també s'havia mogut ràpidament posant-se en contacte amb la Generalitat, perquè a l'hora de sopar un altre pic de telèfon torbava de nou la nostra monotonia : ens feia l'efecte que tornàvem a la vida.

Des de la Generalitat, En Font me comunicava que havien hagut esment del nostre cas i que ens el resoldrien de la manera que, fins aleshores, sempre els havia reeixit, ço és, que donarien a la Jefatura de Policia de Barcelona l'ordre de detenció contra mi i la muller, per tal que, degudament custodiats, fóssim conduïts allà i lliurats al Conseller de Cultura, En Gassol. Me precisà que la cosa fóra l'endemà al vespre, afegint també que no portéssim paquets de cap mena. Vaig donar gràcies, i el vaig pregar que saludés En Gassol ; seguidament ho diguí a la muller, tenint cura que ningú més n'hagués esment.

Haviem passat una quinzena com encallats en un revolt del riu, consumint-nos en una inacció atúidora i la sobtada agitació d'aquells pics de telèfon ens reprengué, car ens donava la sensació d'una revinguda del riu, que ens xuclava cap als remolins del corrent, cert, corrent atzarós, però vida al fi, mentre que aquella tensió en la quietor d'un gorg era una anul·lació conscient desesperadora.

A l'hora de costum, ens tiràrem sobre el llit sense despullar-nos i vetllàrem la nit trangolejats per la refiança i la temença, car tot semblava indicar que era la darrera que passàvem allà. Per quant de temps? Potser per sempre més. I la nit vinent, on i com la passàrem ? Havíem de travessar planes i pobles coneguts de sobres, però gens seductors en aquelles circumstàncies.

L'endemà, altre diumenge sense la veu del campanar que la gent enyorava, per sentiment religiós alguns, per tradició molts més i per costum

GUAITANT ENRERA

tothom ; allò no era diumenge i els pagesos se'n sentien, perquè si bé alguns començaven a sortir mig esmunyint-se, ho feien errants com barques sense timó, no sabent com matar aquella hora llarga que estaven avesats a passar a la Rectoria, amb els comentaris del pregó a la porta de l'església i el balanç de la setmana, en rotlle de coneixença, que sempre contenia novetats de persones o de bestiar.

Semblava que el telèfon volgués rescabalar-se del seu passat callament perquè, a mig matí, el meu germà Jaumet ens comunicava que havia parlat amb En Gassol i confirmava que al vespre ens vindrien a agafar, com era convingut. Vaig donar-li'n les gràcies bo i advertint-lo que suposava que s'havien posat d'acord amb el Dr. Fontserè, l'activa intervenció del qual jo endevinava i calia evitar embolics.

No podent-nos emportar res, els nostres preparatius de viatge eren molt senzills quant a la persona, però la muller tingué la previsió de triar algunes robes i altres poques coses, que foren tretes del nostre casal i dutes a la casa petita de la masoveria. Esmerçarem la tarda en això i en la visita de la mestra i la cosina del Sr. Rector, a les quals tempoc diguérem res del que els altres havien tramat a favor nostre.

A l'hora baixa, vaig sortir sol, agafant el planer corriol que mena a l'església, perquè volia dir adéu al paisatge i a tot allò on havia passat tantes i tantes hores de solitud, en doloroses recordances.

Lentament, d'una tirada, vaig arribar fins als llorers de la porteta, m'hi vaig deturar una estona, fent-hi reviure, mentalment, les nombroses converses que hi havia tingut amb els diferents Srs. Rectors que havíem vist passar per aquella Rectoria de trànsit.

Vaig contemplar les verbenes plantades de nou en el pendís del diposiet, vora el camí ; vaig esguardar la brotada dels rengles de ceps bords per a empeltar l'any vinent i la projectada rectificació del caminal dels ametllers ; vaig donar una ullada d'agraïment al banc, en el peu dels xiprers, on solíem acabar la diada amb la muller i on molt sovint ens venia a trobar i donar conversa la cosina del Sr. Rector. La sensació d'allunyament cert que ho dominava tot, però jo no em sentia pas tan desarrelat com creia dies abans.

Tornant enrera, m'asseguí en la miranda, el banc que hi ha entre els dos cedres, al mig del vessant i que en dèiem « Bell Esguard ». Allà vaig correntrencar-m'hi evocant aquella diada en que la « Colla » d'En Francesch Matheu (a. c. s.) havia vingut al nostre casal a dinar-hi en corporació, i a la tarda, jo

CORRENT EL TEMPORAL

els havia sorprès amb una audició de sardanes en ple bosc per la Cobla Barcelona, vinguda expressament.

Jo havia aprofitat aquella avinentesa, per a explicar-los la cruel gestació de la Masia Mariona, i volguí realitzar una idea que em burxava de temps, pregant-los que, com acte de veneració a la filla morta (a. c. s.) i de compassió als pares dissortats, vinguessin fins allà on jo era en aquell moment i, de cara a la vall i a les serres de marina, toquessin el « Per tu ploro » d'En Pep Ventura, com així ho feren. I, d'allà mateix, la complanta musical havia somogut la vall i, descompassant els serrats, arribà a la plana, duent-hi l'estranya elegia d'una cobla que tocava a prec d'un cor que plorava.

La fresca em tregué de la contemplació, avisant-me que era hora d'entrar, perquè probablement ja ens lleuria prou d'esventar-nos a la nit i qui sap el que vindria després : era qüestió de servir-se sencers en el possible.

En previsió, sopàrem una mica més aviat que de costum i, a punt de marxa, tornàrem a la miranda del saló, volent vigilar com calia el nostre ramal i no fer esperar en arribat el cas.

En havent sopat, el masover vingué a buscar, com cada dia, la cosina del Sr. Rector, que coixejava, per tal de conduir-la a la masoveria, on passava la nit, i acompanyar-la amb una llinterna sorda, donant-li el braç en travessar la clapa de bosc que ens separava. Aleshores, solíem enraonar amb el masover sobre els fets i les noves de la diada, i vaig assabentar-lo de que ens vindrien a agafar d'un moment a l'altre, car calia que ho sabés, però jo no volia que en parlés a ningú.

Passà temps sense que cap auto, ni ningú, fes acte de presència ; la lluna creixent ho entelava tot, àdhuc l'estellada ; escassament fressejava el torrent car s'anava eixugant, però els grills continuaven cantant incommovibles, i d'oreig no n'hi havia gens, malgrat que fresquejava molt més del que pertoca al cor de l'estiu.

La nit avançava i res, nosaltres esperant. La perspectiva d'aquella tirada de carretera, a les fosques de fora i de dintre, en una matinada enfredorada, podia ésser força novelesca per al jovent, però, a la nostra edat, no era pas invitadora : la cruesa dels fets se'ns tornava a aparèixer sense cap atenuant.

Eren a la vora de les onze quan el telèfon tornà a parlar i en aquella hora devia ésser cosa governativa.

Una veu, la d'En Font, des de la Generalitat, preguntava :

GUAITANT ENRERA

— Que ja ha vingut l'auto ?

— Per ara no ; però, espereu ! que justament ara desemboquen uns fanals en direcció al poble.

— Tornaré a telefonar d'ací uns minuts.

Efectivament, un auto sortia en aquells moments del revolt del Pedró, si bé, en comptes de prendre el trencant cap a nosaltres, tirà cap a l'església.

Com que les il·lusions fan de mal perdre i cabia suposar que l'auto podia haver-se errat de camí, majorment de nits i no coneixent el poble, vaig enviar-hi el masover per tal d'aclarir-ho. Passant pel nostre corriol particular, aviat ho tingué enllestit i tornà dient que era el metge de St. Celoni.

Poca estona després, reprengué el telèfon amb certa impaciència :

— Ja ha vingut l'auto ?

— No, no ho era pas, era el metge.

— Quin desastre ! vaig oir que deia En Font, dirigint-se, no pas a mi, sinó a algú que tenia allà, en el seu despatx.

Parà la conversa, però com no treien la comunicació, jo m'esforçava a escoltar per veure si podia endevinar a qui, o a què, es referia aquell desastre ! si ens tocava a nosaltres o si era quelcom d'altre ; es sentia remenament i veus confoses.

Al cap d'uns minuts, que semblaven hores, reprengué la conversa una altra veu més forta, que de seguida vaig reconèixer que era la d'En Gassol :

— Escolteu Patxot, s'havia donat l'ordre per a aquesta nit, però se n'han descuidat. Us sembla si correu perill aquesta nit ?

— Jo crec que no. Les nits són calmes ordinàriament i no em fa pas por la contrada, són els forasters els que hi sobren.

— Aleshores ho deixarem per a demà. Que us estimeu més de dies o de nits ?

— Home, de dies ; fa molta fresca i ja sabeu que la joventut ens va deixar fa temps.

— Està bé, fins demà al matí.

— Bona nit i gràcies.

Tancàrem les finestres i anàrem a la cambra, on la imatge de la Verge de Montserrat, feta de rajoles a la paret en recordança de la filla gran, seguia mirant amb aquella seva calma mirada indefinible.

GUAITANT ENRERA

Feta aqueixa inspecció, que ja em deia moltes coses, la primera idea que se m'acudí fou : com ho havia fet aquell auto tan atrotinat per pujar fins a casa ? Quanta gent duia i com ho faríem per a encabir-nos-hi nosaltres dos, de més ?

Jutjat el nostre mitjà de transport, vaig davallar a la placeta del portal, on hi havia sis homes en conversa tirada, entre ells el masover, a qui jo havia avisat en secret la nit abans, que ens vindrien a agafar d'un moment a l'altre.

Era gent jove, d'aspecte agradós, tres en civil i dos soldats, uniformats i armats en campanya ; feien molt bona impressió, val a dir.

En veure'm, un d'ells, que devia ésser el caporal, s'afanyà a donar-me el bon dia i acostant-se'm, s'introduí amb tota franquesa :

— Suposo que ja està assabentat i no cal que li ensenyi l'ordre que porto. No obstant això, feia acció de treure-se-la de la butxaca per a presentar-me-la.

— Efectivament, no cal ; estem a punt i només ens manca esmorzar.

Dels tres, el més revingut era el xofer i els altres dos eren policies, de paisà. Els soldats duien gorra de puntes amb borleta al davant, com aquell cap de colla que havia vingut a foguejar-nos, però la d'aquests era la gorra de consuetud, ben feta, mentre que la d'aquell era una improvisació barroera, de mans inhàbils.

Havien corregut tota la matinada en servei i es reposaven en el panorama que d'allà estant es desplega en aquella hora lluminosa i alegre, assoleiant-se a recer del nostre casal, perquè feia un ventet excessivament fred, ells anaven prims de roba i, a més, estaven dejúns.

Vaig fer-los preguntes sobre l'estat de Barcelona i de la carretera, que em digueren plena d'obstacles i de barricades, però l'avís d'esmorzar ens trencà la conversa i tots aplegats ens afanyàrem a entrar a casa, perquè, de gana, no els en mancava certament pas, i un cop entaulats en el menjador de la cuina, s'esplaiaren en una onada de juvenesa, ben diferent de la solitud que solia regnar-hi, sobretot d'unes setmanes ençà.

Jo vaig anar a trobar la muller que m'esperava en el nostre menjador ; prenguérem com de costum, més uns crostons de pa i algunes preses de xocolata que ens ficàrem a la butxaca, pel que poguéssim ésser ; ens carregàrem els abrics a un braç i els saquets a l'altre, i sortírem a punt de marxa cap a l'auto, al voltant del qual s'havia aplegat la gent de les nostres dues masoveries.

CORRENT EL TEMPORAL

L'auto era de quatre places i nosaltres érem set, malgrat la qual cosa el problema d'encabir-nos-hi tots es resolgué sense gaires embuts, tal és la virtut de la voluntat esperonada per la necessitat. A davant, pujà el xofer, duent un policia a cada costat ; a darrera, anàvem nosaltres dos amb els saquets a la falda i els abrics encimats al damunt, perquè només hi restava lloc per a les cames ; ens enfonzàrem bé en el seient a fi d'estar més arrecerats, i els soldats s'assegueren part de fora, a cada angle de la capota plegada, estrebant els peus en els pneumàtics de recanvi, i amb els mausers enfilats sobre les nostres espatlles : una posició d'equilibri no poc forçada, difícil i ben meritòria per una tirada de 60 km.

El conjunt era ben bé representatiu d'aquell aventurat moment històric.

Vaig dir a les nostres minyonés que s'installessin a la casa petita de la masoveria i als masovers, que fessin el que calgués per a elles i el que poguessin en defensa o protecció del nostre casal ; vàrem desitjar-los bona sort enmig del temporal que tots corriem i, fent-los senyal d'adéu, de seguida empenquem la marxa, car convenia escursar l'escena, perquè les dones començaven a llagimejar i els homes feien unes cares que els honoraven pels sentiments que revelaven envers nosaltres, però que, en aquells moments, no servien de res sinó, més aviat, per a agreujar la situació. Era el dilluns, dia 3 d'Agost del 1936, a quarts de vuit del matí.

Es començava de realitzar la profecia que, feia anys, jo venia repetint de tant en tant a la muller, sempre que raonàvem sobre el caire que anava prenent el nostre ambient social, per culpa de la incapacitat d'uns i la perversió d'altres, dirigents. La conclusió final sempre era aquesta : a part de les nostres desgràcies de família, nosaltres tindriem mala vellesa.

Baixant cap a la porta del nostre clos, vaig donar una darrera ullada a la vorada de murteres feta amb tanta cura amb llavor de l'Empordà, i un cop passat el reixat, on pocs dies abans per poc em trencó un dit, un dels policies s'inclinà i m'avisà a cau d'orella :

— Si pel camí algú els diu res, Vostès no responguin, perquè passen com agafats.

— Està bé !

Fèiem els revolts de les oliveres i en arribant al pla de la masoveria de baix, que és quan es presenta millor tota la severa dignitat catalana de la

GUAITANT ENRERA

Masia Mariona, vàrem donar-li una ullada de desarrelament, potser per sempre més, que jo vaig ratificar de paraula, en veu baixa a la muller :

— Això és mort !

I allà deixàvem, afusellada, la illusió de la nostra filla Maria (a. c. s.), que morí abans de poder-la realitzar i que, en una punyida sentimental d'enyorança, nosaltres resolguérem construir i agençar com un monument de pietosa recordança, on ens recollíem de les tristors i la fredor de la vellesa.

Amb el temps, segurament es perdrà l'origen d'aquella construcció, que cap raó del voltant no justifica, però les columnes de xiprers, en el pendís més alt del clos, romandran clàssic testimoni de traspàs. Potser tampoc no sabrà ningú que aquells xiprers han estat plantats per mi, fets de llavor del Clos Montserrat, a Pedralbes, on hi ha aturada a mig fer i esbarriada per terra, la capella votiva començada a nom i en recordança de la nostra filla gran, Montserrat (a. c. s.), la propietària, morta abans i també en la flor de juvenesa.

En deixar l'embranchement de la nostra carretera particular, un sotrac força dur ens féu escoltar i capir la justa queixa de l'auto per l'abús de càrrega que li havien imposat i per culpa del qual les molles no volien treballar, sinó que es deixaven anar fins a topar amb el fuel·l, ço que esdevenia un perill conegut per a afegir als desconeguts que podíem trobar pel camí.

A St. Celoni, el que primer veiérem fou l'església negra i cremada ; en els carrers, contra costum, ningú a les portes de les cases ; agafàrem la carretera de França en el Carrer Major i era deserta en tota la seva llargada, però hi havia una soca entravessada, barrant el pas a la sortida del poble, on, en oir el nostre auto, es posà un home amb fusell al mig del camí, fent-nos senyal d'aturar.

El caporal li ensenyà un carnet, digué un mot baix i ens obriren pas, acomiadant-se el policia amb un :

— Salut ! alçant el puny, salutació que l'altre correspongué en igual forma.

Més que fresca, talment feia fred en aquells riberals i això, en un auto descobert, a tota marxa, em neguitejava per a la muller : era una feta de joves i nosaltres érem vells.

Passàrem Villalba sa Serra i la seva bella esglésieta, feta de nou per treballosa subscripció, també era cremada i desmantellada la rectoria, si bé l'obra romania en peu, segurament perquè haurien cremat tot el fustam a fora. Durant el primer esclat de furor, les turbes encenien la foguera a dintre

CORRENT EL TEMPORAL

i aleshores els finestrals reventaven i els sostres o les voltes s'esfondraven ; però, després, algú de més previsor i ben intencionat — sembla que fou En Gassol — les convencé de conservar els edificis per a una utilització posterior, hospital, escola, etc., i això salvà molta cosa.

Com que la natura seguia fent el seu fet sense hebre esment de la malvestat humana, per la carretera trobarem algun carro ple de farratge, pel camp, algun pagès seguia treballant ; en les hortes eren principalment dones, però, de bestiar, ni d'aviram, no se'n veia enlloc ; sobre el conjunt pesava una mal confiança i quelcom d'expectant, que l'assoleïada no arribava a deixondir.

Els barratges del camí eren de tota mena segons la major o menor inventiva que els havia inspirats. Els més elementals consistien en una soca entravessada, que la reculaven d'un cap en donar pas ; d'altres, més complicats, feien un joc de soques més curtes, alternades d'una i altra vorera, i encaixant a distància justa perquè el carruatge que passés es veiés forçat a un serpenteig lent i difícil ; també hi havia marjades de terra reforçades amb rocs, troncs i brossa, etc. Tot depenia de la traça dels autors i dels mitjans a l'abast en el lloc en eren.

A les afores de Granollers, abans d'arribar a la cruïlla amb la carretera de Puigcerdà, s'alçava una barricada de debó, de pedra, amb dos alts panys de paret que feien revoltar de través, davant dels quals ens deturà un jovincel, escassament de 17 anys, duent penjada al coll amb una cordeta, una fenomenal pistola ametralladora, que àdhuc sorprengué els nostres policies i que si aquell minyó l'hagués disparada l'hauria rebotut per terra com una pilota. No tot era guerrer en aquella avançada, perquè tenia les mans preses en una llesca de pa, tan desproporcionada com la pistola.

Jo temia el pas de Granollers i fou sense entrebanc.

El caporal presentà el carnet, digué el salut ! alçant el puny i el nostre auto fou admès en el revolt, a reraguarda del qual sortien els caps i els fusells d'una colla d'homes, enfeïnats també amb grans raccions de pa, perquè es veu que era llur hora d'esmorzar i la gana no està per raons, però sí, per revolucions. Potser deguérem a l'esmorzar la fàcil entrada al poble.

Altre salut ! general a aqueixa reraguarda, punys en l'aire, i ja érem a dintre.

En el carrer-carretera hi havia bon xic d'animació, àdhuc de carros i autos, però el xofer tingué cura de trencar pel primer carrer cap a l'estació, fugint així aviat de la vila, que era el volcà de la contrada.

GUAITANT ENRERA

L'home té una capacitat d'adaptació extraordinària i per això nosaltres ens anàvem avesant a aquell incòmode i perillós viatjar; ens havíem fet a l'airada perquè el sol pujant ens escalfava l'esquena; el cel era ras de blau, llevat una mica cap a migjorn, on uns cumulets començaven a cabdellar la barra marina; cantaven els ocells, el matí era radiant i l'animació de la vila havia deixondit els nostres dos soldats, que ara s'arriscaven a dir quelcom a les pagesetes del camí: la natura sempre serà natura i la juvenesa també. De moment, l'única nota realment inquietant, eren els sotracos quan la carrosseria queia contra el fuel·l, que podia trencar-se, deixant-nos escampats per la carretera; però ja teníem la meitat del camí, anàvem tirant i molt seria que no arribéssim a terme d'aquella pintoresca manera: la resignació i el fatalisme sovint van de bracet.

Tot ço que ens havia esdevingut fins aleshores, presentava la mateixa barreja incongruent de comèdia i tragèdia, pròpia d'aquella revolta inútil, criminal i destructora, mancada de grandor i de transcendència, i plenament contraproduent perquè, enmig de sang i de foc, ens llençava a una reacció també criminal, negativa i tirànica, com la que estàvem contemplant i patint.

Al fons dels incidents d'aquell daltabaix, sempre hi apareixia quelcom de ridícul. El nostre mateix auto, tot rebregat, amb la bandera escorreguda, ple d'inscripcions, el xofer amb els braços arremangats entre dos policies, nosaltres enfarcellats com camells i els soldats darrera, fent equilibris arrapats a la capota i rematant el conjunt, més aviat semblava un número de circ, que una tragèdia en marxa.

Adhuc quan venien sorpreses que feien por, era una por degradada, sense dignitat, fastigosa, no pas l'exaltació del furor humà fins a la follia, sinó merament la bèstia humana en acció, rabejant-se en la seva animalitat i no passant de bèstia. Quina acusació més condemnatòria de la jerarquia i els poders socials que ens havien dut a tal resultat! Els uns negaven la personalitat, aixafant l'home; d'altres l'enganyaven, uns quants l'explotaven i la mala sembradura del passat, allà floria ufanosa.

A mida que avançàvem, trobàrem una mica més de moviment, algun auto i més gent treballant al camp o transitant a peu per la carretera, fins arribar a Montcada, on ens encallàrem a la cua d'un rengle de carruatges, deturats per una barricada mixta, de paret i troncs. Es veu que ho devien considerar un encreuament estratègic, tant per la complexitat del barratge, com per la meticulositat amb què s'hi revisaven els papers.

CORRENT EL TEMPORAL

Després d'esperar una bona estona perquè s'aclarís el davant nostre, ens arribà el torn ; el caporal es tregué el carnet com a les altres bandes, però no li bastà ; seguí una conversa en veu baixa i tampoc ; finalment ensenyà un altre carnet i aquest produí efecte en el guardià, perquè aleshores vingué el salut ! de consuetud, punys en l'aire i avant.

No sé en què consistiria la dificultat d'aquell indret, però crec no errar-me pensant que el guardià pertanyia a algun sindicat dels grillats de nou i el seu zel novençà no es donava per satisfet fins que trobava en els carnets el segell de la seva colla, l'únic que per a ell tenia autoritat en aquell desgavell de monogrames i segells, amb els quals l'acràcia manava i s'engrescava, ni més, ni menys, que qualsevol altra burocràcia.

Un esperit crític hauria preguntat de seguida, a què venia la formal barricada que acabàvem de passar, quan en canvi no n'hi havia cap més enllà, en l'important embrancament amb la carretera de Sabadell i fins potser, enfondint una mica més, quin valor pràctic tenien aquells barratges amb els quals els pobles es tancaven a si mateixos, contra un enemic fantasma omnipresent ?

Ens acostàvem a Barcelona, sense fumera de fàbriques, ni dels vapors, tot parat, en una quietud encobridora de tants de crims ; el poc trànsit de carretera encara s'aclariria més i en entrar a la ciutat, la guàrdia, bon xic nombrosa i barrejada, ens féu pas al sol signe del nostre policia : allà encara hi havia deixies de subordinació i jerarquia.

Com que el xofer ens havia advertit que el Clot era « un vesper de barricades », resolguérem trencar cap a St. Genís i davallar a ciutat per l'Avinguda del Tibidabo ; però, en ésser en el girant, l'home es devia distreure, perquè continuà d'esma cap al « vesper » del qual ell volia fugir. Nosaltres ens sentíem tan estranys a tot ço que ens envoltava, que ja res no ens feia res.

De moment, aquells barris extrems, clapejats d'hortets i camps tancats, donaven una sensació de ciutat abandonada, perquè no es veia ningú a les cases, totes tancades i no poques amb els vidres trencats ; ningú, ni res, en els camins, que ens semblaven més amples del que estàvem avesats a veure'ls.

A mida que ens endinsàvem, augmentava l'apilonament de casetes, els carrers s'estrenyien, alguna dona a la porta, i en els barrots dels balconets, un gros full de paper blanc lligat com si fossin per a llogar, que, en veure'l a tot arreu, me féu endevinar la « bandera blanca » a què es referia el cap de colla de Mosqueroles.

GUAITANT ENRERA

Aviat començarem de trobar trossos desempedrats, que ens rebien amb un joc de sotrac cada vegada més insistent i perillós per al nostre pobre auto tarat ; a la seguida, una barricada ciutadana, alta, tota de pedra, que barrava el pas, ens féu decantar cap als carreronets, on, volta d'ací, volta d'allà, barricades i més barricades, el nostre xofer anava trampejant com podia aquell « vesper », que es veu coneixia força bé, malgrat la qual cosa, dues o tres vegades, ens trobàrem completament tancats per barricades, fetes durant les poques hores que ell havia estat fora. Vinga recular, maniobrar i sotraquejar en aquells carrerons plens de papers blancs, en la major part dels quals, es pot dir que no bellugaven ni homes, ni dones, però si, moltes criatures, jugant davant les barricades, brincant per sobre d'elles o àdhuc assajant de desempedrar per fer-ne de seves.

Ens estranyava que el nostre auto no cridés gens l'atenció de ningú i això que duia un passatge ridículament cridaner i aparatós per a la curiositat meridional ; és que la gent ja devia estar sadolla de sensacions i novetats.

Per fi, sortírem sense accident i amb l'auto encara sencer d'aquell laberinte, que feia una impressió de sorpresa trista, ofegadora i desembocàrem en els barris de la Sagrada Família, més airejats, on hi havia una mica més d'animació, tant de passants, com de carruatges, que semblava accentuar-se a mida que ens acostàvem al centre de la ciutat. No obstant, no s'hi veia, ni policia, ni força, ni gent armada ; a proporció, n'haviem trobat molt més en els pobles de fora.

En els carrers de l'eixampla, en general, aparadors i botigues tancats, el mateix que els balcons, alguns dels qual eren esbatanats, en prova del pillatge que havien sofert ; passàrem convents cremats amb llur església, molta brutícia i desordre arreu, de manera que no ens deixava la sensació de ciutat abandonada i això que ja eren quarts d'onze del matí, perquè, entre una cosa i altra, el viatge havia estat entrebanat i, per tant, s'havia allargat considerablement.

En embocar la Via Laietana, l'escena canvià tot d'una. L'omplia una multitud que s'engruixia ràpidament en una riuada o rubinada de gent, barrejada amb autos i camions requissats, un desordre que funcionava tot sol, fent un batibull no gens atractívol, que ens deixà davant la Jefatura de la Policia.

Baixàrem, enfarcellats amb els nostres abrics i cadascú amb el seu saquet, que era tot el que posseïem en aquell moment, acompanyats dels dos policies i seguits pels dos soldats ; passàrem la guardia de l'entrada, i escales

CORRENT EL TEMPORAL

amunt, per corredors i escaletes, car allò és una casa particular, llogada per a oficines i, per tant, sense cap condició per al servei que se li fa fer.

Molta gent entrant i sortint i topant-se per falta de lloc ; ens feren entrar en una saleta, on ens oferiren dues cadires per a seure i esperar, segons la consuetud espanyola. Estiguérem bona estona sense que ningú ens digués res i aleshores vaig recordar-me que En Gassol m'havia advertit que, si calia, en arribar a la Policia, jo demanés per a telefonar-li.

Amb aquesta recordança vaig posar-me a vigilar si passava algun dels nostres policies, quan reaparegué el nostre caporal i ens pregà que el seguíssim, i vinga nous corredors i escaletes i empentes en l'estretor del pas, fins a trobar un despatx més espaiós, que suposo era del *Jefe*, al qual ens introduí el nostre guia, al mateix temps que li allargava un paper.

El *Jefe* llegí l'ordre i, mirant el caporal, li féu aquest dissimulat retret :

— *Pero si estos Sres. van consignados al Consejero de Cultura!*

Això i la pèrdua de temps ens ho hauríem estalviat, si jo hagués llegit l'ordre que el caporal m'allargava a Mosqueroles.

Vaig tornar a donar el bon dia, que tampoc no fou respost, com no ho havia estat la primera vegada en entrar ; sortírem, vinga repassar aquells corredors i baixar les mateixes escaletes, tot brut i desordenat com el carrer i cercar si el nostre auto encara era de parada a la porta.

Sortosament el trobàrem i el mateix xofer i el caporal ens dugueren cap a la Generalitat.

Carrer avall, la mala impressió esdevenia més deplorable a cada pas ; aquella corrua de gent, amb cares totalment estranyes a casa nostra, eren ànimes en pena que es movien d'esma, que no anaven, ni venien, ni circulaven : solament refluïen.

En arribar a la Plaça de St. Jaume, allò semblava una fira o mercat de poble, amb l'única diferència que, en comptes de carros, carretes i bestiar, hi havia autos i camions rebregats i la sanitat dels pagesos era substituïda per la mal carada degeneració ciutadana.

Baixàrem al bell mig del mercat, davant del portal de la Generalitat.

Acompanyats del policia, passàrem la guàrdia de mossos d'Esquadra, que gairebé no es podien moure en aquell formiguer de desconeguts que omplien l'entrada, on el temporal de fora escopia la seva bromera.

Carregats dels nostres abrics, allà immotivats i aferrats sempre als nostres saquets de mà, on no hi havia més que trastos de tocador i quatre

GUAITANT ENRERA

mocadors, pujàrem les escales amb empentes i arribàrem a l'antesala del despatx d'En Gassol. Allò passava de formiguer, perquè era un pa de gent, difícilment continguda pel porter en uniforme.

El policia, cridant i empenyent, s'obrí pas en aquell enfarfec humà i ens féu obrir la porta del despatx on entràrem per fi, havent així arribat a la primera meta del nostre indeterminat viatge.

Allà, almenys, hi havia espai, aire, poca gent i ordre. De quietud, no n'hi havia pas, perquè el telèfon era l'amo i feia i deia tot el que volia.

En Font, cuità a saludar-nos, donant-nos la benvinguda; ens digué que En Gassol era fora, però que vindria més tard, que mentrestant ens instal·làrem i reposàrem en el sofà. Feta la qual cosa, ell retornà a la feina assistit de dues mecanògrafes, al meu entendre massa elegantment vestides i maquillades per aquell temps i lloc, però la psicologia femenina té misteris que fan de molt mal comprendre per a l'home.

Dos senyors que, quan nosaltres entràrem, passejaven amunt i avall, s'afanyaren també a saludar-nos i felicitar-nos: eren En Bosch i Gimpera, Rector de la Universitat i el poeta Sagarra a qui vaig preguntar pel seu Pare.

Feia verament llàstima veure la tensió en què vivien els que portaven aquell despatx i, a part de consideracions o idees polítiques, allà a l'ombra, es complia una feina meritòria, desconeguda i no degudament agraïda del públic. El telèfon no parava un instant; En Font, gairebé afònic de tant esforçar la veu, a penes se l'entenia; les mecanògrafes no feien més que asseure's i aixecar-se, sense tenir uns minuts de feina seguida; porters que entraven i sortien contínuament amb papers; un veritable embut on es colava una mica la turbulència, mentre a fora, a la plaça, bordonava la multitud o xisclava davant de les botzines d'autos que l'empaitaven demanant pas sense gaires consideracions, perquè la civilitat s'era esvanida.

Al cap de poc, entrà el meu germà Jaumet, que ens saludà en nom de molts amics que s'havien interessat per nosaltres i ens dugué noves de força gent; ens digué que, de moment, aniríem a casa seva, on faríem nit i que, l'endemà, d'una manera o altra, veuríem de passar la frontera. Mentrestant, En Font ens havia demanat els passaports per tal d'anotar-hi la sortida i, a més, ens lliurà un permís especial que ens tenia preparat, en previsió que no haguéssim tingut passaports, cosa que jo sempre curava que no ens succeís.

Com que el temps passava i En Font no ens podia precisar res respecte de la tornada d'En Gassol, amb el meu germà decidírem anar-nos-en a casa

CORRENT EL TEMPORAL

seva, on tindriem més llibertat i privadesa, car ja estàvem cansats de fer de personatges públics. Aleshores, jo vaig suggerir amb la major innocència, que podríem aprofitar l'avinentesa per a arribar a la nostra torre de la Bonanova, cosa que En Font desaconsellà amb una vivor que em sorprengué, perquè, en tot el nostre recorregut, jo no havia sabut veure cap senyal de les temences que semblaven preocupar-lo respecte de nosaltres. Vaig insistir en la meua idea, per raons particulars, però ell seguí oposant-s'hi obstinadament i acabà dient-nos, resoludament, que si ho fèiem seria contra la seva voluntat i sota la nostra exclusiva responsabilitat, perquè ell no ens responia de res i se'n rentava les mans.

Cridà dos policies perquè ens duguessin els nostres saquets a l'auto i volgué fer-nos sortir per una porta privada, però, com que la clau no compareixia, sortírem del pas tirant pel dret, repassant aquella antesala, més acurullada que mai, amb la nostra aparença de fugitius o rescatats.

No vaig mirar ningú, però sentíem damunt nostre l'esguard de tothom i la meua finor d'oïda collí el meu nom dit en veu baixa i venint de diferents indrets. Recordo que algú, més d'un, tot passant m'allargà la mà i que, per darrera, un altre se m'agafava al braç : era En Jordi Rubió que, tot emocionat, volgué acompanyar-nos fins a la portalada de la Generalitat :

— No em creia pas veure-us més, vaig dir-li, al mateix temps que pensava : qui sap si ens reveurem més !

Pujàrem a l'auto amb un policia, que devia tenir ordre de custòdia, i el mateix xofer de la cursa per carretera, un català obert i planer, com tants n'hi ha i ens els fan malbé.

Carrer de Fernando avall, tot tancat, vidres trencats i la mateixa multitud d'abans, que es movia però no anava enlloc, ni venia d'enlloc, cares caigudes, indefinibles ; mai no havia vist a Barcelona aquella mena de gent, ni semblants corrués, ni en temps de les grans vagues sindicalistes i les revoltes que se'n seguiren.

La Rambla, també anava de gom a gom, amb la lentitud de les coses fondes i allà reprenia i s'evidenciava la sensació de multitud arrossegada, regolfant sense direcció pròpia, botint i rebotent empesa per la maragassa social del moment. No sé per què, aquell espectacle, no pas les cares, però si els posats, me recordaven certes ilustracions de Doré a la Divina Comèdia.

Circulava algun tramvia, amb la mateixa barroeria i desconsideració que tot, de manera que volent-nos passar un d'ells, sense ni tan solament

GUAITANT ENRERA

avisar, ni amidar distàncies, ens donà una trompada que per poc ens arrossega, accident que es resolgué en una ametrallada d'invectives recíproques, fora del vocabulari usual, que semblava acabar d'averkonyir l'arrugada bandera que penjava en el nostre radiador.

Enllà de la Plaça de Catalunya, minva sobtada de gent, potser pel baf de la sang allà vessada durant la lluita amb la revolta militar, i en el Passeig de Gràcia s'accentuava altre cop la solitud.

No volent desobeir enterament el prudent advertiment d'En Font, resolguérem deixar la muller a casa del meu germà, en el Carrer d'Aragó, d'aspecte relativament normal, amb alguna camioneta deturada davant dels magatzems, i continuar l'aventura amb el meu germà i el policia, cap a la Bonanova.

Agafàrem el Carrer d'En Muntaner, on ens reaparegué la visió de ciutat abandonada, car no veiérem ningú, llevat de dos autos de metge, aturats a la vorera.

A la Plaça de la Bonanova, buida, amb l'església cremada i un parell de botigues amb la porta mig oberta; el Passeig de la Bonanova, ben desert en tota la seva llargada. Comprenc que aquesta solitud devia ésser el perill que alarmava En Font, perquè el nostre auto tot sol, parat davant la casa nostra, era quelcom d'anormal que cridava la atenció i esdevenia una temptació per a aquella disbauxa de poders ombrius, criminals i incontrolats, que no es veien enlloc, però que, no obstant, existien i al millor sortien de llurs cataus, per a cometre brutalitats.

En el reixat de la nostra torre, hi havia un cartell que, amb lletres grosses, deia: « Incautada per la Generalitat », enterament semblant al de l'església de Mosqueroles, segurament degut a la vigilància d'En Jordi Rubió, per tal de posar a cobert, almenys momentàniament, la meva biblioteca de ciències físiques i exactes medievals, que jo anava colleccionant per fer-ne una deixa a la projectada « Sala Patxot », en la Biblioteca de Catalunya.

Com que duia la clau, vaig entrar i em vaig anar cap a la caseta del jardiner, perquè la porta principal era tancada. En veure'm, el jardiner es sobtà talment que no pogué dir paraula i els ulls li espurnejaren. Per tal d'endolcir una mica la situació, vaig afanyar-me a dir-li, posant-li amicalment la mà a l'espatlla:

— Ja sé que l'heu passada grossa, però nosaltres també!

De seguida, amb el meu germà, ens encaminàrem per entrar a casa, cap a la porteta de la cuina, però el jardiner em deturà ràpidament, signant-me

CORRENT EL TEMPORAL

silenci i la casa del veí, on hi havia instal·lat un comitè C. N. T. que vigilava i calia que no ens veiés ; també hi havia un altre U. G. T. a la casa del davant, perquè es veu que els sindicalistes tenien gustos burgesos, malgrat les prediques i la doctrina llur.

Per aquesta raó, ens féu voltar per darrera i entrar per la porta del saló, que dóna al jardí. Al carrer, el perill era en la solitud, i ací, en la mala companyia, al mateix costat nostre.

Pujàrem de pressa al meu despatx del segon pis, a recollir uns papers que jo volia confiar al meu germà ; baixàrem de seguida, vaig donar diners al jardiner, acompanyant-los d'uns mots d'encoratjament a fi que estigués tranquil, perquè hi havia qui cuidaria d'ell ; vaig recomanar-li que no digués a ningú que jo havia estat allà i, després d'una bona encaixada, que ell acollí plorant, ens seguí fins al portal i el tancà.

Així, en pocs minuts, s'havia esqueixat un altre capítol de la meua vida, perquè allà dintre quedava a l'atzar tot un passat, però el cor ja em deia que moriria, o millor dit, que el matarien després de trepitjar-lo, igualment com havia succeït amb tantes altres coses nostres : els fets que havíem presenciats justificaven aquest mal auguri i, malauradament, he resultat profeta massa sovint. Jo continuava presenciats la meua pròpia agonia, moral i espiritual.

Solitud per solitud, vaig dir al xofer que baixéssim pel carrer de Ganduxer, desert ; arribàrem a la Gran Via, abandonada en tots aquells paratges i d'allà cap al carrer d'Aragó, a casa del meu germà, on acomiadàrem l'auto i pujàrem al pis, a trobar la muller i la cunyada.

D'aquesta manera, fins aleshores sortosa, s'havia consumat la primera part del nostre èxode ; com seria la segona ? Perquè nosaltres no en sabíem res, no teníem ni podíem tenir cap iniciativa, érem sotsmesos al voler d'altri i havíem d'anar on ens menaven, brosses en surada en aquella tèrbola ressaga, plena de corrents i de remolins de fons que ens podien engolir a qualsevol instant.

Vinguts de muntanya, després d'aquella quinzena de gran tensió i incertesa, i de l'airada del viatge per carretera, ens feia una estranya sensació d'estretor el trobar-nos en un pis de l'eixampla, envoltats de construccions : l'espai ens mancava, l'aire era xafogós, però l'esperit s'era alleugerit una mica considerant que aleshores nosaltres no érem ningú, sinó uns de tants, perduts enmig de la gran multitud.

GUAITANT ENRERA

Bo i esperant l'hora de dinar, començarem a estudiar el problema, difícil i indeterminat, de passar la frontera per anar a aplegar-nos amb la filla i els néts, a Sallagosa.

Després de mil consideracions i contradiccions, el meu germà fou de parer que agaféssim el tren l'endemà matí, que ell ja ens acompanyaria, i ens n'anéssim a França d'una vegada. L'enunciat era senzill i temptador, però jo no podia judicar les garanties del pla i em feia por la independència i arbitrietat dels innombrables comitès, que al millor s'entravessaven quan hom menys ho esperava. Com que encara ens quedava la tarda i, de totes maneres, calia formalitzar algun document per a la sortida, decidírem que, en fer les gestions, el meu germà s'assabentaria a fons i finalment es veuria amb En Gassol i en parlarien.

Tot dinant, encetàrem la conversa de circumstància : l'espectacle de la sublevació militar, l'anarquia de la reacció quan s'alçà i armà el poble, cremes de convents, assassinats, les dificultats de proveïment, les cues i l'entremaliadura de les minyones par a estalviar-se-les ; ens explicaren incidents repugnants de pillatge, els mobles tirats de dalt estant dels balcons sense més intent que fer mal i destruir, els robatoris amb motiu dels registres, etc., o sia, a l'engròs, els mateixos fets que nosaltres ja coneixíem en menor escala, però amb major risc personal.

En havent dinat, vaig tornar a la galeria, amb una miranda ben diferent de la que jo estava avesat a gaudir en aquella hora. Feia la calor enganxosa pròpia del temps i de l'indret ; allà, al davant, a poca distància, una renglera de balcons, galeries, finestres i finestretes que ens cenyien per tots costats ; testos i floretes encaixonats en alguns d'ells, descobrien l'enyorança de la natura ; penjarelles de roba estesa, que permetien endevinar la condició de llurs propietaris ; no hi mancava la impossible gàbia-galliner, ofensa dels veïns ; s'oïa la cridanera i desvergonyida ràdio ; totes les quals coses emmarcava un sòl complicadíssim, ocupat per teulades de zinc ondulat ofegant arbres neulits, pilons de desferres, fustam lloc d'esbarjo dels gats, xemeneies mig de cranc que sortosament no fumaven, etc. Confesso que mai no he estat ciutadà, ni materialment, ni, molt menys, moralment, i em dolia cometre en aquells moments la ingratitud de sentir-me tan desavingut, com sempre, amb la ciutat, que m'acabava d'acollir i que m'arecerava relativament.

Mentrestant, el meu germà se n'havia tornat als seus quefers, als quals s'afegien els que la nostra presència li implicava i la solució del nostre viatge projectat.

CORRENT EL TEMPORAL

Degudament advertida, la meva germana féu acte de presència i una bona estona de companyia, descabdellant la seva crònica de coses vistes i que resultaven manifestacions d'una mateixa brutalitat, solament canviades de lloc i de perspectiva.

Com que el meu germà no compareixia, cosa gens anormal segons parer de la seva muller, en ésser l'hora de sopar decidírem no esperar-lo i posar-nos a taula, on me sorprengué els recursos culinaris que encara lluïen i que, en aquella hora de vespre, nosaltres no podíem honorar degudament. Férem la cortesia de cançonejar a taula, per tal que ens hi trobés el meu germà, però aquest no venia. El temps passava, eren les deu tocases, hora no gaire recomanable en una ciutat pertorbada, i com que veníem cansats d'ànima i de cos, i si de cas marxàvem l'endemà no fòra pas molt d'hora, ens determinàrem a anar-nos-en al llit, disposats a despullar-nos aquesta vegada, malgrat els trets que, de vegades, hi havia a la nit, segons ens previngué la cunyada.

Ja havíem començat de despullar-nos quan el telèfon prengué la paraula i capgirà la situació i els nostres projectes, convertint-nos altre cop en gent sotmesa.

El meu germà ens avisava des de la Generalitat: « que havia parlat amb En Gassol, el qual no acceptava, ni permetia de cap manera, que passéssim la nit a Barcelona. Que estiguéssim a punt, perquè ell mateix vindria a cercar-nos, allà a les onze ».

Vinga tornar-nos a vestir, plegar els abrics, refer els nostres saquets amb xocolata, llonguets, una ampolleta de vi i altres coses per l'estil, l'excedent de les quals embutxacàrem com poguérem, perquè no sabíem on anàvem, ni com parariem; jo planyia de cor la meva pobra muller, per a la qual comptava amb una nit més reposada.

Al cap de mitja hora, trucà el meu germà, completant l'ordre que, per discreció, no havia volgut donar per telèfon i ens comunicà que ens embarcaríem en el vaixell de guerra francès estacionat en el port, on ja ens esperaven, i on En Gassol ens conduiria i presentaria, a fi que estiguéssim amb tota seguretat: devia haver-hi més perill del que aparentava i nosaltres sabíem veure.

Asseguts en una cadira, enfarcats de nou amb els dobles abrics, que ens obstinàvem a fer seguir pensant en la Cerdanya i el seu clima, el saquet de mà al peu de cada u, esperàvem l'ordre de reprendre la marxa, com el jueu errant. Aleshores el meu germà m'exposà que, tenint en compte la nostra edat,

GUAITANT ENRERA

haviem decidit amb la seva muller acompanyar-nos fins a França, oferiment generós que agraïrem de cor. N'haviem parlat amb En Gassol, el qual hi estava conforme i, en conseqüència, l'endemà de matí ens vindrien a trobar en el vaixell.

Eren més de les onze tocases quan un pic del timbre de la porta de baix ens avisà que l'auto ens esperava. Mitja hora abans, no ens aguantàvem de son i de cansament, i ara, tot d'una, la novetat del cas se'ns ho emportà tot.

Ens acomiadàrem de la cunyada i escales avall amb el meu germà darrera, duent-nos els famosos saquets, l'única cosa que verament posseïem en aquell moment.

L'auto que ens esperava era petit, per l'estil del de Mosqueroles, però cobert i, malgrat la fosca, s'endevinava que ja era força ocupat; el xofer tenia la portella oberta, part davant sortia un fusell en mans d'un guarda uniformat; també duia bandera en el radiador i era retolat « Governació » en el para-brises.

Ens ficàrem a dintre, invitats per la veu d'En Gassol, el qual ens donà la bona nit des d'un recó del fons, on hi havia una senyora i un altre home. L'espai era molt just però ens hi encabírem sense gran dificultat, perquè al matí ja havíem fet l'aprenentatge de semblants habilitats. Després, el meu germà ens passava els malaurats saquets de mà, però fou deturat en sec, autoritàriament, per En Gassol:

— No! això, no! res absolutament a les mans.

Tal manament fou més convincentment repetit pel xofer el qual, sense que ningú li ho demanés, explicà pel seu compte:

— No! que si trobem la F. A. I., saltarem tots.

Aquella imatge ens retornà a la realitat, fent-nos avinent que aquell pas, que aparentava novelesc, era verament tràgic i arriscat: nosaltres transitàvem aparatósament en l'hora preferida dels poders incontrolats per a sortir de llurs cataus i cometre millor llur crims.

En arrencar, Passeig de Gràcia avall, En Gassol m'agafà el capell, que jo tenia a la mà per cortesia i costum, dient:

— On aneu Patxot amb aquests cabells blancs? i me l'enfonsà fins a les orelles.

Es veu que el perill hi era de debó.

Els carrers eren deserts però, de tant en tant, passava corrents algun auto petit: govern de dret? o governs de fet?

CORRENT EL TEMPORAL

El nostre mateix auto anava esvorat, com si volgués treure's del damunt aquella feina com més aviat millor.

Rambles avall, algun llum a la via pública, no gaires; els passants es podien comptar amb els dits d'una sola mà, però passava algun auto menut de volta encontrada.

Mentrestant, En Gassol ens presentà els companys que no vèiem en la fosca: l'un era Mn. Serra i Vilaró, salvat pel mateix procediment que nosaltres, però després d'haver vist assassinar una colla de sacerdots amics; l'altra, era la muller d'un esquerrà que anava a Logroño a trobar els seus, segons ella mateixa aclarí.

Al capdavall de la Rambla, cap més llum i, en canvi, un indiscret clar de lluna plena, arxi-poètic en altres circumstàncies, però aleshores molt inoportú i traïdor, perquè tot el moll era desert i el nostre auto quedava al descobert en la seva bona acció, que els poders incontrolats haurien destorbat criminalment, si se n'haguessin adonat.

Més de pressa que mai, a tot gas, l'auto enfilà cap a l'avant-port, Dressanes enllà. Verament, la nostra comitiva, fressosa i negra, enmig d'aquella blancor esblaimada del clar de Lluna, era cosa discordant, que a nosaltres mateixos ens ofenia i neguitejava: en la calma serenor que ens envoltava, es sentia quelcom de solemniat que nosaltres compartíem i respectàvem amb el nostre silenci.

L'auto s'aturà en el baixant d'un dels embarcadors, davant del qual, no pas atracat, però si a poca distància, hi havia fondejat el vaixell almirall de la divisió francesa, estacionada a Barcelona d'ençà de la sublevació militar i del consegüent alçament del poble.

Tantost s'hagué parat l'auto, que una llanxeta-motor, arrecerada a l'ombra, sota la popa del vaixell, es posà en marxa i atracà a l'embarcador. En Gassol saltà a dintre el primer, darrera d'ell nosaltres quatre i de seguida la llanxeta virà cap a bord. Eren quarts de dotze de la nit del dilluns, 3 d'Agost del 1936, quan així fugíem de la Terra Catalana, malmesa pels de fora i deixada trepitjar pels de dintre.

Atracàrem a estribord del vaixell, que era on tenia l'escaleta, i en petjar el primer graó, En Gassol, que seguia anant davant com introductor, féu:

— Ja no som a Espanya! alludint a la extra-territorialitat del vaixell.

Efectivament, allà dessota, en la blancor onejanta, nosaltres deixàvem aquella llosa de plom que feia setmanes ens aixafava i s'esvania la tensió

GUAITANT ENRERA

d'esperit que ens havia martiritzat de tantes maneres. És clar, que també se'ns enfrontava una incògnita, que no sabíem el que ens donaria o permetria, però ho era més encara que ens deslliuràvem d'una mala certesa i la realitat és sempre més punyenta que qualsevol mera suposança : vingués el que vingués, nosaltres érem fora encalç d'un perill imminent, les primícies del qual ens havia calgut tastar.

A coberta ens esperaven i acolliren, l'Almirall en persona i el Comandant, tots vestits de blanc i gorra en mà ; encaixàrem, donant-nos la benvinguda amb franquesa marinera ; després, se'ns oferiren exquisidament segons la vella cortesia francesa. Indubtablement, el primer acte de la tragèdia era acabat ; és que aleshores començava una novella ? tot aplegat, ja era ben incongruent a la nostra edat !

Passàrem al salonet de coberta, on En Gassol féu les presentacions i digué de mi a l'Almirall quelcom que no ve al cas i que vaig agrair-li coralment, no pas per la cosa en si, sinó per la lleialtat i sentiment amb què va mostrar el benvoler que em tenia, com ja ho havia manifestat així, més íntimament al meu germà. Justament, temps enrera, en la Festa de la Medalla del Centre Excursionista de Catalunya, parlant jo i redreçant-me en nom dels de la meva generació, ja madura, la consciència em va dictar un paràgraf dur i irònic sobre l'actuació parcial i destructora de la Generalitat de Catalunya, que el pobre Gassol representava allà a la taula presidencial. Enmig d'un esclat d'aplaudiments, vaig esmentar « la llibertat obligatòria, la igualtat d'injustícia i la fraternitat de servatge ». Però, com que en el fons d'En Gassol, vull dir dessota el polític, hi ha el català, En Gassol, en respondre, es sortí bellament del pas, deixant parlar el català i oblidant el polític. El record d'aquest incident, en aquells moments, a coberta del vaixell, em feia més noble i generós el seu procedir envers nosaltres.

Després d'una curta conversa general en el saló, amb l'Almirall i el Comandant, En Gassol s'alçà per « tornar a Espanya » ; ens acomiadàrem tots, encaixant efusivament amb ell ; jo vaig repetir-li l'expressió del nostre agraïment pel seu gest, que ni jo, ni la meva família, no oblidarem mentre visquem. Vàrem acompanyar-lo fins a l'escala, ens saludàrem amb les mans quan entrà a la llanxeta, veiérem com agafava l'auto i a tota marxa es perdia en el blancall de lluna ; qui sap quan tornarem a veure'l ?

Aleshores, l'Almirall ens invità a passar al menjador, que era al costat, i ens oferí sopar. Nosaltres ja ho havíem fet, però la Senyora acceptà i també

CORRENT EL TEMPORAL

Mn. Serra i Vilaró, el qual es justificà explicant-nos que feia més de 24 hores que no havia tastat res perquè, en arribar a la Generalitat, En Gassol l'havia tancat a les golfes, sense voler que tingués cap contacte amb ningú, ni que tan solament el veiessin.

Quan acabaren de sopar, ja havia tombat la mitja nit i ens calia anar a dormir o, almenys, deixar dormir els altres. A nosaltres dos, ens acompanyaren a una cambra de coberta, a tocar el menjador i al costat de la de l'Almirall; per la seva disposició i el seu parament, de seguida vaig endevinar que era la del propi Comandant, suplementada amb un matalàs a terra per a mi; la finestreta obria a llevant, on la lluna inundava els molls i riellant sobre l'aigua, omplia de joguina placidesa la nostra cambra.

Dormir? ni pensar-hi! L'agitació de la diada, les incerteses de la solució, les sorpreses i sensacions encontrades, la novetat tan inesperada de la nostra situació i... el seguit roncar de la dínamo del vaixell, que no para mai, ni de dia, ni de nit, no eren pas cap cant de bressol per a fer venir la son.

Ens estirarem cada u en el nostre llit, per tal de reposar el cos, que prou s'ho havia guanyat i ho necessitava, al mateix temps que, lliure de constreïment i de la tensió d'esperit de les darreres setmanes, la pensa reprenia el seu albir, però no se'n servia, enartada com era per aquella placidesa.

Al cap d'una estona d'haver tirat la cortina sobre l'ull de bou de la nostra cambra, vaig tenir enyor d'aquell clar de lluna, que si era comprometedor quan mostrava l'auto, ara se'ns ofería amanyagador, i vaig recollir la cortineta.

Alçant-me una mica sobre el matalàs, l'esguard passava just per damunt dels molls i copsava solament la mar blanca suportant uns quants vaixells, no gaires, les arboradures dels quals ratllaven el cel: senzilles les dels vapors i complicades les de les naus de creu; per la banda de la Capitania, algun llumet verd i vermell animava aquell joc de línies, presidit per la lluna plena, molt enlairada. Que n'era de diferent allò d'aquell neguitós i atúidor sotjar, darrera les persianes del Montseny! I no obstant, teníem major perill i més a la vora, però unes quantes brases d'aigua morta i el recer d'una bandera ens en preservaven eficientment.

Vaig esmerçar la nit en aqueixa feina d'alçar-me a guaitar per l'ull de bou, tornar-me a estirar sobre el matalàs, escoltar les revolucions de la dínamo i, de tant en tant, sotjar la marxa de l'ombra en la proa de les naus foranes, com una manera d'amidar el temps passat. La muller pogué agafar el son cap a la matinada.

GUAITANT ENRERA

Aquella lluna, en aquells moments, es veu que tenia una mena de virtut ensopidora i narcotitzant, perquè recordo molt bé que, durant tota la nit, no se m'acudí pensar quant de temps estaríem estotjats a bord, ni com en sortiríem, ni cap a on; no em vingué cap preocupació respecte de les coses que deixàvem presoneres o abandonades; res, aquella cambra era una mena de Nirvana, en la qual el clar de lluna ens havia colgat i hom s'hi trobava bé.

A trenc d'alba, s'inicià el traspàs de claror. L'esblaimament de la lluna defallí i s'escorregué vers ponent, mentre a llevant apuntava una lluïssor naixent, argentada de primer, sobre la qual s'esbandí després un pensament de rosat i, finalment, se li superposà un tirant a groc, que esdevingué or vell. Malauradament, a llevant també es marcava una calçada, venint de la banda de terra, que deslluïria la sortida de sol.

Amb el dia, repregué el trepig i el moviment a coberta del nostre vaixell, on calia començar per la cerimònia d'hissar la bandera. Oírem que es donaven ordres i, de seguida, el pas ritmat d'una companyia de marina, els caps i les armes de la qual passaren davant de la nostra finestra, anant a popa.

Al moment d'hissar la bandera, la música de marina rompé amb la *Marsellesa*, acabada la qual el *God save the King*, en honor dels veïns anglesos i, finalment, *Els Segadors*, saludant així Catalunya. Si l'Espanya arribés mai a tenir prou seny per a imitar semblant respecte, no hi hauria, ni qüestió catalana, ni tantes d'altres, provinents de la confusió de la noció de Govern amb la de domini, que és el dogma i la condemna seculars de la política espanyola *en ambos hemisferios*.

Vaig esperar que fossin acompanyats els formalismes reglamentaris en un vaixell de guerra i quan, després d'una estona de quietud relativa, començaren a córrer les mangueres per a la neteja de coberta, em semblà que podia sortir de la cambra sense incorrecció i situar-me a l'exterior.

La nostra nau, que aleshores viu duia per nom *Duquesne*, era un bonic creuer cuirassat, modern, que feia respecte: canons de gros calibre acoblats en torres blindades a proa i a popa, jocs de bateries secundàries pels costats, encastellant-se en l'entrepont, alternant amb metralladores i canons anti-aeris, i rematat el tot per la catapulta de l'avioneta i la torre de comandament. La popa, on nosaltres, érem, feia una espaiosa esplanada envelada, enterament desembrassada, llevat d'uns pilars amb canons anti-aeris en el centre. Més cap a proa, una bona colla de gent civil, probablement francesos recollit

CORRENT EL TEMPORAL

com nosaltres, perquè duien un braçal tricolor, s'estaven assoleiant, car feia bo en aquella hora matinera ; arreu trastejava marineria de tota mena.

Atracat a babord del nostre creuer, un torpediner feia l'efecte d'una sardina al costat d'un dofí ; allà també anaven a dojo la manguera i els raspalls i l'orla era feta un escorriall : el qui no vulgui humitat, no cal pas que vagi a bord.

El port de Barcelona era tristement desert i aquelles arboradures que a la llum de la Lluna semblaven quelcom, es reduïen encara no a una dotzena de vaixells de diverses menes i d'ordre inferior.

Davant nostre, vers migjorn, hi havia fondejat un magnífic creuer anglès, encara més gros que el nostre, lluint així mateix un potent encimall de bateries, coronat per l'avioneta i les cofes armades al cim dels pals.

En els molls, en aquella hora, no es veia absolutament ningú, ni cap moviment, ni vigilància, ni organització de cap mena : la pobra ciutat era realment una barca sense proa, ni brúixola, ni timó, però sobrada de capitans, empesa pel vent que bufava i que, aleshores, ratxejava del mal cart.

Estiguí bona estona a popa, passejant en el tros que la feina de la manguera m'anava deixant lliure i, amb l'aire de mar matinal, el meu cervell, que a la nit dormia despert, començà a deixondir-se i em revingueren idees pròpies de la nostra situació que, com era la negoció material d'una vida, evocava lògicament recances espirituals, entre elles, que tenint en compte la meva vocació per a conuiu amb la natura i no atreient-me gens la societat, jo també hauria pogut ésser mariner, servant així fidelitat a aquesta mar que, si ara ens salvava, jo havia estimat de petit en la plaja i el rocam del meu poble i després, de gran, quan ja havia corregut món, n'havia fet la meva companya d'esplai, la meva confident en les trangolades de la vida, i l'amor i la bellesa de la qual jo havia predicat en públic més d'un cop ; potser era per això que ara ella em corresponia tan de grat, acollint la nostra vellor malaurada.

Cap a les set, s'inicià una mica de moviment en el moll ; algun home, noies, criatures i dones amb cistells, que s'aplegaren en un dels molls forans, vora unes casetes, arribant a fer-hi una colla que cridava l'atenció en aquelles circumstàncies, perquè àdhuc un contramestre de bord m'ho assenyala, després de fixar-s'hi molt i em preguntà què era. Ben mirat, resultà que s'hi contractaven per algun treball determinat per la jornada.

Més tard veiérem l'Almirall, el qual ens donà amablement el bon dia i ens cridaren per a esmorzar. Jo ja ho havia fet, rosegant un tros de xocolata

GUAITANT ENRERA

amb pa sec i unes galetes del proveïment embutxacat a correuita la nit abans a cal meu germà. Unicament vaig tastar una mica d'aigua que resultà desagradablement cloritada i, per tant, de Barcelona. La muller, en canvi, acceptà el cafè amb llet de consuetud.

Vull fer constar, perquè es vegi el tractament exquisit que ens donaren, que, abans, el nostre *valet de chambre*, un marineret jove, molt eixerit, havia ofert un bany a la meva muller.

Vers les vuit, se m'acostà el Comandant, demanant els nostres passaports, per tal d'enviar-los al Consolat de França i em digué que, a les nou, marxariem cap a Port-Vendres, en el torpediner que teníem atracat a babord.

Poca estona després, comparegué el meu germà Jaumet i la seva muller duent-nos els enyorats dos saquets nostres i a més el llur, a punt de marxa, car venien amb nosaltres; férem les presentacions i cortesies del cas, els ensenyàrem la nostra cambra d'una nit, que havia substituït a la preparada a casa llur i ens disposàrem a coberta per quan ens cridessin, cosa que no es féu esperar.

Donàrem gràcies, tan efusivament com poguérem, a l'Almirall, per l'excessivament honorable acolliment que ens havia fet, ens acomiadàrem del Comandant, el qual ens digué que esperava el retorn dels passaports d'un moment a l'altre, i ens encaminàrem a l'escala improvisada per a davallar al torpediner, que s'anava omplint de la gent que el creuer li transbordava. Allà ens rebé el comandant, i ens conduí a la seva cambra, que deixava a la nostra disposició.

Per fi, un mariner del creuer baixà a lliurar-nos els passaports, dels quals el Consolat de França solament degué prendre nota, perquè no duien cap visat, ni segellat i, de seguida, el torpediner desatracà i es posà en marxa. Semblava que creixia a mida que s'allunyava del creuer, i tenia raó, perquè també era tot un torpediner modern, gros, mogut per mazut, com prou ho provava la ferum que feia arreu.

IV ÈXODE

En passar per la proa del vaixell anglès, aquest, amb cortesia internacional, féu formar una companyia d'infanteria, que ens saludà a toc de cornetí i tabal, fins que haguérem ben passat.

Fondejat al bell mig de l'avant-port, hi havia l'Uruguai, de trista figura i pitjor recordança, car era la presó marítima de mala fama, on havia estat o estava tota mena de gent, des de la bretolada criminal fins a dignes companys, quan el govern Lerroux-Gil Robles, d'una banda, preparava la actual rebel·lió militar i, de l'altra, perseguia honorables ciutadans que havien actuat segons l'estat de dret. No s'hi veia ningú a coberta, llevat d'una parella de guàrdies civils i l'aspecte del vapor era molt brut i deixat.

Sortírem del port i, virant cap a llevant, prenguérem aigües amb bona marxa. La mar era lleument arriçada per un trangolet menut venint de llevant i potser ressentint ja el grop que s'aguantava en aquella banda.

Fora port hi havia fondejats tres vaixells italians i un d'alemany, dels quals rebérem la mateixa cortesia, ço és, companyia d'infanteria formada, que ens saludà a cop de cornetí i tabal mentre passàvem.

Aqueixa situació dels vaixells de guerra estrangers destacats a Barcelona, descobria la posició presa per llurs nacions respecte de la guerra civil: França i Anglaterra, seguien el *statu quo*, que després proclamarien en aquella tesi de «no intervenció», que consistí en deixar el camp lliure als altres; Itàlia i Alemanya, en canvi, se'n separaven obertament, en complicitat amb els de l'altra banda.

A mida que agafàvem forària, la perspectiva ens alçava les muntanyes i Barcelona se'ns desplegava en amfiteatre, afitat a ponent pel Montserrat encalitat i, a llevant, pel Montseny ben perfilat.

Les senyores baixaren a la cambra del comandant on s'installaren fent-ne un salonet de conversa, però nosaltres preferírem airejar-nos a coberta; de primer, a fer la coneixença del passatge — algunes dotzenes de fugitius — i després, a prendre contacte amb el contramestre, el qual ens digué que no arribaríem a Port-Vendres fins a les quatre de la tarda. Com que el nostre torpediner, modern com era, podia fer els 32 nusos, vaig suposar que volia estalviar combustible i, efectivament, passades les cortesies internacionals, en ésser davant de Badalona, es posà a mitja màquina.

GUAITANT ENRERA

tornar a port i després d'una diada de fer de pescador, m'obligava a trescar la muntanya per a anar a dormir a casa ! I també, quantes vegades, reforçat amb companys que es trobaven en el meu cas, havíem comès la temeritat d'investir la tramuntana i, rem per home, proejant a frec de roques, morts de braços i amb les mans sagnoses del remar, ens havíem sortit amb la nostra !

St. Elm se'ns redreçava sobre el seu turó de granit rosa, enlletgit i desgraciat de fa pocs anys amb uns xalets novells que a hores d'ara ja deuen haver après el que és i pot el garbí en aquells indrets.

Tot allò era una evocació plena de records, aventures i recances de joventesa, quan jo fruïa i lluitava i em cansava en mar, per tal d'esbargir-me de les malures, constrenyiments i malvestats d'en terra, perquè jo som estat home de mar i de muntanya, però no pas de ciutat, ni de societat.

La badia de St. Feliu de Guíxols se'ns obrí després amb el seu Passeig de Mar, on hi hagué la casa pairal dels Patxot, que jo feu tirar a terra en anar-me'n, perquè, no continuant el meu nom, no volguí que aquell honorable casal secular es desviés de la tradició rectilínia de la família.

I de bord estant, esguardant la casa nova que jo hi havia fet fer per a la nostra filla Montserrat (a. c. s.), nada allà mateix, se'm renovava la punyida tràgica, com tantes altres de més fresques : quan a St. Feliu hissaven la bandera de coberta de la casa nova, nosaltres teníem la Montserrat (a. c. s.) de cos present a la Bonanova. Aquesta casa, que ara se m'apareixia al davant i que feia anys no havia vist, és morta de naixença i de grat l'hauria tornada a enrunar, si no l'hagués defensada la nostra filla Maria (a. c. s.), morta també pocs anys després a S. Sebastián, lluny de la nostra terra i exclamant en els seus darrers dies : « i haver de parlar en castellà ! » La mort, que tan cruelment me prengué els pares de jove, i quan pare, les filles llevat d'una, ara m'ha respectat la vida, obligant-me a presenciar coses, morals i materials, que m'hauria estimat més no veure : el meu auguri de mala vellesa es va acomplint, malauradament i amb escreix, perquè estem assistint, no solament a la negació de la nostra pròpia vida, sinó a una desfeta i regressió socials.

Allà mateix on ara s'alça la torratxa de la casa nova, jo hi havia construït el meu « Observatori Català », amb el qual em vaig consolar, durant uns anys, del desviament que les crueses de la vida havien portat a la meva vocació, quan la mort prematura de la Mare (a. c. s.) trencà sobtadament els meus estudis a l'estranger.

ÈXODE

A part del costat intel·lectual i moral, aquell esforç no ha pas resultat inútil: d'ell pervingué una més completa sistematització de la pluja a Catalunya, haguérem majors clarícies sobre la tramuntana i les seves velocitats màximes, i després, en el Servei Meteorològic de Catalunya, a Barcelona, la Secció Nefològica de la « Fundació Concepció Rabell i Cibils », que és un dels primers arxius d'Europa referent a núvols, amb els seus elements per a la determinació de les altituds i que tan bell paper fa en l'*Atlas Internacional de Núvols* publicat pel Comitè Meteorològic Internacional.

Sobretot, les nits passades sota la cúpula, de cara als estels, acompanyat pel ritme de les onades rompent a la playa i el batec solemniat del rellotge sideral, moltes vegades me foren un oasi en els sorrals de la diada i em retornaren una serenor d'esperit que bona falla em feia.

En deixar St. Feliu, per raons físiques i morals, vaig donar l'equatorial amb els seus accessoris, el teodolit geodèsic que em servia de cercle meridià, el rellotge sideral i la cúpula, a la Societat Astronòmica de Barcelona que, de primer, volgué muntar-ho en el Parc, on hauria servit, a més, d'Observatori Popular, però hagué de desistir i acabà installant-la en la Universitat de Barcelona.

La secció meteorològica, vaig donar-la al Monestir de Montserrat amb la condició de muntar-la i fer-la funcionar en els cims de St. Jeroni. Quant als meteorogrames i registres d'observació acumulats, foren dipositats en el Servei Meteorològic de Catalunya, amb facultat de recuperar-los sempre que volgués.

En construir la casa nova, un sentimentalisme volgué que la gran llosa nummulítica de Girona, que feia de setial al meu equatorial, servís de llinda per a la porta d'entrada; però, com que la llosa tenia un forat pel qual passava el contrapès del regulador de l'equatorial, això implicà un desbastament forçat de la llinda amb una talla especial, que imposà les línies arquitectòniques de la casa, altrament de les que jo hauria volgut.

Continuant en coses retrospectives, també vaig muntar per recordança, en la casa nova, la porta de tec esculpida que fou de la meua biblioteca, sota de l'Observatori, i en la qual es desplega un pergami reproduït, en gòtic, una frase del Kempis que, escurçada, és la que després esdevingué el *motto* del meu ex-libris. *Quantum mutatus ab illo!*

Potser no serà de més, completar la història d'alguna d'aquelles desferres. Les jàsseres que aguantaven la torre de l'Observatori, les vaig donar a

GUAITANT ENRERA

l'Institut de Cultura de la Dona, aleshores en construcció a Barcelona, on les utilitzaren per a la sala de festes. L'enteixinat de la meva biblioteca serví per al sostre de la Biblioteca Popular d'aquell Institut, igualment que el de la nostra cambra passà a l'aula de la Verge de Montserrat, també del mateix Institut.

És així com fou dissolta i esbarriada una de les grans il·lusions de la meva joventesa : un bell començament de llista.

I tota aqueixa barreja de realitats i records, anava passant allà en la riba, talment com havia passat ço anterior, i jo m'ho estava mirant de mar estant, a bord d'un vaixell de guerra, camí de l'estranger, fugint de la nostra terra que s'havia deixat envair pels uns, que li han pagat amb crims el pa que ella els ha donat, com ho serà demà pels altres, que hi portaran la tirania i el pervertiment, assentats sobre un tou de caragirats.

Terra endins, les Gavarres ens guaitaven amb Vall Venera en l'avantguarda, des d'on arrenca aquell serrat, tan bell i esplèndidament emboscats abans de la guerra i ara desforestats que, pel Puig de les Gojes, mena al planell de Romanyà de la Selva i segueix pujant cap a Girona fins als Angels, magnífica miranda devers l'Empordà, ribetejat amb la seva Mar Blava, i cap a la Selva, murada per les Guïlleries, escaló i replà del Montseny. Tot allò contenia anys de la meva joventut, que ara m'aparentava daurada, si bé, en el seu temps, certament, no ho havia pas estat tant com això.

Passat el Puig de les Forques, on de petit jo encara hi recordo un molí de vent, Calasans havia estat l'escenari de les nostres aptituds i imprudències nedadores d'infants : després, se'ns obrí la platja de St. Pol amb la Punta de Pinell, ara malmeses ses pinedes, i substituïdes per construccions destructores de la plàcida bellesa natural.

El torpediner aguantava bastantes aigües, havent de remuntar el Cap de St. Sebastià i el Cap de Creus, però el sentiment m'escurçava la llunyania de tots aquells indrets, que em feien reviure momentàniament tota una vida i que, molt probablement, no reveuria mai més.

Sa Conca, encara servava una mica la seva dignitat tradicional ; érem en les mars preferides per a les nostres pesqueres, car àdhuc hi havia pescat tonyines i on també ens havia sorprès més d'un cop, traïdora, la tramuntana, que ací no té recers i s'hi descarteja d'una manera de més mal tractar que a la banda

ÈXODE

de les penyes, cap a Tossa. La Conca era una mena de paradís de la nostra infantesa per a la recerca de caragolets, que la mar hi escopia abundantament després de cada temporal car, essent encarada a migjorn i oberta a llevant, ne rebia tot l'embat.

Enllà, venia l'inacabable serral de la Plaja d'Aro, al fons de la qual, vers ponent, les solituds del Carcassell reganyaven llurs geips característics que li han valgut el nom, mentre tancava l'horitzó el Montseny amb les Agudes que ens guaitaven enasprades, signant una altra illusió tardana, aviat marcida: la Masia Mariona, on ens havien volgut matar i que abandonàvem en aquells vessants.

La Plaja d'Aro, abans era un seguit de pinedes com no recordo haver vist mai enlloc de tan extenses, una bella defensa, ignorada i no agràida, pels conreus del Pla de Ridaura, cap a Fanals; però, sempre després de la guerra! començaren a fer-hi tallades, el garbí s'hi acanalà i es posà a ensorrar els camps i vinyes properes, lliçó que segurament no oblidaran aquells pagesos, però que pagaran cara, perquè l'errada fa de mal adobar i demana molt de temps.

La marxa del vaixell seguia desplegant-nos la cinta panoràmica, amb el serral corbat de Palamors, on desemboca la Vall que mena a La Bisbal i caracteritza el Baix Empordà, canal preferent per la davallada de la tramuntana, amb una sobreixida pel Coll de Sa Ganga, a la banda de Calonge.

Després de Palamors, que és més bonic d'en mar que no pas d'en terra, i de La Fosca, explotada darrerament, se'ns acostava el Cap Roig, bonica contrada amb rocam que s'allarga sotaiguat i ressurt mar endins en Les Formigues (Les Illes), on jo havia vist treballar els corallers de Bagur i, també, negar-se més d'un vapor malgrat la proximitat del Far de St. Sebastià, car la boira és prou traïdora, en mar i en terra.

De mica en mica, se'ns encarà la plajeta de Llafranch, plena de records joguiners de la meva infantesa, car allà vaig començar d'anar en mar; de manera que, de tot aquell coster, us en podria dir els noms, explicar les senyes marineres per a la calada dels ormeigs i detallar el fondal de la mar, amb la seva distinció en net i brut, alguer, grapissà, roquisser, etc. i les menes de peix que s'hi agafa.

Allà, el meu avi matern tenia una caseta on anava a passar l'estiu des de Palafrugell, i ens hi solia invitar part de la temporada. Aleshores, Llafranch tenia escassament una dotzena de cases i resultava un lloc paradisiac per a nosaltres, infants. Davant de la modesta caseta, adossada al marge i amb

GUAITANT ENRERA

pedrissos a fora, s'hi armava tota una ombrera coberta de brancam de pi que, amb l'assoleiada, feia una olor que no he sentit mai més enlloc com aquella i que sempre recordo amb encís. Dessota l'ombrera, nosaltres jugàvem tot el dia amb altres criatures del veïnat, menjàvem peix a tots els repassos, peix de totes menes, cuit de totes maneres, i els noms de tots els quals sabíem. A la nit, alguna vegada, ens deixaven esperar el « sogai » de les xàvegues, que solia ésser molt tard per l'anar al llit d'una criatura i, asseguts en el pedrís, tot fent becaines, guaitàvem mig somniant el flamejar dels festers surants en aquella pesca aparatosa. Per aquells marges i aquelles torrenteres, en aquell temps els grills cantaven com mai més, ni les cigales en els alocs, ni tamarius com aquells que ens servien per a tapar els cistells de peix que regalàvem. De matinada, abans de l'alba, un vell mariner que havia estat a Cabo Verde, obria el balcó de la sala on tots dormíem, en llits separats per cortines, i, guaitant l'estelada, ens donava l'hora d'alçar-nos. Encara mig adormits, en la fosca matinal, saturada de flaires boscanes, varàvem el bot per a anar a llevar les « armaiades », els palangres o les nanses i, després de bon xic de remar i de treballar, de vegades amb prou de mar, tornàvem en terra, on la resta de la mainada ja ens esperava a la platja, encuriosida per veure el resultat de la calada i ajudar-nos a « desmaiar », treball d'habilitat prou dificultós i arriscat quan hom es trobava amb una escórpora, una rascassa, una llagosta o àdhuc un corn de mar, boronats per la llevada. Acabat aquesta feina, tots anàvem a coure l'esmorzar, que era el mateix peix que havíem agafat i que nosaltres portàvem. També, en terra, per aquelles pinedes, turons i vinyes, seguíem els caçadors i encara recordo la cansadora traïdoria de les perdius que, quan se'ns alçaven d'un turó, se n'anaven a l'altre i ens feien malbé els peus per a retrobar-les i aleshores elles ens repetien la mateixa burla o s'acollien a les penyes. Perquè totes aqueixes recordances són tan belles *a posteriori* i, en canvi, hom no'n té prou consciència per a gaudir-se'n quan s'esdevenen ?...

L'espadat del Far de St. Sebastià se'ns presentà després. Malgrat que teníem bastantes aigües, perquè ens esperava el Cap de Creus, com que la pluja havia netejat l'atmosfera, la costa era molt clara i jo àdhuc hi reconeixia el corriol que davalla a la Font dels Frares on, la darrera vegada que vaig estar, era amb l'amic Maragall i d'altres companys, alguns ja morts.

Cala de Gents, Cala Pedrosa, Aigua Xelida, Aigua Blava, eren l'avançada de Bagur, que bracejava amb el seu semàfor i ens guaitava des de dalt del seu coster ; enllà, la Plana de Pals amb Sta. Margarida de Montgrí ; més a

ÈXODE

llevant, leŝ Medes i l'Estartit, que semblava una paletada de calç en la margenada.

El vent fresquejava i el tràngol augmentava, perquè no debades embo-càvem el Golf de Roses i a coberta, entre el passatge, ja feia estona que s'havia fet públicament la distinció entre mariners i no mariners. El nostre cambrer de taula festejava fraternalment i caritativa, una noia simpàtica com ell que, aguantant-se a l'orla, de tant en tant tenia mareig, però ell l'assistia gentilment, li anava a cercar brou i tornaven a festejar com si tal cosa, bo i esperant que els trenqués la conversa el novell accés de mareig, que requeriria brou altra vegada i així anaven trampejant el viatge imposat: la juvenesa sempre serà juvenesa i la natura també. En canvi, a estribord, més cap a popa, l'espectacle era tràgic perquè una noia, que semblava molt desinvolta al començament del viatge, tingué mareig, però a aquesta li provocà un atac d'epilèpsia, que segurament patia, i era presa de contorsions i espasmes violentíssims, que feia molta llàstima, perquè dos mariners joves i forçuts no podien aguantar-la, ni contenir-la, car semblava que volgués tirar-se en mar.

De tant en tant, passava el contramestre de bord i s'aturava a fer-nos una mica de conversa. Comentant el desastre de la nostra terra i de ço que ells veien en llur estada a Barcelona, ens deia:

— Us passa exactament el mateix que nosaltres vàrem veure a Sebastopol, quan la revolució russa.

Nosaltres li remarcàvem l'aspecte polític de França, no poc similar amb els nostres antecedents i del gros perill, intern i extern, que això suposava, però ell ens respongué amb gran convenciment:

— La Marina francesa està bé i sempre farà el seu deure.

Esplaiant-se més, ens confessà que estaven molt cansats per culpa de Barcelona, car no els permetia tenir *congé*, i el mariner, quan és en mar, sospira per la terra i, quan és en terra, enyora la mar. I per a justificar la queixa, aleshores afegí:

— Teniu! ara acabem de rebre l'ordre de sortir cap a Mallorca de seguida que haurem enllestit Port-Vendres, o sia, aquest vespre mateix.

El tràngol s'havia esvorat força i, de vegades, gairebé arribava a coberta, però, com que el torpediner el proejava i era vaixell llarg, no es movia gaire i a coberta s'estava bé, encar que molt esventada pel gregal que seguia tirant.

Érem enfora del Golf de Roses, encarats al bell mig de la badia; havien passat vaporets de cabotatge, algun d'ells massa carregat car, no podent

GUAITANT ENRERA

remuntar, sovint embarcava cops de mar per la proa, fent una mica d'espectacle; també trobarem bots que pescaven el volantí a forària i fondal, gràcies a llurs motorets clavats a la popa, havent així mecanitzat aquell estimulant i noble esforç del meu temps, quan calia refiar-se del rem o la vela i la traça del timoner.

Des del mig de la badia on érem, a certa forària, se'ns obria l'Empordà, la Garrotxa, el muntanyam de l'Urgell i la Cerdanya. Tot allò contenia el meu passat, íntim i extern, que m'acomiadava; L'Escala i Empúries, on havíem estat amb la Mariona (a. c. s.), Puig Neulós, Les Salines, la Mare de Déu del Mont; el Costabona, avantguarda de la carcanada pirenenca, que segueix cap al Puig de Bastiments, la Serra del Catllar i el Puigmal; Rocacorba, Puigsacalm, El Far, Solterra i el Montseny, que s'obstinava a no voler-nos deixar malgrat que nosaltres el deixéssim. Semblava talment aquella percepció de l'agònic, quan sintetitza en un instant tot l'ésser de la seva vida.

A mida que s'apropava el Cap de Creus, se'ns descobria la monòtona riba rossellonesa, baixa, llisa, plana, sorrenca i fangosa, tan diferent de la costa granítica i redreçada que veníem admirant d'ençà de Lloret i l'epíleg de la qual consistia en el Cap de Creus amb Cadaquers i les nombroses cales en el seu rocam, de banda i altra.

En havent remuntat el Cap Norfeu, minvà el tràngol llarg però, en fer proa a Port-Vendres, ens tocà una mica de costat i el passatge no mariner tornà a exhibir-se, perquè, amb menys mar, el vaixell brandava més.

Férem proa a terra, decididament, i s'acabava la part marítima del nostre èxode: ben aviat entrariem a l'exili, exili voluntari, si voleu, però no per això menys exili, agreujat per l'edat.

El muntanyam del Cap de Creus anà avançant a mida que nosaltres fèiem camí, tapant així la nostra Catalunya, com una mena de barratge que tanqués aquell passat, que encloïa tota la meva vida d'acció i que ara s'esvania, no pas en l'horitzó, sinó precisament per manca d'horitzó, degut a un destorb material fortuït. Allò era, verament, la imatge exacta del trencant que s'estava obrant en la nostra vellesa, car, bé podria ésser que aquell barratge resultés definitiu i desconnectés la resta, poca o molta, de la vida nostra.

Les cales a llevant del Cap de Creus anaven desfilant davant nostre i precisant-se a mida que ens aterràvem. Aleshores, el contramestre se'ns tornà a acostar, dient-nos, amablement, com sempre.

— Ara vé el pitjor del viatge.

ÈXODE

— Com és això ? Què voleu dir ?

— El demanar entrada ; és llarg i cal tenir paciència.

— Demanar entrada ? No ho entenc ; és que un vaixell de guerra no pot entrar lliurement a casa seva ?

— No, ens han de donar entrada.

La França burocràtica, sempre alerta, feia acte de presència.

Al cap d'una estona, el torpediner, que ja tenia hissada la bandera de demanda d'entrada, s'aturà, i entre el tràngol que venia de fora i la ressaga que llençaven les roques, nosaltres restàrem parats en un brandim-brandam que m'estranyà no fes més víctimes a coberta, cosa que permet suposar que deu haver-hi quelcom de subjectiu en el mareig, perquè en aquells moments la sola illusió del desembarcar el contenia.

Un bot amb motor, que venia d'en terra, ballant en el tripijoc de la trangolada espessa, se'ns acostà, prengué els papers del vaixell i se'n tornà deixant-nos allà mateix, bressolats de tots costats, esperant i desitjant que poguéssim fer màquina.

Tal com ens havia previngut el contramestre, sens dubte anticipant que ens sorprendria una formalitat que, en el fons, potser ell mateix no trobava prou lògica, ni pràctica, ens calgué tenir paciència perquè ens cançàrem d'esperar.

Per fi, al cap de més de mitja hora, el vaixell tornà a arrencar i enfilàrem l'entrada de Port-Vendres, afitada per una petita escullera on flamejava la bandera francesa i el rocam de la qual era cobert de vailets de totes edats, amb calçots de coloraines perquè s'estaven banyant i els quals ens feren una sorollosa acollida en passar.

Atracàrem al moll i mentre érem a coberta, esperant que ens despatxessin la duana i els passaports, oírem veus que, de baix estant, ens cridaven amb marcat entusiasme que ens sorprengué, perquè gairebé no els coneixíem : era una colla de catalans, que allà esperaven que baixéssim de bord, entre ells el Professor Balcells i l'alt personal de la Banca Arnús.

De seguida de parlar amb ells, vaig comprendre aquella exclamació d'En Font : « Quin desastre ! », que jo havia copsat en el telèfon de Mosqueroles. I és que nosaltres havíem d'haver sortit el dia abans amb la colla del Prof. Balcells i no havent comparegut nosaltres per oblidança de la policia, els nostres companys eventuals ens havien cregut assassinats. Es veu que el pla primitiu d'En Gassol era molt ràpid i executiu : treure'ns del Montseny a

GUAITANT ENRERA

entrada de nit i lliurar-nos directament a l'Almirall francès, en el port de Barcelona, sense fer estada a ciutat. Però, tal com anaren les coses, resultà millor, perquè em permeté tornar uns instants a la Bonanova, tenir contacte amb el meu germà i, com a conseqüència, que aquest i la seva muller ens volguessin fer companyia en el nostre viatge forçat.

Bo i esperant a coberta que ens toqués el torn dels passaports, encara férem descobriments en el passatge, perquè d'una porteta sortien unes dones encongides, no vestides, sinó embolcallades de negre, de la manera més discordant: duïen sabates on ballaven els peus com si fossin esclops, faldilles que s'arrossegaven malgrat la cura que elles tenien de recollir-se-les, cossos de qualsevol mida ajustats a força d'arrugues i anaven cobertes de cap amb coses que no eren ni mocadors, ni capells, ni mantellines, ni toques: es veia de lluny que eren unes pobres monges que la tempesta esbarriava.

El comandant tingué la cortesia de lliurar-nos els nostres saquets, despatxats per la duana sense haver estat oberts: li donàrem gràcies efusivament per la manera com ens havien tractat i la generosa col·laboració de la Marina francesa a salvar-nos la vida; ens acomiadàrem així mateix del contramestre i del gentil mariner que ens havia servit a taula; la policia segellà els nostres passaports, agafàrem la passarella i els de baix cuitaren a envoltar-nos, fent-nos la mar de preguntes i volent saber coses i més coses, com si en vint-i-quatre hores pogués haver-hi res de nou, a no ser les mateixes indignitats d'abans.

Era a la tarda del dimarts, dia 4 d'Agost del 1936, a les quatre toques.

V EX-PÀTRIA

Satisfeta la curiositat mútua i un cop canviades les impressions respecte dels esdeveniments que ens foragitaven de Casa Nostra, ens desitjàrem recíprocament bona sort o els menors entrebancs possibles, i ens separàrem per tal de continuar el nostre camí, car tots el teníem diferent.

El pobre Mn. Serra i Vilaró, que s'havia refet una mica amb el viatge i la companyia, volia anar a Roma, però no tenia diners perquè l'havien fet sortir, com nosaltres, únicament amb el que duia a sobre. Nosaltres no el podíem ajudar, perquè solament disposàvem de dotze francs que tenia el meu germà, ben justets per a anar a Perpinyà amb el tren, si calia. Però, la Senyora que havia estat companya nostra, sembla que devia facilitar-li la solució, perquè se n'anaren tots dos; Mn. Serra i Vilaró donant-li la dreta i portant-li el maletí a tall de criat, ço que ens feia no poca gràcia, sabent com sabíem tota la veritat del cas.

Nosaltres cercàvem un auto que ens portés de seguida cap a Sallagosa, a casa la nostra filla, que ignorava el nostre viatge i poc pensava com ens tenia de prop; el sol encara era alt i podíem arribar-hi de dia. Això que ens semblava tan natural i faedor, se'ns començà a enterbolir en preguntar als catalans per un auto de lloguer i ens respongueren que no en sabien cap; àdhuc un d'ells precisà que sospitava que no n'hi havia.

Davant d'aquest argument tan poc conhortador quan ens crèiem tenir-ho tot resolt, decidírem d'anar a berenar, mentre el meu germà correria pel poble mirant d'aclarir la cosa, per tal d'obrar en conseqüència.

Venint del neguit, desordre i brutalitats d'on nosaltres veníem, feia una estranya visió la dels carrers de Port-Vendres, amb gent transitant en tota placidesa i omplint els cafès en una tarda estival, entaulada per les aceres, fent cridòria meridional.

Entràrem en un d'ells a esperar el meu germà que se n'anava a la recerca d'un auto. El cafè era animat, calitjós del fumar i feia aquella fortor característica, tan desagradable als qui, com jo, no són de la confraria. La casa era vigorosament regida, des del taulell, per una dona molt fornida, de cara mascle i que semblava un farcell vivent, la fortitud de la qual poguérem constatar, perquè, havent caigut a terra la cafetera a un pobre cambrer, de la boca de la mestressa n'eixí una erupció híbrida de mal francès i pitjor català, que un filòleg no hauria pogut destriar en tota la seva vida.

GUAITANT ENRERA

Com que el meu germà trigava a venir, ço que no era pas massa bon senyal, sortírem a explorar el veïnat, sense allunyar-nos per tal de retrobar-nos. De seguida descobrírem que el cor de la vila era el lloc on ens esquèiem: aquells carrers, cafès i magatzems tocant al port, on el nostre torpediner s'estava enlestint per a tornar a sortir. L'estació del carril, enlairada, resulta de fet una altra barriada.

Després de perdre bona estona, que ens recava perquè el sol anava baixant, comparegué el germà dient que havia trobat un taxi, però que justament havia fet viatge a Perpinyà, on li havien telefonat que tornés; per tant, calia esperar encara.

Seguírem rodant pel poble, esperant debades la tornada de l'auto, perquè es veu que en terra hi ha més entrebancs que en mar car, al cap d'una bona estona, una dona s'acostà al meu germà per a dir-li que l'auto encomanat no vindria pas, puix que havia tingut una topada en la tornada de Perpinyà; suposàrem que no s'havia fet gaire mal perquè, probablement, aquell auto promès no havia existit mai.

Davant d'això, ens calia agafar el primer tren cap a Perpinyà i justament era l'hora, de manera que l'autobús ja havia fet la cursa i era de retorn a la parada. Sortosament, poguérem convèncer l'amo, que també era una dona, que arrenqués cap a l'estació, ons ens deia no arribaríem a temps, perquè ella n'havia baixat i el tren ja hi era.

Efectivament, férem el revolt de la pujada amb tota la barroeria possible, baixàrem a l'estació davant del tren, correguérem a prendre bitllet i tinguérem just el temps de pujar en el primer vagó que topàrem i que resultà ésser un *coupé* de primera.

L'anar en tren, fou una altra novetat de la diada, perquè feia anys que no hi havíem anat, puix que, havent deixat córrer el viatjar, les nostres majors escapades de Barcelona eren anar al Montseny i ho fèiem sempre amb el nostre auto.

Feia calor, i aquella estesa de vinya, amb el Pirineu al fons, recordava prou la nostra terra, solament que el Montseny era substituït pel Canigó, d'aspecte molt diferent; també la transició de l'aire de mar, fresquet, a l'estuba de la terra, augmentava la feixuguesa d'aquell caient de tarda.

El paisatge m'era prou conegut d'anys enrera — quan s'és vell tot resulta evocació — per les moltíssimes vegades que l'havia travessat amb el ràpid anant a París, camí de Reims. Precisament per aquesta raó, me va semblar

EX-PÀTRIA

llarg el trajecte de Port-Vendres a Perpinyà, i potser també perquè pensava massa en el temps perdut a Port-Vendres, i en la tirada de carretera que ens esperava fins a Sallagosa.

Arribats a Perpinyà, passàrem revista a la renglera de taxis que esperaven a la sortida de l'estació i ens ficàrem en el que ens entrà més per l'ull; férem preu, que la nostra filla pagaria a Sallagosa, perquè el tren se'ns havia menjat els pocs diners que teníem; demanàrem al xofer quan de temps li caldria per a dur-nos a Cerdanya, ens respongué que dues hores i mitja, i arrencàrem enfilant la carretera que travessa tot aquell pla de vinyes.

Aviat ens convencérem, una vegada més, que no cal fiar de les aparences, car nosaltres havíem triat el taxi de més bella presència, la qual no corresponia amb els fets. Amb el traqueteig, un dels vidres començà a no voler-se aguantar i es convertí en un problema insoluble que ocupà el meu germà durant tot el viatge, de primer, enfonyant-hi papers a tall de tascó, sense resultat, després reforçant-ho amb un paquet de claus que duia i tampoc, afegint-hi mocadors que també lliscaven, de manera que, a cada pocs kilometres, ens calia remuntar el vidre i refer la complicada maniobra.

Anàrem passant tots aquells poblets, on la gent prenia la fresca, treballava o jugava al peu de la porta, ço que era una agradable variant després de les hores de navegar; però, enllà del trencant de la carretera del Pertús, el camí se m'omplia de tristes enyorances car, feia anys, l'havia fet amb la Mariona (a. c. s.) quan, en ple Setembre, volgué dur-me a St. Pere dels Forcats, a la casa de la Sra. Verdaguer, on ella havia fet estada de salut i de repòs. Mentalment i dolorosa, jo anava revivint aquell viatge; vaig reconèixer la botiga on havíem fet benzina amb el nostre auto i l'indret de xiprers on havíem parat per berenar, arrecerats de la forta ventada. Ja dintre la vall, que s'anà estrenyent, cercàrem la carretera del Vernet, on encara, més temps enrera, havíem estat tots aplegats amb la Montserrat (a. c. s.) i, acoblant les tristos passades amb les brutalitats i incertesa del present, per primera vegada, després de tants anys, vaig començar a consolar-me de la mort llur.

El Canigó, amb les seves llepasses de congesta, restava enrera i ens anàvem endinsant en la gorja del riu; els pobles minvaven i es distanciaven, la carretera seguia pujant més marcadament, amb el serpenteig característic dels riberals; de tant en tant, podíem admirar els elegants ponts i viaductes del carrilet de Cerdanya, el sol era a la posta, començava de fresquejar i em feia l'efecte que el camí fet no corresponia a la dita del xofer.

GUAITANT ENRERA

La vegetació anava canviant, els cingles es redreçaven i en ells s'hi destacava, penjat, algun poblet abrigat per l'avetosa, que s'anava estenent serres amunt; el paisatge esdevenia molt més turmentat i les torrenteres, més que aigua, duïen l'escorrim de pedregam que la denudació hi abocava.

En agafar els revolts que puguen a Mont-Lluís, vaig notar, com l'altra vegada amb la Mariona (a. c. s.), que se'm tapaven les orelles i la veu se m'apagava; la muller i la cunyada ho ressentiren igualment pel que respecta a les orelles.

El temps passava, la llum minvava, ja s'anunciaven llengots de boira en els serrats, la fosca ens queia damunt i mai no acabàvem d'arribar a la collada. Per fi, en un girant, se'ns presentà un llum elèctric avisant els afores de Mont-Lluís, al mateix temps que ens colgava la boirada.

Com que, en la darrera part del camí, el xofer semblava dubtar, vaig demanar-li si coneixia bé el camí i quant ens mancava encara per a arribar a Sallagosa. Respongué, decidídament, que sí, car hi havia estat moltes vegades, que encara n'hi havia per tres quarts de baixada i que, anant amb ell, no tinguéssim cap por.

Passàrem davant la tètrica portalada de Mont-Lluís, pròpia dels pobles medievals fortificats i agafàrem el pla de la Collada, on la boira s'era ajaçada i ens enfredorava, de manera que calgué repartir-nos els abrigalls, aquells abrigalls que, previsorament, fèiem seguir des del Montseny; però, el temps passava, el rellotge caminava, nosaltres anàvem cada vegada més poc a poc i no es veia el terme d'aquella tirada que, emboirats dintre la fosca, semblava un viatge als llims.

El cansament nostre, més que motivat pels dos dies i una nit de molta agitació, produïa impaciència que es traduïa en preguntes al xofer, el qual responia sempre amb el seu «tingueu pas por», quan era ell qui tenia por, perquè, observant-lo bé, vaig descobrir que els seus ulls eren d'aquells que gairebé no hi veuen quan minva massa la llum i per això ens duia a pas d'anar a peu, malgrat ésser el camí baixant.

Feia a prop de quatre hores que rodàvem quan entràrem a Sallagosa. D'esma, per les explicacions que recordàvem, encertàrem la casa de la nostra filla, on es presentà, de primer, el meu germà tot sol, anunciant la nostra arribada. Naturalment, ningú no ens esperava i com que era tard — vers les deu hores — ja havien sopat; la casa era plena de gent que havia fugit per la muntanya, i que els nostres acollien, de manera que ens feren una recepció emocionant i espectacular.

EX-PÀTRIA

En Manuel sortí a rebre'ns en el jardinet, la nostra filla portava els menuts al llit i trigà uns moments a baixar ; després la Nuri i En Rafel, se'ns presentaren en pijama al replà de l'escala per a abraçar-nos i nosaltres entràrem a la cambra de la Cecília que ja havia agafat el son. Tant aquestes criatures com la nostra filla havien tingut la gran sort, que no capiran mai prou bé, d'ésser fora de Catalunya d'ençà del Juny, estalviant-se així la perillosa i indigna tragèdia que nosaltres havíem presenciat i sofert.

Calgué improvisar un sopar per a quatre persones i llits per a dormir en una casa ja plena de gent, però la nostra filla estava bregada en sorpreses d'aquesta mena, sobretot d'ençà que havia esclatat la revolució, car tothom que devallava dels cims trucava a la seva porta.

El nostre gendre, En Manuel, ens pagà l'auto de Perpinyà, de manera que, per primera vegada en la vida, nosaltres havíem fet tot el viatge Mosqueroles — Barcelona — Port-Vendres — Sallagosa, enterament de franc, perquè el carril de Port-Vendres a Perpinyà, l'havia pagat el meu germà Jaumet.

No trigà gaire a ésser a taula el nostre sopar i aleshores, davant de tota la concurrència, tot sopant, explicàrem en poques paraules la nostra història i la Ció es pogué convèncer que tenia raó de predicar-nos que fugíssim, però també veié com la cosa no era, ni de molt, tan faedora com ella es pensava.

En havent sopat, gran ramenament de llits, perquè els que ocupaven la nostra cambra hagueren d'encabir-se a la casa del costat, que també pertany a la Ció, mentre el meu germà i la seva muller es consolaven de matalassos en terra, en el saló.

Feia 25 anys que no havíem passat la frontera amb la muller, perquè ja havíem deixat córrer el viatjar, i aquesta aventura, tràgica i brutal, era el trenc de la nostra vellesa, que feia anys jo presentia.

Devem la reeixida del nostre èxode, o sia, la nostra vida, en primer lloc a l'amic Prof. Eduard Fontserè, que fou el qui donà l'alarma a La Generalitat de seguida que rebé la meva carta explicant-li l'episodi de la nostra afusellada ; al meu germà Jaumet, qui ho féu igualment poc després i ormejà la resta ; a l'activa benvolença d'En Gassol i a la cavallerosa generositat de la Marina francesa.

Cansats d'esperit i de cos, a mitja nit ens ficàvem al llit, aquesta vegada ben despullats i enterament lliures del neguit que feia setmanes que ens martiritzava a l'altra banda dels Pirineus.

GUAITANT ENRERA

Acabat l'èxode, començava el nostre exili, que bé podria ésser de molta durada, perquè els fets de casa nostra deixarien un pòsit i provocarien unes reaccions que costava poc de preveure i aconsellaven mantenir-nos-en fora decidídament ja que, sortosament hi érem per fi.

Eren les vuit del matí, dimecres 5 d'Agost del 1936, quan començarem a vestir-nos en aquella cambra del segon pis de la casa de la Ció, a Sallagosa, que feia anys ens havien preparat, sense que nosaltres ens decidíssim a anar-hi, perquè les nostres desgràcies de família ens havien fet perdre l'humor de viatjar i les misèries físiques augmentaven aqueixa inèrcia.

Malgrat el cansament del viatge, feia hores que estàvem desperts, car veníem avesats gairebé a no dormir, i fèiem espera escoltant les remors desconegudes amb què entrava el dia, mirant d'esplicar-nos-les fantasiosament; així entreteníem la natural impaciència per a obrir els finestrons i poder veure el novell paisatge que ens oferirien.

Després de tans anys de monotonia en el nostre viure, ens era un gros esdeveniment aquell canvi de casa i de contrada, precedits per l'accelerada transició de les darreres nits: diumenge en el Montseny, dilluns a bord del vaixell de guerra francès i dimarts en el planell de Cerdanya, a Sallagosa. Donada la nostra manera d'ésser, sentir i pensar, el sol enunciat d'aqueixa aventura proclamava clarament la transcendència del daltabaix que ens empenyia i del qual havíem reeixit a alliberar-nos, almenys personalment; la part més urgent, pel que es referia a la família, l'havíem resolta puix que érem tots aplegats, fora l'abast de la bèstia humana desfermada. La casa de Sallagosa complia aleshores plenament la seva missió perquè, si bé jo l'havia feta comprar a la nostra filla principalment com recurs d'estiueig, també escollírem la situació pensant en un lloc de refugi pel cas de revolució o guerra i, en aquells moments, feia ambdós papers.

Com que, per tal d'obrir els finestrons, calia de primer obrir les finestres i treure el cos enfora, ens sobtà la fresca cerdana d'aquelles altures, molt altra que la xafogor estiuenca a què veníem avesats.

Dessota la finestra, un cos sortint, cobert amb lloses de llicorella, protegia l'entrada i part del saló de la casa, la qual donava a un jardinet conreat en la seva meitat, plena de flors i rosers, i l'altra meitat fent prat i herbei. La carretera de Llo, passava davant del jardí i al seu costat el Segre baixava atrafegat del Pirineu, si bé reduït a un torrent abundós. Enllà del marge,

EX-PÀTRIA

el terreny anava pujant, estenent-se cap amunt en camps de blat onejants que feien el millor efecte. El sol lluïa en el cel ras de blau, però no escalfava gaire en aquella hora matinal i l'airet era força estimulant. Deslliurats de la tensió moral, aquesta plàcida impressió física era molt agradable.

Però, la novetat més gran i atractívola fou la d'oir, dintre casa mateix, la veu i les rialles dels nostres néts que es llevaven i començaven a vestir-se amb la gatzara i els incidents, cada dia novells, a què tenien dret per llur edat. Feia anys que no ens havíem trobat en semblant cas, perquè vivíem separats, de manera que ens afanyàrem a enllestir-nos, a fi d'anar a prendre part en aquell espectacle que, conscientment, acabàrem de complicar.

Baixàrem al jardí, on tot lluïa i s'irisava, ple de rosada, i on s'hi sentia un airet fi dels cimals que sobtava els qui veníem de contrades més baixes i calentes; de totes maneres, per a nosaltres, era molt reconfortant i conhortador aquell canvi d'ambient físic, públic i moral.

Esperant l'esmorzar, férem conversa amb els hostes de la casa, la història dels quals es reduïa sempre a variacions sobre el mateix tema: treballs i incidents de la fugida llur. Els uns, vinguts de Barcelona, havien tingut la sort, mijançant subterfugis, d'esmunyir-se per les vies de comunicació normals; d'altres, que havien estat sorpresos estiuejant pel Pirineu, s'havien afanyat a allunyar-se per Llívia. Oïrem narracions dolorosíssimes dels fugitius de Núria, explicant amb emoció el calvari de les dones fent seguir criatures i àdhuc duent criatures de pit, investint i passant la serralada, i arribant llatzerades de peus i extenuades, a qualsevol hora del dia o de la nit, demanant socors i acolliment a casa de la nostra filla, la qual es veié sorpresa més d'un cop per colles que una vegada sumaven vint-i-una persones entre grans i xics, sense comptar els que ja tenia a casa.

Això, encara era l'espectacle més plàcid de la història, perquè els fugitius contaven coses esgarrifoses d'incendis, assassinats i brutalitats de tota mena; per aquella banda no hi havia altra manera de passar que arriscant-se als fatics i perills de l'alta muntanya, puix que Puigcerdà era esdevingut un cau dels més repugnants i criminals.

Feta la coneixença dels hostes, passàrem a la de la casa, la qual presentava un aspecte cerdà, molt agradable amb els seus dos pisos i la coberta de llicorella, encarada als conreus del serrat on transitàvem les típiques carretes de bous, ben airejada i assolejada, reformada i engrandida amb afegiments, segons les necessitats previstes per a la família.

GUAITANT ENRERA

L'esmorzar, en la taula plena de gent, es féu en una atmosfera més tranquil·la i normal que el sopar de la nit abans, quan la nostra inesperada arribada, tan a deshora, trasbalsà aquella casa, ja prou pertorbada per les repetides sorpreses anteriors. Després, per tal de judicar la contrada, ens anàrem a assoleiar carretera amunt, cap a Llo, passant torrenteres, prats i closes que ens evocaren paisatges frescals dels temps llunyans, quan estiuejàvem a Comprodon i la nostra filla, ara mestressa, era una criatura de pit : és indubtable que la vellesa viu de recordances !

Aquell estiu era verament de prova per a nosaltres, puix que feia tres mesos que cada mes ens duia el seu sotrac, moral o físic, cada vegada més gros : en el Juny canviàrem la vida i agitació ciutadanes per la quietor contemplativa del Montseny, que no durà gaire, perquè a mitjan Juliol vingué la tragèdia amb la seva alenada de crim i de mort, i ens deixà en aquell acorador neguit, que no sé com poguérem resistir ; finalment, l'Agost se'ns inicià amb la perillosa fugida, el viatge extraordinari, mig com a presoners i mig com a hostes honorats, mig per terra i mig per mar, la primera parada del qual era l'estatge a Cerdanya, car en acostar-se el Setembre, caldria prendre altres decisions, més duradores i menys estivals, o sia, cercar altres parades.

A la tarda, férem el que caldria anomenar la nostra entrada al poble. Com la majoria dels poblets cerdans, Sallagosa s'és arrecerada en un dels fondals d'aquella accidentada plana, si és que pugui dir-se plana a la colla d'ondulacions a gran escala que la caracteritzen. Seguïrem els pocs carrers que formen el poble, les artèries del qual, com a tot arreu, són les carreteres de trànsit ; ens presentaren a les autoritats i a les principals professions, totes elles prou conegudes del nostre gendre, que a Cerdanya és a casa seva ; visitàrem l'església l'interior de la qual ens recordà altre cop Camprodon ; trobàrem coneixences del país i no poques de casa nostra, que estaven a l'aguait dels esdeveniments ; veiérem els revolts de la carretera que davalla de Montlluís i que el nostre xofer perpinyanenc ens féu interminable ; contemplàrem el carrilet de Cerdanya serpentejant per aquells vessants i des de la pujada de la carretera internacional de Puigcerdà, esguardàrem aïrats i avergonyits les fumeres que s'hi alçaven proclamant les negrors i vileses d'aquell indret, les quals diàriament augmentaven i ens arribaven corrent de boca en boca. Aleshores vaig adonar-me que la previsió de la caseta de la nostra filla, si era encertada en temps normal com solució d'estiueig, no ho era pas com refugi en cas de revolució o de guerra, perquè calia que fos més internada, ço és,

EX-PÀTRIA

més allunyada de la frontera. Els fets posteriors no feren sinó confirmar aquesta primera impressió.

L'endemà, el meu germà Jaumet i la seva muller, que ens havien acompanyat, se'n tornaren a casa llur, a Barcelona, per la via del Pertús, car Puigcerdà era impracticable. Vaig encarregar a En Jaumet que digués a La Generalitat que si mai jo havia de tornar a Catalunya, era condició prèvia el que fos absolutament respectada la nostra casa de la Bonanova, no pas pel seu valor material, sinó per la raó moral d'ésser l'escenari dels goigs i les amargors de la meva família. En Jaumet oferí complir l'encàrrec, vigilar les nostres coses d'allà baix i àdhuc, afegí, que confiava poder fer-nos-en arribar quelcom, que prou necessitàvem, perquè tot el que aleshores teníem, ho dúiem a sobre.

Aviat ens avesàrem al ritme de la vida nova, que consistia en el treball i la conversa en comú, fent rodona en el prat de la casa; la passejada de tarda pels voltants, collint ramells de flors boscanes; fer d'espectadors, en els jocs de tennis, i escapades per proveïments a Mont-Lluís; sovint ens decantàvem cap a les botigues de Font-Romeu on, malauradament, la boscúria sembla malalta i la dignitat del paisatge és malmesa per aquell deplorable Grand-Hôtel, que és possible que faci mala fi, material i moral. Verament, és de doldre que la ciutat, després d'empestar la plana amb el mal exemple de les seves colònies, ara pugui a violar i a pervertir els cimals: la pretesa civilització cada dia respecta menys la natura en l'alt sentit del mot i d'ací la decadència social, pública i privada.

A tot arreu hi havia catalans esbarriats per la tempesta de l'altra banda i sovint n'arribaven famílies que calia ajudar a cercar estatge, de manera que el transitar per la contrada donava una sensació de catalanitat momentàniament conhortadora; però, enfondint una mica, es veia prou que allò no duraria, car, la barreja massa tolerada de mala gent d'un costat i altre de la frontera, enterbolia l'estament de la comarca cerdana, per on anaven i venien fàcilment agents comunistes que enardien les brases del Front Popular francès; hi havia *meetings* a Puigcerdà als quals assistien nombrosos camarades vinguts de l'interior de França amb autocars, de manera que la policia es preocupà dels refugiats i començà a parlar d'internament.

La malura espanyola tenia massa ressonància en el Pirineu Francès i, passada la nostra primera impressió de repòs, de seguida endevinàrem que, a part del clima, pel que respecta a l'ambient públic, calia pensar en posar-nos definitivament fora l'abast de la mala bravada. Un dels símptomes més

GUAITANT ENRERA

eloqüents d'aquell estat d'esperit popular era que, quan anàvem amb auto a Perpinyà, per la carretera molta gent ens aixecava el puny en veure que el nostre cotxe duia la matrícula de Barcelona, i d'això ja en teníem prou d'ençà de l'accidentada fugida del Montseny.

Entre les arribades que ens anaven renovant tristors passades, cal assenyalar la de Madona Francesca Bonnemaïson, Vda. Verdaguer, Presidenta i Fundadora de l'Institut de Cultura de la Dona, a Barcelona, la qual ens sorprengué un jorn saludant-nos telefònicament des de La Cabanassa. Cuitàrem a donar-li la benvinguda i la trobàrem moralment desfeta i desconsolada, recollida a casa una seva parenta d'aquell indret. Ens contà que havia pogut obtenir sortida per Port-Bou, però que en essent a la frontera la registraren brutalment fins fer-la despullar; que a la fi l'havien deixada passar, si bé amb tants pocs diners que solament li arribaren fins a Prades, on féu nit, i no pogué prendre bitllet per La Cabanassa. Per tal de tranquil·litzar-la, li oferírem tot el que li convingués, la invitàrem a venir sovint a passar la diada amb nosaltres i li prometérem visitar-la a casa seva de St. Pere dels Forcats, de seguida que s'hi hagués instal·lat. De Catalunya ens digué que tot continuava seguint el seu mal camí. Ens ho contava plorant, amb frase trencada i amb un decaïment que feia molta pena en una dona del seu tremp i de la seva història. Potser també ja pressentia aleshores que « La Cultura » s'havia acabat, si bé, per altres raons, això era realment un fet de temps i del qual ella encara no s'havia adonat.

També, en la colla de refugiats, es feia remarcar un home ben plantat, ferreny, simpàtic i ple de vida, que trobàvem sovint per allà, somrient, arremangat en mànigues de camisa i que ens parlava sempre amb franca noblesa. Esbrinada la seva procedència, resultà ésser un frare de l'Ajuda, de Barcelona, molt conegut de les germanes d'En Companys, de manera que aquella camisa, que forçosament lluïa perquè no tenia altre abrigall, era del mateix Companys i la hi havien donada les pròpies germanes, per a disfressar-se i facilitar-li la fugida.

El diumenge era el dia espectacular d'intercanvi catalanesc. Tots anàvem a missa major; no solament els de Sallagosa, sinó que també hi venien els de poblets veïns i els amos de masies escampades al volt, algunes de les quals pertanyen a catalans. En sortir de missa ens aplegàvem i encallàvem tots a la placeta del davant, planyent-nos i consolant-nos mútuament, sota l'atuidor sol d'alta muntanya, que no ens feia pas desdir i que aguantàvem

EX-PÀTRIA

estoicament, potser equilibrats per l'ardor i efusió de la nostra conversa. Fins a la vora de migdia, allò era un remolí de noves de totes procedències, directes les unes, emmanllevades les altres, desformades no poques i avalades sempre pel punt de vista o temperament de cadascú. L'entrada en conversa, solia ésser la crònica de les darreres barrabassades de Puigcerdà, els nous afusellaments a la Collada de Toses, les persecucions a la carena pirenenca, principalment per la banda de Núria, cada dia més vigilada, entre altres raons perquè els havia escapat la imatge de la Verge d'aquell santuari i la cercaven àdhuc frontera ençà, etc ; després, passàvem a esbrinar el que havia esdevingut a personatges o famílies de la nostra coneixença ; també fèiem pronòstics — aventurats i inútils — respecte de l'avenir, i és en aquest tema on es descobrien majorment la diversitat de caients, però com que, en el fons, el neguit, la dissort i el perill, ens acoblaven, no hi cabia desavinença : àdhuc els espanyolistes — que no hi mancaven — allà parlaven català. Per aquesta raó, els diumenges eren esperats amb cert daler, perquè, a més del sentit espiritual, eren un bell esplai moral i, acabada la conversa, tothom se n'anava a dinar, si no més contents, més resignats i, certament, més alleugerits passionalment.

La impunitat amb què els criminals de l'altra banda traspassaven la frontera i el bon acolliment que els feien llurs nombrosos camarades part ençà, en la Cerdanya francesa, els invitava a desvergonyir-se i esdevingué el que era de témer i nosaltres prevèiem, ço és, que hi hagué intent d'assaltar algun estatge de refugiats cap a La Cabanassa, i àdhuc s'arribà a un propòsit criminal per la banda de Font-Romeu, contra un català. Degut a això, el govern francès envià a la frontera forces de la *police mobile* que patrullaven dia i nit, al mateix temps que es formalitzava l'ordre d'internament dels refugiats, 21 d'Agost, cosa que a nosaltres no ens afectava per raó d'ésser la nostra filla propietària a Sallagosa i, per tant, no érem considerats refugiats.

No obstant això, l'ambient de la comarca esdevenia cada dia més desagradable, sobretot per a nosaltres dos, la muller i jo, que coneixíem l'experiència de l'altra banda. Adhuc, una matinada, el capellà de Núria féu llevar amb urgència En Manuel per tal que, amb el seu auto, el portés de seguida a Perpinyà, a deixar-hi la imatge de la Verge de Núria, que els altres sospitaven on era i causava moltes de llurs incursions, raó per la qual la policia francesa li imposà que l'allunyés de la frontera. I en plena nit, en l'auto d'En Manuel, acompanyat per un policia, el capellà de Núria dugué la imatge perseguida a Perpinyà, on fou lliurada al Sr. Bisbe. Els mateixos perpinyanencs estaven

GUAITANT ENRERA

alarmadíssims de la gent de frontera enllà que els envaïa i no s'estaven pas de dir que ells s'havien armat i, si calia, s'hi farien a trets. Sembla que el mateix Prefecte de Perpinyà deixava molt a desitjar i tenia concomitàncies de mala llei.

A part d'això, que era d'ordre públic, hi havia la raó material que l'estació avançava, els camps eren segats, les carretes ja havien entrat la collita, al millor el temps s'enfredorava i, per tant, era hora de començar a pensar en el novell estatge, qüestió senzillíssima en altres circumstàncies, però que aleshores se'ns complicava puix que, a més de la mala bravada que s'escampava i volíem defugir, hi havia la qüestió d'internament, tot aplegat impossibilitant la meva primera idea de baixar a Amélie-les-Bains, a passar-hi la hivernada.

De Catalunya, llevat de les males noves diàries que ens venien de Puigcerdà, i de les cròniques dominicals que nosaltres mateixos farciem en sortir de missa, no ens arribava directament gairebé res, perquè la censura funcionava de la manera més arbitrària i, de vegades, ni tan solament funcionava, puix que despatxava la feina d'un cop, tirant-ho tot al cove. No obstant això, un dia me sorprengué una comunicació « oficial » del comitè, ajuntament o el que fos, que governava a St. Feliu de Guíxols, i en ella se'm deia que, tenint en compte els immobles que jo posseïa allà, me tocava pagar vint mil pessetes com a contribució de guerra: es veu que, als comunistes, se'ls encomanà molt aviat i fort la malura capitalista que ells venien a destruir. Naturalment, ni vaig respondre, ni vaig pagar, perquè el resultat hauria estat el mateix; vaig esquinsar barroerament la comunicació en comptes de guardar-la com a document d'època, al costat d'altres curiositats similars.

Vingué un moment que l'intercanvi de mala llei entre els dos costats de la frontera implicava reciprocitat, i així com els comunistes del Front Popular francès eren tan ben rebuts a Puigcerdà, era natural que fossin invitats al *meeting* que els de Cerdanya acordaren celebrar a Sallagosa.

Això contribuí a accelerar l'escampament dels refugiats i es posà a evidenciar l'actitud i procedència del comissari de policia, el qual, mentre d'una banda els empaitava perquè s'afanyessin a internar-se, de l'altra banda els entrebancava tan com podia amb exigències burocràtiques rebuscades: inspecció mèdica, certificat de vacunació, etc., etc., que sempre se li acudien a darrera hora i de les quals mai no havia parlat abans.

L'alcalde de Sallagosa, molt conegut i amic d'En Manuel, era un polític de poble, bon home malgrat ésser del Front Popular i dir-se comunista; quan En Manuel li parlà del *meeting* anunciat i l'assabentà que ens en volíem anar

EX-PÀTRIA

per aquella i d'altres raons, respongué lleialment que ho comprenia, que fariem bé i àdhuc ens ho aconsellava, perquè li sabia greu que ens poguéssim passar res. Suposo que, en això, a més de l'amistat hi havia l'interès de treure's compromisos de sobre puix que veia, com sol succeir en tals casos, que les masses fàcilment se li escorrien : Puigcerdà era una mala escola i es sabia que els d'allà vindrien a fer l'home.

Al començament, quan encara no coneixíem el veritable estat social de la Cerdanya francesa, tenint en compte la gran altitud de Sallagosa, gens convenient per a un hivernatge, majorment tractant-se de vells i criatures, havíem pensat baixar a Amélie-les-Bains durant l'estació freda, ço que àdhuc ens hauria estat una evocació sentimental d'aquella estada que hi férem una quarentena d'anys enrera, durant la tardor, quan la Montserrat (a. c. s.) ens agafà el catarro a St. Feliu de Guíxols i els metges recomanaren un bon canvi d'aires.

Aqueixa primera idea que, per tant, havíem acaronat amb una certa illusió, aviat ens calgué abandonar-la davant del deplorable esperit públic que constatarem en aquella contrada del Pirineu francès, ben semblant al de l'altra banda i excitat per aquesta, i d'això ja n'estàvem tips.

La qüestió de cercar un novell estatge de durada fou tractada en consell de família. Començarem per eliminar la França, no solament pels símptomes que acabo d'explicar, sinó també pel perill de guerra que calia tenir en compte, donada l'actitud d'Alemanya. Descartada la França i també la Itàlia per raons de dignitat humana i especialment catalana, solament teníem dos països per a triar a Europa : l'Anglaterra i la Suïssa. L'Anglaterra presentava l'inconvenient del clima : també era clar que una guerra l'embolicaria de seguida. La Suïssa, semblantment, volia dir un clima dur per a nosaltres meridionals i, a més, vells la muller i jo ; però, de cara a la guerra, tenia el gran avantatge d'ésser tradicionalment neutral, encar que això no representés una vera garantia davant de la brutalitat alemanya. Ben pesat i repensat, la nostra família resolgué que ens n'anéssim a domiciliari a Suïssa on, al fort de l'hivern, podríem situar-nos en la seva part meridional, Lugano, per exemple, com a primera aclimatació ; després, ja veuríem segons la pròpia experiència, a part que els temps no eren per a fer projectes a llarg terme.

Com que, entre els hostes de la nostra filla, a Sallagosa, hi havia recollida una família de Barcelona, de la qual formava part una Sra. que era la Mestra-Directora d'un conegut col·legi particular, vàrem proposar-li si ens volia

GUAITANT ENRERA

seguir per a l'ensenyament català dels nostres néts, proposta que ella acceptà de grat. Així quedava completament resolt el fons del problema.

Fet el determini, calia realitzar-lo i aixó demanava preparació, tractant-se d'una família nombrosa d'onze persones amb criatures, una d'elles de pit, que es desplaçaven per temps indeterminat, havent de fer un llarg viatge amb canvis de tren inoportuns i a deshora. A més, els parents de la mestra ens seguirien part del viatge, camí d'Itàlia, on pensaven instal·lar-se i posar-se a veure venir.

La primera solució que se'ns acudí fou la moderníssima de llogar un avió per a nosaltres sols, que ens dugués a Ginebra en poques hores. Pel que respecta l'avió no hi havia dificultat, però debades cercàrem un lloc d'aterratge pels volts de Sallagosa i, no podent fer el trajecte directe d'allà estant, abandonàrem la idea.

No ens quedava altre recurs que el tren, mijançant vagó directe, ço que ajustàrem llogant tot un *sleeping* per a nosaltres i així podíem oferir passatge als catalans que feien trajecte parcial.

Mentre enlestíem aqueixes negociacions, s'anaven aclarint cap a destinacions diverses alguns dels hostes de la nostra filla i solament restava la família de la mestra, que ens acompanyaria part del camí.

Un cop tot ben combinat i precisat, ens acomiadàrem de les coneixences més íntimes, sense precisar el dia de la nostra marxa, perquè volíem anar-nos-en sense dir res al comissari de policia, per la seva incorrecció, si no envers nosaltres, envers els altres refugiats, als quals tractava amb gens dissimulada malvolença.

El nostre itinerari consistia a sortir de Sallagosa al matí, uns amb el trenet de Cerdanya i altres amb auto cap a Perpinyà, on dinariem i passariem la tarda; a entrada de fosc ens ficariem al *sleeping*, que seria enganxat al tren ràpid que passava aleshores, i l'endemà matí seríem a Ginebra.

Arribat el dia fixat, el dimecres 26 d'Agost del 1936, sense dir res a ningú, la mainada amb els acompanyants i el bagatge, prengueren el trenet, i nosaltres, amb l'auto d'En Manuel, carretera avall, repassàrem aquell itinerari amb una disposició d'esperit ben diferent de la de la nostra arribada, perquè ara sabíem que aquella terra, a tramuntana del Pirineu, també era emmalurada com la de migjorn, solament que aquí la millor organització i força estatals encara hi dominaven la situació, el pronòstic de la qual no era gens falaguer.

EX-PÀTRIA

A Perpinyà, ens allotjàrem unes quantes hores en el Grand Hôtel, on dinàrem amb gran alegria de la mainada per la novetat de la presentació, i prenguérem una cambra per tal de reposar esperant la vesprada, que és quan havíem d'agafar el nostre express.

En caure la tarda, resseguírem carrers i alguna botiga, passant amb emoció aquell passeig dels « platanes » en el qual, una quarantena d'anys enrera, la nostra Montserrat (a. c. s.), que la muller criava, se'ns hi havia esgarriat amb la seva mainadera, durant una excursió des d'Amélie-les-Bains, on fèiem estada de curació pel catarro que havia arreplegat a St. Feliu de Guíxols. La tarda era asfixiant, amb una calor pitjor que a Barcelona.

Després, tothom es recollí a l'Hôtel, amb els corresponents paquets, per a afegir-los als que ja teníem, i calgué preparar el sopar i proveïments, que ens havíem d'endur pel camí, majorment havent-hi criatures; feta la qual cosa, tots cap a l'estació, on ja ens esperava el nostre *sleeping*, comanat a París.

Ens hi allotjàrem un cop l'haguérem ben esventat, perquè, havent estat unes hores al sol, completament tancat, el seu interior era irrespirable. També se'ns hi aplegaren els parents de la mestra, que ja eren a Perpinyà d'ençà del dia abans i als quals havíem ofert deixar-los bon tros enllà, camí d'Itàlia.

Pocs minuts abans de marxar el tren, comparegué un sacerdot duent-nos un paquet bastant voluminós, el contigut del qual era prudent allunyar de la frontera, i per això nosaltres el situaríem, de moment, a vora Suïssa: era la imatge de la Mare de Déu de Núria, que els de l'altra banda cercaven debades.

Entre la nostra família, els invitats, les tres minyones de la nostra filla i els paquets de totes menes i dimensions que fèiem seguir, el nostre vagó era complet quan, poc després de les vuit del vespre, l'enganxaren a l'express que venia de Cerbère i es posà en marxa amb gran gatzara de la mainada.

Passats els primers moments de curiositat, cadascú prengué la part que li corresponia en el sopar de viatge, tornà al seu compartiment i, malgrat la separació, durant el repòs es barrejaven les exclamacions d'admiració i sorpresa, motivades pels diferents aspectes de tota aquella colla d'estanys que el tren ens anava presentant.

La darrera vegada que havíem passat aquells indrets amb la muller, era més de vint anys enrera, quan tornàvem de fer una estada a Suïssa amb la nostra família sencera: la Montserrat (a. c. s.), la Mariona (a. c. s.), la Cioneta, llavors una criatura, i llur mestra; aleshores tornàvem a casa, ara no en teníem

GUAITANT ENRERA

i fugíem qui sap per quant temps i probablement per sempre nosaltres els vells. Llavors, poc pensàvem que, un altre dia, en les nostres vellors, tornàriem a repassar aquells paisatges, amb la família esqueixada, salvats de la mort per un voler de Déu, desarrelats, fugint de la nostra terra i camí de Suïssa altre cop, volent interposar-hi una frontera més, per a la nostra major seguretat i tranquil·litat.

Molt abans d'això, la primera vegada que jo feu coneixença amb aquelles aigües mortes, era amb els meus Pares, mitja centúria enrera, acompanyant el Pare a Lamalou-les-Bains, a prendre les aigües que li havien recomanat pel seu reuma inflamatori. El viatjar d'ara, amb cotxe corredor, llits, lavabos, llum elèctrica, etc. era molt diferent del d'aquella època, en la qual ens feien transbordar a qualsevol hora de la nit i quedàvem tancats en compartiments incomunicats, justets d'espai i magres de llum. Una vegada, anant a Reims, recordo que, en aquests paratges, la tramuntana se'ns endugué el llum i ens deixà a les fosques, amb un forat al sostre per on els bufaruts entraven i xiulant jugaven a pler sobre nostre, fins a la propera estació. I pensant i enyorant tot això, jo em deia, per què l'avenç moral no ha de correspondre amb l'avenç material, sinó que més aviat sembla que aquest sia a despesa d'aquell? Perquè tots aquells refinaments a favor del cos, no eren aparellats amb altres que donessin la serenor i placidesa d'ànima? En aquells moments, nosaltres — sobretot la muller i jo, que havíem viscut la tragèdia — donàvem recapte a un cos que duia a dintre una ànima llatzerada, malferida, desarrelada i, de fet, moralment divorciada, escandalitzada, d'aquella benanança material.

Ja era a entrada de fosc quan la nostra colla acabà de sopar enmig de la gresca i el bellugament de la gent menuda que, malgrat tot, començava a sentir el cansament d'una diada fora del costum. El tren ens arrossegava rabent cap a Sète, seguint la faixa de terra que destria la mar de l'estany, el qual se'ns eixamplava a ponent, fent de mirall al celatge on el sol es fonia, mentre el paisatge s'envellutava amb la defallior del dia que finava; el ponent prenia unes llúissors suaument acolorides, que els nuvolets recollien amb goig, i les trametien a les aigües del l'estany que, mig adormides, ens les reflectien discretament.

« Far grandíós que un promontori amaga,
darrera el Pirineu lo sól s'apaga,
i els ulls d'alguna estrella se veuen llambregar ».

VERDAGUER

EX-PÀTRIA

Aqueixes postes espectaculars i encisadores, no podíem fruir-les a casa nostra, on la proximitat de la muntanya trenca abans d'hora la davallada del sol i ens amaga la bella cerimònia de la vera posta. I en un moment d'abstracció sentimental, a dintre del tren, en un recó del meu compartiment, jo em situava mentalment en el nostre mirador habitual de la Masia Mariona, en el Montseny, i esguardava aquella família meva com s'allunyava terres enllà, anant-hi a cercar l'alba de demà : una vida esqueixada enrera, una infantesa desarrelant-se i un esdevenidor enfosquit-se, com l'escenari dintre del qual érem arrossegats, materialment i moral.

La nit s'atansava precedida pels llumets, a clapes i a rengles, que anaven apareixent, portant a la mainada la gran novetat de dormir una nit en el tren en marxa : els dos més grans, la Núria i En Rafel, es despullaren i ficaren al llit després d'haver jugat amb el llumet de la capçalera i cercant bé si n'hi havia d'altres d'amagats ; la Cecília fou sospesa en una hamaca, que ja havia servit per a la Núria quan era petita i els seus Pares se l'enduien en auto cap a Cerdanya. Tampoc mancaren escarafalls en el compartiment de les tres minyones, les quals no havien viatjat mai d'aquella manera, i ni tan solament volien adormir-se mig esverades per la velocitat i el sotraquejar del tren, en les llargues tirades sense aturar-se.

Jo vaig romandre bona estona en el corredor, fruit de la frescor de la nit, esguardant l'estellada, evocant el passat, resseguint la tragèdia d'aquell estiu transcendent, raonant el revolt del nostre present, i així sentint que, àdhuc la materialitat de la nostra situació, amb les diferents reaccions que provocava, era la vera imatge del nostre ésser en aquells moments. I en tal disposició d'esperit, vaig estirar-me en el meu llit, no pas per dormir i si per reposar.

Fent la seva via, el tren ens deixà a Valence, punt d'embranchament on romanguérem llarga estona, esperant la sortida cap a Grenoble. Aquestes parades al cor de la nit i en indrets de tant de tràfec, són sempre desagradables. El nostre vagó fou tret de camí i momentàniament arreconat, mentre al costat nostre anaven i venien, passaven, fent-se i desfent-se, trens amb xiuladissa estrident, roncam de ferramenta i el panteix característic dels frens de les màquines franceses, que donen una sensació de cansament. No calia pas pensar en dormir al mig d'aquell batibull.

Per si no fos prou, quan ja feia gairebé tres quarts d'hora que esperàvem, una irrupció en el nostre corredor ens sobtà amb grans crits demanant :

GUAITANT ENRERA

— On va aquest vagó? pregunta que ens afanyàrem a respondre, tot treient el nas a la porta del compartiment i aclarint:

A Genève! sorpresos que tinguéssim d'intervenir en el moviment, car el nostre cotxe prou duia la seva fulla de ruta i això pertocava al conductor i no pas a nosaltres.

La resposta fou executiva perquè, a la seguida, dringaren les cadenes i sentírem com, per fi, ens enganxaven a un altre tren, amb el qual reprenguérem la marxa interrompuda i sortírem d'aquell brogit i cridòria infernals.

Quan s'inicià l'alba, serpentejàvem al peu de les serralades del Delinat, fistonejades per la boira que s'esfilagarsava en la boscúria, la qual marcava unes clapes fosques, trencades pels penya-segats enasprant-se i s'endevinava la sortida del sol en els cimals per la clariana d'enllà, que traspuava la grisor del rieral on el tren corria encaixonat.

A mida que augmentava la claror, s'accentuava la severitat del paisatge; de tant en tant, a banda i banda, se'ns obrien valls, pregones i turmentades, plenes d'espadats i trencalls; els torrents botaven entre còdols i alguna cascada filava pel rocam i riellava en la baga: era la introducció a l'alta Savoia, replà dels Alps. Les construccions lluien més fustatge i llurs teulades, avesades a la neu, prenien gran pendent. Durant la nit, havíem deixat l'aire meridional de la riba mediterrània i ara ens endinzàvem en el muntanyam continental; fresquejava àdhuc dintre del vagó tancat.

El sol pujava, però la boira s'arrossegava mandrosament pels fondals, més aviat enfosquint-nos i, de tant en tant, passejava els serrells de les seves ruimades: era la iniciació del clima nòrdic. A més, la contrada accentuava el seu aspecte industrial.

Al cap de bona estona, s'eixamplà l'encaixonament de la via i el muntanyam perdé, de mica en mica, la seva aspror. Així arribàrem a Chambéry, amb una lleu clariana en el celatge, quan ja la nostra mainada, després de botar en llur compartiment, jugaven pel corredor.

Allà es destrià la nostra colla, perquè els parents de la mestra que ens seguia, havien de transbordar cap a Turín, ço que motivà una primera separació quelcom sentimental i efusiva, puix que ens formulava la incògnita del reveure'ns i, per tant, un començament d'exili, mal fos exili voluntari i previsor.

El paquet que ens havia lliurat el sacerdot de Perpinyà, també baixava a Chambéry i fou confiat a mans dels parents de la mestra, amb la missió de portar-lo a l'Abadia de Hautes Combes, on seria custodiat discretament

EX-PÀTRIA

esperant noves decisions ; allà, l'amplada de tota la França separava la Mare de Déu de Núria de la seva perillosa frontera, en aquells moments.

La parada a l'estació de Chambéry, a més de la conversa resultà de refrigeri perquè, un dels més decandits de nosaltres, que es deixà temptar per la fumera d'un cafè amb llet, que el noiet del restaurant li oferia en un got de cartró, el trobà tant excel·lent, que tota la colla s'hi deixà anar i doblava la racció amb gran convenciment ; tothom s'hi escalfà i es refeu del trontoll de la nit i àdhuc molt de temps després, retrèiem aquell esmorzar amb agraïda fruïció.

A la seguida de Chambéry i com a distracció de la nostra primera separació, el tren es posà a resseguir la vora del llac Bourget, a trenc d'aigua, bo i entafurant-se sovint en el rocam, perquè el cingle calcari de la banda de llevant, per on passen forçosament la via i la carretera, no deixa prou espai en certs indrets, de manera que àdhuc la carretera és sospesa en algun tirat.

La blancor del tou d'aigua, en aquella hora matinera, solament era entelada per lleus ramioles d'aire muntanyenc, mentre que, a tocar la riba, clapes de plantes aquàtiques es vinclaven xuclades pel corrent del tren i onejaven en una mena de salutació de bon acolliment. Després del brogit i de l'agitació de la nit, — i del bon esmorzar pescat al vol — aquell escenari ens era d'allò més reposador i ens hi engrescàvem embadalits. Enllà de l'aigua, a l'altra riba, el terreny era molt menys espadat i damunt d'un putxet se'ns redreçava amb dignitat històrica l'Abadia de Hautes Combes, estatge eventual de la Mare de Déu de Núria que acabàvem de deixar, fugitiva com nosaltres mateixos. Una ulladeta de sol vergonyós volgué compartir aquelles sensacions nostres.

El Bourget és petit i el passàrem més aviat del que nosaltres hauríem volgut, per a ficar-nos en el riberal del Rhône, molt ample en aquell lloc, però que, encaixonant-se després, ens signava pràcticament, contra corrent, el camí de Ginebra d'on ell ja venia.

A Culoz se'ns presentà nova temptació d'un bon esmorzar, fumant i flairós, que algú aprofità en recordança de l'anterior, malgrat ésser tan a la vora : l'aire estimulante d'aquelles afraus es veu que feia venir gana.

Enllà, la via es torna a encaixonar i, malauradament, el celatge esdevingué feixuc. Jo desitjava una matinada clara per a la presentació de Ginebra a la nostra mainada, però el cel no era gaire prometedor i més aviat ens preparava una entrada normal, ço és, passablement nòrdica.

GUAITANT ENRERA

Tot guaitant el jugament de la nuvolada i els embassaments, volts i revolts del Rhône, arribàrem a Bellegarde, estació frontera de la qual guardo el pitjor record de duanes d'anys enrera, impressió que he trobat compartida per molts altres viatgers. Sortosament, aquesta vegada hi passàvem de sortida, de manera que no ens exposàvem a cap entrebanc i la revisió de sortida dels nostres papers ja ens l'havien feta en marxa. A més, tots anàvem degudament documentats.

Passat el túnel ens ficàrem en el congost, partint-nos-el amb el riu que, una mica més amunt, es torna talment frontera, car, el cingle de ponent és suís i el de llevant francès.

En desembocar del congost, la plana s'eixampla, les muntanyes s'allunyen momentàniament i ja som en terra suïssa, a la qual anàvem a demanar acolliment, Déu sap per quant de temps, àdhuc tenint en compte el perill de la seva situació geogràfica pel cas d'una guerra europea que, indubtablement, la brutalitat alemanya anava provocant.

Feia més de vint-i-tres anys que la muller i jo no hi havíem estat i no creïem tornar-hi mai més ; no obstant això, la barbàrie meridional ens regolfava fins allà. Entre les recordances del passat i les realitats del present, la nostra vellesa passava un trasbals que no ens convenia gens i que no sé pas si ens el mereixíem. Gent de casa, devots i esclaus de la llar, la mort ens havia esqueixat la família i ara la vida ens esbarriava la que ens havia quedat...

Sempre fa novetat l'entrada en un altre país i encara que aquella plana sia pràcticament francesa, no obstant, un observador hi cull de seguida nombrosos detalls que són fills d'un estament social i polític diferent : l'aspecte de les estacions, el personal i les seves maneres, el material dels trens, certes filigranes del paisatge, etc., demostren una organització evidentment superior i d'un altre esperit.

A Ginebra, el temps no ens acollí pas massa alegroi, sense que, per això, gosés fer-nos mala cara. La clàssica grisor nòrdica ho entelava tot curosament, mes no arribava a tapar res. Feia un airet fresc, mig humit i en comptes de sol, una lluïssor esblaimada illuminava el paisatge, que es deixava veure però no s'ensenyava. La impressió més aviat era de somni que no pas de realitat ; potser també hi tenia quelcom a veure el contrast amb els climes assoleïats dels quals nosaltres proveníem.

Carregats de paquets i donant la mà als infants, era a mijan matí del dijous, 27 d'Agost del 1936, que, després de les lleus formalitats de duana

EX-PÀTRIA

i de passaport, la nostra colla davallava pels espaiosos corredors de l'estació de Cornavin, a la vorera de la qual ens esperava l'autòmnibus de l'Hôtel Beau-Rivage, on ja havíem convingut prèviament el nostre allotjament.

En embocar la *rue du Mont-Blanc* i presentar-se'ns un recó del llac amb els seus vaporets envoltats de cignes i gavines, la nostra mainada, que eren tot ulls, tingueren un esclat de sorpresa i admiració de bon auguri.

Les exclamacions augmentaren quan passàrem a frec del llac, pel *Quai du Mont-Blanc*, i se'ls descobrí tota la grandor d'aquella mar petita, plena de moviment, vorejada de flors, cases i verdor, i respirant una placidesa que bona falla ens feia. Amb una ullada de sol, l'arribada hauria estat perfecta, mes, enmig de tot, no ens podíem pas queixar i convenia que comencéssim a avesar-nos als celatges clucs.

No obstant, semblava com si arrosseguéssim un relleix de tragèdia, perquè la cambra que em donaren a l'hôtel, resultà ésser justament la mateixa que jo havia ocupat el Setembre de l'any 1898 i des de la qual, per atzar, havia presenciat tots els incidents de l'assassinat de la dissortada emperadriu d'Àustria. Des d'aquella balconada, on aleshores em trobava, jo havia esguardat com el vapor, després d'arrencar, feia màquina enrera i tornava a atracar per a desembarcar l'emperadriu, estesa en una *chaise-longue* de vímets i així la pujaren a la seva cambra de l'hôtel. De moment, ningú no sabia del que es tractava, però aviat s'aclarí. Pels corredors translluí que li havien donat un cop en entrar al vapor, que ella havia perdut els sentits i que acabava de finar. Després, sabérem que un cotxer havia agafat l'agressor; es posà guàrdia a l'hôtel, que s'omplí de personatges oficials, si bé cal afegir que, als que hi érem, no ens molestaren per res, llevat d'haver d'entrar i sortir per entremig de guardies. Els hostes compartírem la intimitat d'aquella criminal malaurança, car veiérem la llima triangular, afuada expressament, amb què l'havien assassinada, i també el negatiu fotogràfic de la ferida produïda, indiscret document manat destruir immediatament pel general que acompanyava l'emperadriu. L'endemà, les autoritats congregaren el poble de Ginebra i tots aplegats desfilaron per davant de l'hôtel, tancat en senyal de dol, mentre les campanes de la ciutat tocàven seguidament a morts i nosaltres, darrera les persianes, contemplàvem la interminable corrua. D'això feia 38 anys!

Verament, m'hauria agradat més haver-me estalviat semblant evocació, si bé he de confessar que era adient al temps i a les circumstàncies que ens havien portat allà.

GUAITANT ENRERA

Sortosament, la nostra mainada es bellugava en el balcó del costat i, amb llurs alarits, aviat colgaren l'amargor d'aquelles imatges pretèrites. Els nostres néts estaven encisats guaitant els vols de gavines, el rosari d'autos i bicicletes que passaven pel carrer, i el trastejar del servei en la terrassa del restaurant, que teníem dessota; a més, una colla de pardals que se'ls posaven amigablement als peus, els interessava enormement per la novetat i era com una invitació a una major i més profitosa coneixença.

Qui ens ho havia de dir, a la muller i a mi, la darrera vegada que fórem allà mateix amb totes les nostres filles, que ens hi caldria tornar al cap de 23 anys, amb la família desfeta i la nostra vellesa violada, fugint de les bestialitats meridionals i exposant-nos a les brutalitats que es congriaven en la Europa central!

A la tarda, tothom s'anà a orejar per la ciutat, cadascú segons les seves aficions o el seu temperament particular: els uns s'afanyaren a córrer carrers i a veure botigues, els altres s'encantaven a la vora del llac, on no mancava moviment cosmopolita perquè érem al fort de l'estació i, a més, s'apropava la reunió de la Societat de Nacions. La nostra mainada estava per aquella aigua que lliscava rabent per dessota els ponts i on es veien peixets i gavines i ànecs de tota llei i cignes de tots colors.

A aquella hora i degut als desastres de casa nostra, el Quai du Mont-Blanc, era ple de fugitius i talment semblava el Passeig de Gràcia de Barcelona. A cada moment creuavem passants que parlaven en català i, fent grans rotlles, envoltant els bancs, asseguts els uns i drets els altres, s'oïen animades converses que, amb vivor meridional, comentaven les darreres noves, veres o imaginàries, pervingudes de tot arreu i per qualsevol mitjà, normal o anormal. Només que, de passada, escoltant i parant esment, hom podia omplir-se el cap de cabòries i amidar la mentalitat general de la burgesia catalana, sovint tan deplorablement malmesa i fallada.

El vespre ens reservava la major impressió quan, en caure el dia, la ciutat començà a illuminar-se, de primer amb un fistó de bombetes elèctriques que dibuixaven els molls i els passeigs del llac; també, aleshores, el far assenyalant l'entrada del port es posà a giravoltar canviant de colors. Després, s'encengueren els kioscs dels parcs, i llums fosforescents pregonaven anuncis de tota mena; la catedral es redreçà lluint per reflexió com una massa d'or vell; aparegueren nombrosos llumets bellugadissos d'ací i d'allà, entre ells vaporets com grosses cuques llumeneres caminant per sobre l'aigua. De tant

EX-PÀTRIA

en tant, arribaven de lluny els grans vapors, plens de gent, nimbats per un davassall de llum virolada, que els perfilava les orles i les cobertes.

Les músiques dels cafès, casinos, kursaals, es confonien amb el trasteig dels tramvies, autos, bicicletes, i la remor dels passants en corrua.

Tot això aplegat, ens produïa una estranya revelació de viure plaent, ordenat, sense cap dels neguits, ni de les preocupacions, de les quals nosaltres fugíem. Àdhuc, fent la part de la ficció turística prou coneguda, encara en restava un bell marge indubitable d'ordre, un estat de consciència cívica, ben conhortador per als qui veníem víctimes de terres i societats enterament desballestades.

Aqueixa sensació, moral i física, la va completar un kiosk que justament hi havia davant de l'hôtel, en l'esplanada vora el llac, on la música es posà a tocar seleccions lleugeres, però no pas vulgars, després de sopar: fragments d'òpera, valsos triats, etc. I en el balcó de les nostres cambres, encisats com en una rondalla, aquell espectacle ens féu anar al llit bon xic més tard del que calia al nostre cansament de viatge de tota una nit.

La professora que ens seguia per companyia, sobretot, estava entusiasmada del que veia i ho traduïa amb una verbositat infantívola i meridional, perquè, en aquell moment, es realitzava el seu somni de veure la Suïssa que ella no coneixia, i se li apareixia amb evocacions de la seva juvenesa i recordances de balladora que havia estat.

D'aquesta manera, la muller i jo, que feia anys que havíem decidit no moure'ns més de la nostra terra, ni de casa nostra, acabàvem de passar dues fronteres per a allunyar-nos-en i ens allotjàvem en un hôtel per començar una vida que ja havíem considerat que ens era impossible.

I, cansats de cos, però sedats d'esperit, ens ficàrem al llit en aquella mateixa cambra, que jo havia ocupat tants anys enrera, no poc malalt de cos per causes morals, altres que les que ara ens hi havien portat...

LA ROSIAZ (Lausanne), 1937-1941.

... El nostre piset de La Rosiaz, tenia un salonet en l'angle de l'edifici, amb una balconada cara a migjorn, però que també agafava el llevat, i l'altra obertura era un finestral que donava a ponent. Aquesta peça, la millor

GUAITANT EÜRERA

i la més utilitzada de tot el pis, gaudia d'una miranda que no tenia preu. Al matí, ens hi partíem l'esmorzar amb els ocells, curiosament en temps de neu; hi venien pardals, pinsans, merles, garces i àdhuc alguna gralla; per les «mésanges», hi teníem sospesa una bossa de xarxa plena de llavor de gira-sol pendulejant al cap d'un fil, perquè aquells elegants beneficiaris són ocells lleugers i bellugosos als quals agrada l'acrobàcia.

Des d'aquell salonet, a part del panorama extens i sempre variat, contemplàvem a lloure els meravellosos espectacles de jugament de llum i de color. Mai no havia gaudit amb tanta comoditat, durada i freqüència, l'encís d'hores esmerçades en contemplació, guaitant enfora des del canapè i enterament absorbit a sotjar la sorprenent evolució dels fenòmens. Si la gent prengué major esment d'aqueixes manifestacions de la natura, que parlen al bell costat del nostre ésser, ben segur que els homes es trobarien més agermanats del que ara ho són.

A entrada de dia, la conca del Lemán es deixondia plena de boires grasses, que començaven a esparpellar-se pel trauc de la Vall del Rose, en el Valais. De mica en mica, s'anaven arremangant i esfilagarsant, fent-hi una clariana en la qual s'anunciava el sol ixent, al fons d'un vel empolsimat d'or, de primer. Després, un cop havia tramuntat la serra, el sol esqueixava aquell cap de boirasses i daurava lleument la riba i el coster, no pas amb la virior d'allà a la nostra terra, sinó paternalment, amb una suavitat amoixadora, per tal de no reprendre els indrets acaronats. També s'esdevenia altres vegades, que un raig barroer encalçava la nuvolada part dessota, accentuant-ne la negror i els seus replecs, i del contrast ne resultava un quadre dantesc, que gairebé afeixugava l'esperit, sensació que solia durar poc, perquè en pujar el sol, de seguida s'amagava darrera el tou de boira, que generalment no s'alçava, ni es destriava, fins al migdia i encara no sempre.

En ple dia, quan llua el sol — i s'ho feia valer en temps d'hivern — com que ens venia de cara, l'ombra s'arrecerava en els vessants de la Savoia, acusant-ne indiscretament tots els batiments, mentre el sol només rasava algun dels planells de les prades altes, però ho compensava amb els magnífics contrallums damunt la nevada. En aquella riba, hi ha pobles i casals que són ben de plànyer, perquè la muntanya els cau a sobre i passen mesos sencers sense que el sol hi pugui arribar.

Aquella miranda atreia tothora, si bé el moment més espectacular era en caure la tarda, perquè aleshores, àdhuc quan fa mal temps, el sol dona

EX-PÀTRIA

generalment una ullada i es deixa veure terenyinós, manera refinadament traïdora de fer-ne sentir un major enyor a la terra.

Si regnava la boirina, com era usual, el disc solar passava aparentment de la incandescència a la roentor i finalment s'afeblia enrogit, a mida que davallava cap al Jura. Tot fent aquest camí, projectava la seva imatge en el llac i venia un moment en què la perspectiva l'anava allargant cap a nosaltres en una barra lluminosa d'or fos, que travessava el Lemán en longitud i s'hi mantenia empallidint fins que el sol tocava al Jura, darrera el qual s'enfonsava.

Altres vegades, el ponent era un escampall de maculatures i volalls perlats, que es nacaraven amb riquíssimes irisacions i que, en esdevenir il·luminats per dessota, talment s'ablamaven i es tornaven d'un roig cirera, que es difonia en grisors moradènques, quan el sol s'acabava d'enfonsar.

Sovint, la nuvolada es presentava solcada, fent bancals, i aleshores els raigs de sol, en travessar els solcs, s'hi esmunyien d'escorç, dibuixant estranyes fantasies damunt del mirall de l'aigua.

Algun cop, la imatge esdevenia tètrica i prenia un aspecte malastruc perquè, si la nuvolada era massa tupida i no més li deixava qualche forat venturer, el sol, invisible en el cel, es mostrava tacant el llac amb una enorme gleva de sang en surada.

Quan el sol es ponía en cel serè, ço que succeïa poquíssimes vegades, el cel prenia coloracions d'una puritat indescriptible. La que més me cridava l'atenció, era d'un verd maragda transparent, finíssima, que em recordava el « raig verd » que jo havia copsat una tarda, ajegut a la plaja de San Sebastián. Aquell verd es diluïa en tintes moradenques, que segurament continuaven canviant en les colors invisibles per a la nostra retina: era un joc d'evolució monocroma, on passava tota la gamma de l'espectre solar, com en un experiment de laboratori.

En semblants condicions de cel ras, el sol es ponía enmig d'una glòria, seguit d'una sorprenent i encisadora transmutació de radiances en el fonal aeri i, mentre l'ombra anava omplint el llac i s'engolfava per les valls i pausadament recobrava les afraus, la llum s'enlairava pels replans de la Savoia, resplendia en els espadats del Muveran i s'acomiadava besant la galta del turó de la Dent d'Oche, quan el sol es colgava triomfal, amb una solemnitat grandiosa, davant de la qual la terra i l'home s'esvanien.

Tampoc no era la primera vegada que admiràvem aqueixes postes de sol, perquè, més de 25 anys enrera érem a Glion, a primers de Setembre,

GUAITANT ENRERA

aleshores amb la nostra família sencera, i aquelles presentacions apoteòsiques, ja exaltaven l'entusiasme juvenívol de les nostres filles, ara traspassades (a. c. s.). Qui ens ho havia de dir que tornariem per aquests indrets en les actuals condicions morals nostres? Llavors, també teníem companyia catalana: el Comte de Güell, pare, de Barcelona, i el Sr. Casas, avi, de St. Feliu de Guíxols, que feia costat a la seva filla, en el sanatori de Valmont.

Els records i les recances són la vida de la vellesa i, quan a La Rosiaz s'havia acomplert el cerimonial del caient de tarda, i era ben entrat el foscant, en el meu recolliment jo completava l'espectacle finat amb l'evocació de les eixides de sol que m'havien corprès tant en la meva juvenesa quan, sortits de matinada en temps d'hivern, per a anar a pescar amb el meu bot «La Griselda», el sol es llevava damunt de l'aigua i feia carasses inesperades en les deformacions incongruents del miratge, i la mar fumava en la fredor, i la terra es deixondia desabrigant-se de les boires que el terral anava acanalant mar endins, esbandint-hi la flairosa alenada boscana; terra i mar s'acoloraven de seguida i revenia el tràngol, precursor del vent que l'empenyia.

Mes no sempre el temps era tan lleial perquè, algun cop, sobre l'esblaimada mar planera, apareixia sobtosament el verderol d'una ratxa tramuntanal que s'hi amorrava i aleshores, quina pressa a cobrar l'ormeig i quina treballada per a arribar en terra!

La nostra mar blava, ara és lluny en l'espai com els records ho són en el temps, i probablement no veuré mai més els penya-segats vorejats d'atzavares i ginesteres de la meva costa empordanesa, ni els pinells penjats en els esqueis, ni el rocam que jo podia designar per llurs propis noms, ni les esteses de pineda en la plaja, ni el tou de serralades austerament vestides de sureda; car, ja me'n vaig acomiadar de mar estant, quan remuntàvem el Cap de Creus. Ara, La Griselda deu ésser estellada i els meus companys mariners també són morts, *sunt lacrymae rerum!*

Aquells celatges de juvenesa, escaiença bella d'una vida en el pujant pla bé que s'ennuvolaren, i s'hi congrià la gropada i desbotà la tempesta; però, proejant i cenyint les revolçors, morals i materials, sense caure a l'arrunsa, he aguantat la mar fins que, en la defallior de la vida, en plena vellesa, la malastruga temporalada de la nostra terra me féu cercar redós en cala forastera, on vaig aterrar las de cos i on, malgrat el cor esqueixat i les refiances decebudes, segueixo surant sempre en esperit. *Laus Deo!*

EX-PÀTRIA

De nit, vista des de la saleta de Modern City, la riba de Savoia esdevénia una tremolor de llumenetes, un parament de guspireig, la bellugadissa del qual ens deia la intensitat de la gelada. Quan la nit era serena, i a proporció ho era més sovint que de dies, aquella polseguera de lluïssors semblava una rima de deixies caiguda de l'estellada. Pels pendents, alguns llumets escampats, molt clars, marcaven els xalets enlairats de les pagesies, i d'altres fugissers, que ratllaven les terres i tot d'una es tornaven resplendents com estels temporers, eren els autobusos regulars que feien la carrera i ens encaraven llurs fars en els girants.

A la riba suïssa, sotjàvem els trens de la via del Simplon, la nostra gran joguina, car eren visibles de seguida que embocaven la vall de St. Maurice, i els contemplàvem com s'anaven acostant, passant a trenc d'aigua les guies de colors, talment jugant a amagar darrera les puntes del llac, fins que, amb remor apagada, travessaven el peu del coster davant de casa i aleshores la Cecília se n'adonava i corria darrera els vidres, encantant-s'hi una estona.

En nits de lluna, el muntanyam encaixant el llac, amb la seva gran estesa d'argent entelat per la boirina, era un espectacle reposant de serenor, que conhortava l'esperit; llavors, àdhuc les llumenetes de la riba, semblaven retreure's en senyal d'acatament i respecte, mentre la llum balba de la Lluna, riellava per la contrada, encomanant-hi l'encantament.

Jo passava hores de vida interior en la nostra saleta, completament a les fosques, amb els finestrals ben oberts, revivint el passat i omplint d'escenes i d'imatges el vel de la nit que m'embolcava.

Recordava sovint les nits de lluna en el meu Observatori, quan tot el poble dormia al meu entorn i no s'oïa altra remor que el rompent de les onades i el batre del rellotge sideral que em feia companyia i m'allunyava de la terra, passejant-me telescòpicament pel sòl llunar, en un món relativament proper, però molt dissemblant del nostre i que nosaltres assagem de capir segons les nostres comparances.

Després, canviava mentalment l'escena i em veia de nits en La Griselda, arrapat als remes, remolcant el gamber i l'emocional sorpresa amb què escorcollàvem la bossa de la bossa, quan pujava espurnejant de fosforescències i que jo mirava i admirava, no solament com pescador quelcom experimentat, sinó també una mica amb ulls de naturalista pervingut.

Si la Lluna era plena, me revenien fàcilment les meves meditacions de la Masia Mariona, en havent sopat, de cara a les serralades de marina i bressat

GUAITANT ENRERA

per la discreta cantúria dels grills, els tòtils i alguna granota llunyana, i el plany del gamarús destacant-se damunt del remoreig del torrent i el respir de l'alzinar.

Això em portava al primer capítol de la nostra tragèdia, quan les nits del Montseny sagnaven en les columnes de foc i caragolaven les fumeres de les esglésies i les capelles que cremaven, ara d'ací, ara d'allà, segons la diada, i l'espetegar dels fusells era la non-non que ens calia sofrir cada nit, tirats vestits damunt del llit, fent com aquell qui dormia, amatents a les senyals d'alarma convingudes i no tenint altra tranquil·litat que la de pensar que la nostra filla i els nostres néts eren sortosament a l'altra banda del Pirineu.

Seguint el mateix fil de les idees, me tornava a representar aquell ple de Lluna en el qual, encabits amb altre gent en l'auto oficial d'En Gassol, davallàvem rabent la Rambla i travessàvem, més rabent encara, la traïdora blancor del moll de Barcelona, corrent tots un risc del qual no ens n'adonàrem ben bé fins després. I un cop dintre el vaixell, aquella encisadora distensió d'esperit en la cambra, on la llum entrava pel rodó finestró, indiferent als crims que es cometien en aquells moments, com bé prou ho proclamaven els trets escadussers que trencaven el callament de la nit.

El meu cicle mental, aleshores es cloïa en la nostra insospitada arribada a Sallagosa, abrigats per la boira cerdana.

Tal eren les evocacions tràgiques que, llavors, s'esvanien plàcidament en la corprenent serenor d'aquelles nits belles del Leman...